

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

**Třetí sektor České republiky se zaměřením na neziskové
organizace specializované na poskytování služeb
a pomoci zdravotně znevýhodněným lidem**

Barbora Vitvarová

Plzeň 2014

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Učitelství pro střední školy

Studijní obor Učitelství základů společenských věd pro střední školy

Studijní obor Učitelství geografie pro střední školy

Diplomová práce

**Třetí sektor České republiky se zaměřením na neziskové
organizace specializované na poskytování služeb
a pomoci zdravotně znevýhodněným lidem**

Barbora Vitvarová

Vedoucí práce:

PhDr. Vladimír Naxera

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2014

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2014

.....

Poděkování

Děkuji vedoucímu mé diplomové práce PhDr. Vladimíru Naxerovi za jeho odborné vedení a rady, které mi po dobu přípravy a psaní mé diplomové práce ochotně poskytoval, za čas, který mi po tuto dobu věnoval a za trpělivost, se kterou se mi při psaní této diplomové práce věnoval.

Rovněž děkuji paní Bohuslavě Zikmundové, představitelce neziskové organizace Asociace rodičů a přátel zdravotně postižených dětí v ČR, o.s. Klub Jablonec nad Nisou, za poskytnutí odborných rad, za ochotu a za čas, který mi při psaní mé diplomové práce věnovala. V neposlední řadě děkuji osloveným rodičům handicapovaných dětí za ochotu a spolupráci při vyplňování dotazníků pro účely této práce.

OBSAH

1	ÚVOD	7
2	OBECNÁ TEORIE TŘETÍHO SEKTORU	10
2.1	Vymezení a charakteristika třetího sektoru.....	10
2.2	Nejpoužívanější terminologie a definice třetího sektoru.....	12
2.2.1	Terminologie třetího sektoru	12
2.2.2	Terminologie organizačních jednotek třetího sektoru	14
2.2.3	Definice třetího sektoru	16
2.2.4	Hraniční typy organizací	19
2.3	Základní kritéria dělení organizací třetího sektoru	21
2.4	Základní oblasti působení organizací třetího sektoru.....	22
2.5	Funkce organizací třetího sektoru	24
3	HISTORICKÝ VÝVOJ TŘETÍHO SEKTORU ČESKÉ REPUBLIKY	25
3.1	Období 9. až 18. století – Od samých počátků filantropie v českých zemích po osvěcenský absolutismus Josefa II.....	26
3.2	Období 19. století – Začátek rozvoje moderní podoby neziskového sektoru v době národního obrození a jeho rozmach v druhé polovině 19. století	28
3.3	Období 20. století – Zlatý věk třetího sektoru za první republiky a jeho devastace v důsledku 2. světové války a nástupu vlády komunismu	33
3.4	Období po roce 1989 - Počátky obnovy a dalšího rozvoje českého občanského sektoru v podmínkách demokratického státu.....	40
4	SOUČASNÁ SITUACE TŘETÍHO SEKTORU V ČESKÉ REPUBLICE.....	45
4.1	Základní právní formy organizací třetího sektoru v České republice	46
4.1.1	Rozdělení neziskových organizací podle forem právnické osoby.....	48
4.2	Oblasti činnosti občanského sektoru	49
4.3	Velikost třetího sektoru České republiky	52
4.3.1	Počet neziskových organizací.....	52
4.3.2	Počet zaměstnanců a dobrovolníků v třetím sektoru České republiky.....	55
4.3.3	Členství v organizacích třetího sektoru České republiky	58

5	PŘÍPADOVÁ STUDIE FUNGOVÁNÍ NEZISKOVÉ ORGANIZACE ARPZPD V ČR, O.S. KLUB JABLONEC NAD NISOU	60
5.1	Asociace rodičů a přátel zdravotně postižených dětí v ČR, o.s. Klub Jablonec nad Nisou	60
6	PŘÍPADOVÁ STUDIE LETNÍCH REKONDIČNÍCH POBYTŮ ...	67
6.1	Pořádání letních rekondičních pobytů	67
6.2	Program a průběh letního rekondičního pobytu v roce 2012.....	76
6.3	Program a průběh rekondičního pobytu v roce 2013	81
6.4	Zhodnocení informací z dotazníků pro rodiče dětí účastnících se rekondičních pobytů v roce 2012 a 2013.....	83
7	ZÁVĚR	86
8	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	89
8.1	Literatura	89
8.2	Prameny.....	91
9	RESUMÉ	94
10	PŘÍLOHY	95

1 ÚVOD

Ve své diplomové práci jsem se rozhodla zabývat tématem třetího sektoru v České republice. Zaměřuji se na historii, vývoj a fungování občanského sektoru v České republice. Hlavní oblast mého zájmu v empirické části práce tvoří fungování, cíle a aktivity konkrétní organizace třetího sektoru, náplní jejíž činnosti je poskytování pomoci a služeb zdravotně znevýhodněným dětem a mládeži.

V diplomové práci se zabývám touto složkou společnosti, neboť v každodenním životě občanů demokratické společnosti plní důležité funkce. Tvoří rovnocennou alternativu ke státním organizacím, které slouží k uspokojování potřeb občanů. V mnohých případech přebírá i funkce primárně vázané na stát a stává se tak jedinou sférou poskytující tyto služby. Důležitý je i nemalý výchovný a vzdělávací rozměr organizací občanské společnosti.

Kromě obecné teorie třetího sektoru a jeho dějin a fungování v rámci České republiky se v empirické části práce věnované případovým studiím zaměřuji na tu oblast neziskových organizací, která se zabývá poskytováním služeb a pomoci tělesně a mentálně handicapovaným dětem a mládeži. Tuto oblast neziskového sektoru jsem si vybrala, poněvadž ve státní sféře nemá prakticky žádné zastoupení a organizace třetího sektoru zde tvoří nejsilnější aktéry prosazování zájmů a uspokojování potřeb občanů.

K volbě tématu mě mimo jiné vedlo stále se prohlubující přesvědčení o tom, že občanský sektor České republiky v této oblasti sice roste a vyvíjí se, ale široká veřejnost vně těchto organizací v mnoha případech pořád není schopna přijímat handicapované spoluobčany do společnosti tak, aby se mohli cítit jako její rovnocenná součást (Slowík, 2010: 9). Ve školách se zavádějí integrační programy a inkluzivní vzdělávání, handicapované děti se začleňují do kolektivů zdravých lidí, kde se jim dostává bezproblémového přijetí, ale v nezainteresované veřejnosti se musí stále vypořádávat s psychicky obtížnými situacemi, kdy je okolí vyčleňuje. Snažím se poukázat na časté situace, kdy se znevýhodněný člověk nedopouští žádné chyby v přístupu a v komunikaci, ale okolí cítí rozpaky z jeho handicapu (jinakosti) a neví, jak by se k němu mělo zachovat, proto volí pro sebe jednodušší cestu vyhýbání se pohledem až ignorace (Slowík, 2010: 17–18).

Je to pět let, co jsem se téměř náhodou dostala poprvé k možnosti účastnit se akcí pro handicapované děti a mládež, pořádaných jabloneckým klubem organizace Asociace

rodičů a přátel zdravotně postižených dětí v ČR (ARPZPD ČR). Od toho okamžiku se snažím být častým účastníkem. Práce s handicapovanými dětmi nebývá vždy jednoduchá, ale dala mi nové pohledy na věc, mnoho zkušeností a vnímám ji jako činnost, které má pro vyspělou společnost velký smysl. Taková společnost by měla mít snahu zajistit handicapovaným dětem tu nejvyšší individuální míru kvality života, jako ji automaticky poskytuje zdravým dětem.

Tato diplomová práce je strukturována do tří hlavních částí. Cílem první, čistě teoretické části, je seznámení s obecnou teorií občanského sektoru. Cílem druhé části je analyzovat historii organizované občanské společnosti České republiky, zlomové okamžiky v jejím vývoji a její současný stav. Třetí, empirická část, obsahuje výsledky vlastního výzkumu. Cílem mého výzkumu je prostřednictvím případové studie praktického příkladu přiblížit široké veřejnosti fungování, cíle a aktivity neziskové organizace ARPZPD ČR, o. s. Klub Jablonec nad Nisou a průběh touto organizací pořádaného letního rekondičního pobytu pro zdravotně znevýhodněné děti a mládež. Mým cílem v případové studii tábora pro fyzicky i mentálně postižené děti je z pohledu účastníčoho se vedoucího seznámit odbornou veřejnost s průběhem a významem takovéto akce. Dále bych chtěla docílit zhodnocení výchovných, vzdělávacích a integračních aspektů takového pobytu.

Na základě výzkumu se snažím zodpovědět otázku, jak aktivity pořádané neziskovou organizací, která poskytuje pomoc a služby handicapovaným dětem a mládeži, výchovně a integračně působí na účastníky i jejich okolí a zda mají i vzdělávací funkce. Budu se zde snažit potvrdit mou hypotézu, že tyto aktivity mají výchovné, vzdělávací a integrační funkce a že napomáhají všestrannému osobnostnímu a dovednostnímu rozvoji dětí.

První kapitola práce se týká obecné teorie třetího sektoru. Zabývám se zde vymezením a charakteristikou pojmu, uvádím nejpoužívanější označení a definice občanského sektoru a provádím dělení oblasti zájmu podle zásadních kritérií.

Ve druhé kapitole se již zaměřuji na občanský sektor v České republice. Zabývám se zde bohatou historií neziskového sektoru na území České republiky a klíčovými okolnostmi, které měly zásadní vliv na jeho vývoj a jejichž dědictví a následky se promítají i do současnosti.

Třetí kapitola je věnována současnému stavu občanského sektoru České republiky. Analyzuji data ze Satelitního účtu neziskových institucí z let 2005–2011 a údaje z výzkumů týkajících se třetího sektoru České republiky. Seznamuji s pěti základními

právními typy neziskových organizací existujících v České republice a s nejdůležitějšími faktory pro sledování velikosti a stavu organizované občanské společnosti.

Čtvrtá kapitola obsahuje případovou studii organizace Asociace rodičů a přátel zdravotně postižených dětí v ČR, o. s. Klub Jablonec nad Nisou. Na příkladu této instituce přibližují fungování, cíle a aktivity neziskových organizací tohoto typu.

Pátá kapitola obsahuje případovou studii touto organizací pořádaného letního rekondičního pobytu (táboru) pro zdravotně znevýhodněné děti a mládež. Případová studie rekondičního pobytu pojednává o ročnících 2012 a 2013. Přibližují zde pořádání a průběh táborů pro handicapované děti a zaměřují se také na zhodnocení výchovných, vzdělávacích a integračních aspektů takového pobytu.

Podklady pro svou diplomovou práci jsem čerpala z tematicky zaměřené české i zahraniční literatury a z vhodných internetových zdrojů, jež poskytují nejaktuálnější informace o stavu třetího sektoru v České republice. Za stěžejní považuji práce Občanský sektor (Skovajsa, M. a kol., 2010), Neziskový sektor v české republice (Frič, P., Goulli, R., 2001), Češi a občanská společnost (Müller, K., 2002), Social Origins of Civil Society: Explaining the Nonprofit Sector Cross - Nationally (Salamon, L. M., Anheier, H., 1996) a internetové stránky organizace Neziskovky.cz, o.p.s., Českého statistického úřadu a společnosti Středisko empirického výzkumu, s.r.o.

Jako metody sběru dat, která tvoří podklady pro empirickou část práce, jsem použila strukturované a polostrukturované rozhovory s pracovníky organizace ARPZPD, o. s. Klub Jablonec nad Nisou a s účastníky organizací pořádaných akcí. Dále jsem prováděla polozúčastněné pozorování při čtrnáctidenním letním rekondičním pobytu zdravotně postižených dětí a mládeže v roce 2012, pořádaném jabloneckým klubem organizace ARPZPD, o.s. a pro účely své práce jsem vytvořila dotazník pro rodiče dětí, které se tohoto tábora zúčastnily. Po roce jsem měla možnost ve svém pozorování pokračovat na desetidenním letním táboře pořádaném stejnou organizací.

Z obou pobytů mám pro účely práce k dispozici dokumentační fotografie zachycující účastníky při pohybových i tvůrčích činnostech. Jedná se většinou o momentky, které doplňují mou případovou studii o možnost nahlédnutí do přirozeného běhu táborového pobytu. Fotografie z prvního tábora mám z vlastních zdrojů. Na druhý tábor se mi podařilo dohodnout spolupráci s neziskovou organizací Fotoklub Balvan Jablonec nad Nisou o.s.

2 OBECNÁ TEORIE TŘETÍHO SEKTORU

2.1 Vymezení a charakteristika třetího sektoru

Pojem třetí sektor v současné době označuje organizovanou sféru svobodného lidského jednání a dobrovolného sdružování nacházející se mezi státem, trhem a rodinou. Oblast zahrnuje širokou škálu lidských aktivit, jejichž hlavními společnými znaky jsou organizovanost, soukromý charakter a legální individuální, společné či veřejně prospěšné cíle, které neomezují práva občanů a nejsou zaměřeny na dosažení zisku (Skovajsa, Dohnalová, 2010: 16). Kromě pojmu třetí sektor se v odborné i laické literatuře můžeme setkat s dalšími pojmenováními oblasti. V České republice se nejčastěji používají názvy neziskový sektor, občanský sektor či organizovaná občanská společnost. Pro co nejpřesnější uchopení pojmu je zde třeba upozornit na prvek organizovanosti a propojenost třetího sektoru s občanskou společností.

Občanský sektor a občanská společnost jsou významově příbuzné, ale nezaměnitelné pojmy (Skovajsa, 2010: 30–31). Občanská společnost je zastřešujícím termínem, do něž podle základního (úzkého) pojetí spadá kromě občanského sektoru neboli organizované složky občanské společnosti i její neorganizovaná část, tvořená občany samotnými a různými neformálními veřejnými shromážděními (Skovajsa, 2010: 69–70).¹

Skovajsa vymezuje oblast občanské společnosti takto: „Občanská společnost je především oblastí lidského sdružování neformálního nebo formálního charakteru, hnutí a iniciativ, spolků, společností, církví, asociací, svazů, klubů, sborů, nadací a dalších subjektů, kterých v každé svobodné společnosti existují desetitisíce a které usilují o naplnění nejrozmanitějších cílů.“ (Skovajsa, 2010: 63). Z této oblasti je ještě pro úplnost potřeba vymezit sféru svobodného občanského jednání, pro kterou se uchýtilo označení neobčanská společnost. Tvoří ji lidské aktivity založené na protiprávním či nemorálním jednání a obsahu sledující cíle ilegální a neslučitelné s veřejnými zájmy společnosti.

---

¹ Stejně jako se mnozí autoři a teorie různí ve výkladu pojmu třetí sektor a ve vymezení oblastí, které pod tento pojem zahrnují, existují také různé rozsahy pojetí občanské společnosti. Například republikánské (sociokulturní) proudy od sebe oddělují občanskou společnost a trh jako dvě samostatné oblasti. Naopak libertariánské (ekonomické) teorie se kloní k výkladu, že sféry trhu a občanské společnosti od sebe takto oddělovat nelze. Nic jako samostatná občanská společnost podle těchto přístupů ve státě neexistuje. Ekonomické teorie občanské společnosti říkají, že trh = občanská společnost (Strnadová, 2008: 126–128). Více k problematice typologie definic občanské společnosti: Müller, 2002: 67–88; Müller, 2008: 82–91; Strnadová, 2008: 122–138.

Pod pojem neobčanská společnost by se tak daly zahrnout nejrůznější formy xenofobních, netolerantních, protispolečenských a protidemokratických sdružení (Skovajsa, 2010: 63).

Základní vymezení třetího sektoru pochází ze sektorového rozdělení hospodářství státu, se kterým se setkáváme hlavně v ekonomicky zaměřené literatuře. Sektorové členění ekonomiky operuje s pojmy veřejný sektor, soukromý sektor, třetí sektor a sektor domácností. Veřejným sektorem je míněna celá veřejná správa, tedy stát a samospráva. Pro tuto oblast se běžně používá výraz stát. Soukromý sektor představují soukromé fyzické a právnické osoby zaměřené na dosažení zisku. Jejich činnosti dohromady tvoří trh. Sektor, označovaný jako třetí, se v sektorovém modelu ekonomiky objevuje od sedmdesátých let 20. století. Vymezuje oblast soukromých fyzických i právnických osob, jejichž činnosti jsou zaměřené na jiné cíle, než je dosažení zisku. Sektor domácností představuje neformální soukromou oblast společnosti, tvořenou jedinci, rodinami, sousedy a dalšími neformálními společenstvími, pro stručnost označovanou jako rodina (Rektořík, Hyánek, 2010: 13–21).

Rozvoj formální i neformální občanské společnosti úzce souvisí s uznáváním svobody jednotlivce a dodržováním lidských, občanských a politických práv občanů. Hraje proto významnou roli při rozvoji demokracie, která je na úctě k těmto hodnotám založena. Moderní podoba třetího sektoru se v celosvětovém měřítku rozvíjí již od 19. století. Na přerušení jeho vývoje se negativně nejvíce podepsaly nástupy nedemokratických režimů a 2. světová válka. Nejvýznamnějšího rozkvětu se sféra organizovaného svobodného sdružování občanů dočkala od osmdesátých let 20. století a její význam v moderních demokratických státech stále vzrůstá (Skovajsa, Dohnalová, 2010: 16).

Třetí sektor je nezávislým aktérem, který doplňuje nabídku státu a trhu při poskytování služeb a veřejných statků a nabízí tak občanům další alternativy uspokojování jejich potřeb. S vývojem občanského sektoru se občanům otevírá nové prostředí pro prosazování soukromých zájmů i všeobecného blaha společnosti, pro veřejnou diskuzi, filantropii a jiná vyjádření solidarity a také pro možnost kontroly nad státní mocí. Občané se dnes s aktivitami neziskových organizací mohou setkávat ve všech oblastech života společnosti, neboť organizovaná občanská společnost je velmi rozmanitou sférou zahrnující v sobě různé typy organizací, které usilují o ještě různorodější množství cílů a poslání (Skovajsa, Dohnalová, 2010: 18).

Subjekty občanského sektoru podléhají v každé zemi jiné právní úpravě a tak je těžké jednoznačně vymezit typy organizací občanské společnosti na mezinárodní úrovni. K základním subjektům české organizované občanské společnosti patří spolky (dříve

občanská sdružení), nadace a nadační fondy, ústavy, obecně prospěšné společnosti a evidované právnické osoby církve. Existuje ale také množství nejasně zařaditelných hraničních případů a přechodných forem společností, jako jsou například politické strany, profesní komory či příspěvkové organizace (Skovajsa, 2010: 39–40).

Třetí sektor tvoří široký rámec občanských aktivit, mezi něž patří sociální, zdravotní a humanitární péče, podpora vědy, kultury a rozvoje společnosti, dobročinnost, ochrana životního prostředí a lidských práv, nejrůznější zájmové a sportovní spolky, politické, profesní a náboženské organizace a další (Frič, Šilhánová, 2001: 15–16).

Z této pestrosti však také plyne obtížná uchopitelnost třetího sektoru jako celku, určité nejasnosti v jeho vymezení a neustálenost terminologie, což znesnadňuje pokusy o výzkum organizované občanské společnosti i přesné pochopení jejich rolí, funkcí a vlivu v životě společnosti, jak v České republice, tak v celosvětovém měřítku (Frič, Goulli a kol., 2001: 7).

2.2 Nejpoužívanější terminologie a definice třetího sektoru

2.2.1 Terminologie třetího sektoru

Terminologie oblasti třetího sektoru a jeho organizačních jednotek není ani v současné době ještě úplně ustálená a vedou se o ní diskuze. V odborné literatuře i v laické veřejnosti se běžně používá řada alternativních termínů, z nichž u každého můžeme nalézt svá opodstatnění, ale i nedostatky. Je problematické určit nejvhodnější označení pro tuto sféru, protože všechna označení se týkají prakticky stejné oblasti občanských aktivit, ale obvykle nahlízejí pouze na určitou část sektoru nebo kladou důraz na jiná hlediska. V České republice i ve světě se můžeme nejčastěji setkat s následujícími výrazy pro oblast občanských aktivit mimo stát, trh a rodinu.

Označení *třetí sektor* vychází ze sektorového rozdělení ekonomiky a jasně vymezuje oblast zájmu jako soukromé organizované občanské aktivity, uskutečňované mimo stát, trh a rodinu. Nevýhodou je, že tento termín sám o sobě už ale neobsahuje žádné pozitivní vymezení oblasti a tak ji není schopen dostatečně a srozumitelně přiblížit širší veřejnosti. Číselné označení také může vzbuzovat pocit, že v pořadí třetí sektor není tak důležitý jako dva předchozí (Skovajsa, 2010: 32).

Výraz *neziskový sektor* je v České republice stále převládajícím termínem, který pro tento sektor občanského jednání používá široká veřejnost. Je běžně používán a chápán společnostmi. Srozumitelně vymezuje oblast jako formální sektor soukromých organizací mezi státem, trhem a rodinou, které nejsou zaměřené na dosahování zisku. Přesto je termín sám o sobě značně nepřesný a zavádějící. Pojem neziskový přispívá k představě, že organizace neziskového sektoru nemohou dosahovat žádného zisku. Přitom i organizace, nezaměřené primárně na zisk, mohou při svých činnostech zisku dosahovat a vydělané prostředky znovu použít k plnění svých cílů a poslání. V anglicky mluvících zemích proto existuje přesnější pojem *non-for-profit*, překládaný jako nezaměřené za zisk, v němž je výslovně zachována určitá možnost dosahování zisku. Ještě přesnější by bylo používat pro tyto organizace označení společnosti, které nerozdělují zisk, kde je jasně uvedená zásada, že se zisk společností nerozděluje mezi vedení, členy a podílníky, ale znovu se využívá pro dosažení cílů společnosti. V české literatuře se můžeme setkat i s nahrazováním termínu neziskový sektor výrazem nevýdělečný sektor. Další nepřesnost tohoto označení vyplývá z toho, že pojem neziskový oblast výslovně neodděluje od veřejné správy, jejímž primárním cílem také není dosahování zisku. Oddělení oblasti od státu je přitom důležitou součástí při vymezování třetího sektoru.

Výraz *nestátní neziskový sektor* upřesňuje označení neziskový sektor, když výslovně uvádí oddělenost oblasti od státního sektoru. Stále v něm ale zůstává celá problematika pojmu neziskový a ideální není ani pouze negativní vymezení oblasti. Označení je srozumitelné pro veřejnost, ale chybí v něm pozitivní vymezení obsahu oblasti.

Termín *nevládní sektor* se v České republice nepoužívá často. Je odvozen od označení nevládní organizace, které zprvu neoznačovalo národní organizace, ale bylo používáno pouze v souvislosti s mezinárodními občanskými sdruženími působícími při Organizaci spojených národů. Český termín nevládní sektor vznikl nepřesným překladem anglického *non-governmental*, neboť slovo *government* v anglickém jazyce nepředstavuje pouze vládu, ale obvykle se používá v širším slova smyslu jako označení pro proces vládnutí, na kterém se podílí mnoho aktérů. Přesnější překlad by tedy zněl *nestátní*. Kromě toho z výrazu *nevládní sektor* nevyplývá oddělení oblasti od soukromého sektoru subjektů orientovaných na dosažení zisku.

Další, v českém prostředí méně užívané označení, představuje termín *nezávislý sektor*, který je typický hlavně pro Velkou Británii. Pojem není úplně vhodný, protože vymezuje oblast opět pouze negativně a navíc z něj nelze přesně pochopit, vůči čemu je

myšlený sektor nezávislý. Kromě toho, organizace občanské společnosti sice fungují mimo státní sektor, trh a rodinu, ale celá řada z nich by se bez finanční podpory státu či sponzorských darů od soukromých subjektů neobešla. Stupeň nezávislosti třetího sektoru vůči státu a trhu tak nedosahuje takové výše, jakou vzbuzuje označení nezávislý sektor.

Výraz *dobrovolnický sektor* se často používá ve Spojených státech amerických. V České republice není při vymezování oblasti mezi státem, trhem a rodinou příliš obvyklý, neboť klade důraz pouze na jedno z jejích důležitých hledisek a zaměřuje se tak jen na určitou část třetího sektoru. Prvek dobrovolnosti ve významu práce dobrovolníků je sice pro organizace občanské společnosti typický, ale to neznamená, že společnosti nezaměřené na zisk nezaměstnávají také placené pracovníky. Obdobné nedostatky označení přináší i při pojetí dobrovolnosti jako nepovinného členství v organizacích. Dobrovolné členství je sice typickou vlastností organizací třetího sektoru, ale povinné není ani zaměstnání v ziskových společnostech soukromého sektoru.

Současná česká odborná literatura nejčastěji vyzdvihuje označení *občanský sektor*. Termín vychází z pojmu občanství, které chápeme jako členství ve státě založené na principu rovnosti mezi všemi občany a s ním spojená práva a povinnosti. Výraz pozitivně vymezuje oblast jako sféru formálního občanského jednání uskutečňovaného mimo stát, trh a rodinu. Toto jednání je založeno na rovných vztazích mezi všemi občany a jeho primárním cílem je sledování soukromých i veřejných zájmů společnosti, kromě materiálního zajištění aktérů. Výhodou tohoto termínu je, že v sobě po obsahové stránce zahrnuje celou sféru zájmu a vyjadřuje jasné propojení s občanskou společností. Jeví se tak jako nejvhodnější sektorové označení dané oblasti. Neklade ale potřebný důraz na organizovanost občanských aktivit. V očích veřejnosti může být lehce zaměnitelný za celou občanskou společnost, protože neuvádí rozdíly mezi těmito termíny. Pro upřesnění by bylo vhodnější používat výrazu *organizovaná občanská společnost* (Bačuvčík, 2005: 39–44; Skovajsa, 2010: 32–36).

2.2.2 Terminologie organizačních jednotek třetího sektoru

Neustálenost terminologie a existence množství alternativních názvů se netýkají pouze celé oblasti třetího sektoru, ale i jeho subjektů a specifických částí. Nejpoužívanější české i mezinárodní termíny spolu s ustálenými zkratkami uvádí Skovajsa (viz tab. 1).

Tab. 1: Nejpoužívanější termíny pro organizace třetího sektoru (Skovajsa, 2010: 36–37)

<i>Označení pro typ organizace</i>	<i>Český název</i>	<i>Zkratka</i>	<i>Anglický název</i>	<i>Zkratka</i>
všechny typy organizací	organizace občanské společnosti	OOS	civil society organizations	CSOs
	občanské organizace	-	civic organizations	COs
	neziskové organizace	NO	nonprofit organizations	NPOs
	organizace nezaměřené na zisk*	-	non-for-profit org.	-
	nevládní organizace	NVO	non-governmental org.	NGOs
	nestátní organizace	-	non-governmental org.	NGOs
	nestátní neziskové organizace	NNO	nonprofit non-governmental org.	-

<i>Označení pro typ organizace</i>	<i>Český název</i>	<i>Zkratka</i>	<i>Anglický název</i>	<i>Zkratka</i>
specifické typy organizací	organizace sociálních hnutí	OSH	social movement org.	SMOs
	komunitní organizace, (lokální) komunitní organizace	-	community-based org., neighbourhood-based org.	CBOs
	organizace založené na víře, církevní OOS	-	faith-based org.	FBOs
	charitativní organizace	-	charitable org., charities	-
	humanitární organizace	-	humanitarian organizations	-
	zdola, spontánně vznikající organizace*	-	grassroots organizations	-
	sociální podniky	-	social enterprises	SEs

* Názvy nejsou běžně užívány

2.2.3 Definice třetího sektoru

Je obtížné přesně a jednoduše definovat tak širokou sféru zájmu, jakou je třetí sektor, neboť obsahuje velké množství různě orientovaných organizací, jejich typů a právních forem, které se na mezinárodní úrovni mohou lišit. Na třetí sektor je také potřeba nahlížet z interdisciplinárního pohledu. K definování třetího sektoru proto v minulosti existovalo více přístupů. Současný výzkum třetího sektoru vychází ze strukturálně-operacionální definice. Definici v 90. letech 20. století formulovali Lester M. Salamon a Helmut K. Anheier, pracovníci The Johns Hopkins University Institute for Policy Studies v USA, kteří iniciovali Mezinárodní srovnávací výzkum neziskových organizací. Strukturálně-operacionální definice upozorňuje na nedostatky starších definic třetího sektoru a snaží se je řešit tak, aby bylo na jejím základě možné co nejpřesněji vymezit organizace občanské společnosti a mezinárodně je srovnávat (Skovajsa, 2010: 37). Kromě strukturálně-operacionální definice se zde zabýváme vymezením třetího sektoru podle právní, ekonomické a funkcionální definice.

Podle *právní definice* patří do sféry organizované občanské společnosti ty organizace, které tam jsou zařazeny právním řádem dané země. Takovéto vymezení okruhu organizací ale zabraňuje úspěšnému mezinárodnímu srovnávání třetího sektoru, neboť podle práva různých států tam mohou patřit odlišné druhy organizací. Tento přístup vymezení organizací navíc selhává v případě nedemokraticky orientovaných zemí, kde organizace třetího sektoru působí i přes to, že některé jejich formy jsou často z právní úpravy vyloučeny nebo jsou považovány za nelegální a z právního hlediska tak nemohou oficiálně existovat.

Ekonomickou definici používají při vymezení organizací třetího sektoru statistické úřady v systému národních účtů. Nedostatkem ekonomického přístupu je, že pokrývá pouze určitou část z celkové oblasti třetího sektoru. Statistické úřady proto v současné době přecházejí na vedení satelitních účtů neziskových institucí, které se odvíjejí od pravidel strukturálně-operacionální definice.

Funkcionální definice třetího sektoru vymezuje okruh organizací občanské společnosti podle určitých funkcí, které tyto organizace ve společnosti plní. Definice se zaměřuje na důležitý aspekt organizací třetího sektoru, ty se ale věnují rozmanitým činnostem a plní řadu různých funkcí, díky nimž lze na základě funkcionální definice jen obtížně dojít k jednoznačnému vymezení třetího sektoru (Skovajsa, 2010: 38).

V současné době se při určování okruhu organizací občanské společnosti používá nejčastěji *strukturálně-operacionální definice*. Zaměřuje se na realitu jednotlivých organizací a posuzuje ji z hlediska jejich uspořádání (struktury) a fungování (operací). Překonává tak nedostatky starších definic, jejichž vymezení obsahu třetího sektoru je příliš abstraktní a nedovoluje úspěšný výzkum této oblasti a její mezinárodní srovnávání. Při vymezování třetího sektoru klade strukturálně-operacionální definice důraz na zásady, které musí každá organizace pro začlenění do třetího sektoru naplňovat. Definice napomohla k rozvoji výzkumu třetího sektoru v rámci jednotlivých států i na mezinárodní úrovni, protože pohlíží na jiné vlastnosti organizací, než na jejich právní status a další národní specifika. V současné době se považuje za nejpřesnější možnost vymezení třetího sektoru. Přesto mohou být její kritéria při zařazování organizací občanské společnosti v mnohých hraničních a přechodných případech společností nedokonalá (Skovajsa, 2010: 38–39). Salamon a Anheier uvádějí pět znaků, jež musí organizace splňovat, aby je bylo možno označovat za organizace občanské společnosti:

1. Organizovanost – určitá míra institucionalizace

Důležitý je zde prvek organizovanosti, který je dán formálním zřízením subjektu a existencí jeho vnitřní organizační struktury. V zemích, kde není formální ustavení společností ze zákona možné, může být institucionalizovaná podoba vyjádřena jinými způsoby, například pravidelnými schůzemi aktérů, zvolením určitých orgánů či vznikem jednacího řádu a vytyčením cílů. (Salamon, Anheier, 1996a: 3). Z institucionalizace společnosti také vyplývají rozdíly mezi jejími členy a nečleny. Tato zásada vylučuje z organizací občanského sektoru všechna čistě neformální, jednorázová a dočasná shromáždění osob, která tvoří neformální sféru občanské společnosti. Bez tohoto omezení by se třetí sektor stal tak širokou a neuchopitelnou sférou lidského jednání, jež by se prakticky nedala definovat a zkoumat (Salamon, Anheier, 1996b: 2).

2. Soukromá povaha – institucionální oddělení od státu

Základní struktura subjektů třetího sektoru je ze své podstaty soukromá, nezávislá na veřejné správě. Stát tyto společnosti nezřizuje ani neřídí jejich chod. Organizace občanské společnosti nejsou součástí státního sektoru a fungují nezávisle na státní moci. To ale neznamená, že jejich činnosti nemohou být významně podporovány prostředky získanými od státu.

3. Nezisková povaha – nerozdělují zisk mezi aktéry

Zásada nerozdělování zisku vypovídá o tom, že subjekty třetího sektoru nejsou ze své podstaty primárně určeny k vytváření zisku. Organizace občanské společnosti ale mohou při svých činnostech určitého zisku dosahovat. Získané prostředky ovšem nerozdělují mezi své zakladatele, členy, vlastníky nebo vedení, jako to probíhá u subjektů soukromého sektoru, ale znovu ho využívají při dosahování cílů daných posláním jednotlivých společností (Salamon, Anheier, 1996a: 3).

4. Samosprávnost – autonomní schopnost řízení své vlastní činnosti

Subjekty si udržují významný stupeň autonomie a musí být schopny samy se spravovat. Organizace občanského sektoru řídí své fungování a činnosti pomocí vnitřních struktur a vlastních pravidel. Nejsou ovládány zvenčí jinými organizacemi či státem.

5. Dobrovolnost – zahrnují významný prvek dobrovolné činnosti

Pro zařazení subjektu do občanského sektoru musí být v činnosti organizace ve významné míře zastoupen prvek dobrovolnosti. Strukturálně-operacionální definice potřebnou míru podílu dobrovolnictví na fungování organizací přesně nespecifikuje, označuje ji pouze jako „významnou“. Měla by tedy být zjevná a rozpoznatelná (Salamon, Anheier, 1996a: 4). Neznamená to však, že zastoupení dobrovolnického prvku musí v činnosti organizací občanské společnosti převládat. Co se týče charakteru dobrovolných aktivit, nejčastěji se jedná o práci a pomoc dobrovolníků, sponzorování, dobrovolné dary a působení dobrovolníků ve správních orgánech. Pro zařazení do třetího sektoru musí subjekty naplňovat znak dobrovolnosti také ve smyslu nepovinné povahy členství v organizaci (Salamon, Anheier, 1996b: 3).

Pro účely svého výzkumného projektu rozšířili Lester M. Salamon a Helmut K. Anheier definici o dva znaky, pomocí nichž vylučují z oblasti svého zájmu církevní organizace a politické strany. Tyto organizace však obecně jsou autory definice považovány za části občanského sektoru, protože splňují všech pět bodů strukturálně-operacionální definice (Salamon, Anheier, 1996a: 4).

2.2.4 Hraniční typy organizací

Problematika hraničních případů a přechodných forem organizací je v oblasti výzkumu třetího sektoru dalším z mnoha bodů, kterých se týká neustálená teorie a odlišné názory na věc. Mezi nejvýraznější nejasně zařaditelné formy organizací v České republice patří již zmiňované politické strany a dále také odbory, organizační složky státu (dříve rozpočtové organizace) a příspěvkové organizace, zájmová sdružení právnických osob a družstva, profesní, hospodářské a agrární komory, občanské iniciativy, obchodní společnosti a veřejnoprávní korporace (Frič, Šilhánová, 2001: 21; Skovajsa, 2010: 39–40, 81–82).

Z právního hlediska tvoří základ neziskového sektoru České republiky spolky (občanská sdružení), nadace a nadační fondy, ústavy, obecně prospěšné společnosti a evidované právnické osoby církve a náboženské společnosti. Řadí se do něj ale i odbory či politické strany (Frič, Šilhánová, 2001: 21). Z jiných pohledů a teorií občanského sektoru a z pohledu samotných organizací občanské společnosti se často z třetího sektoru vyřazují právě politické strany.

Politické strany teoreticky splňují všech pět podmínek strukturálně-operacionální definice. Politické strany jsou jako sdružení soukromého charakteru ze zákona odděleny od státu, otázkou ale je, jak podmínku nezávislosti na státní moci naplňují v praxi. Mezi státní mocí a politickými stranami dochází často k úzkému propojení, neboť již z jejich funkcí a cílů stranám pramení potenciální možnost přímo se podílet na výkonu státní moci. I když jsou z právního hlediska součástí občanského sektoru a mnohé statistiky je sledují v kategorii neziskového sektoru, bývají obvykle namísto občanské společnosti řazeny do hraniční oblasti na pomezí občanského a veřejného sektoru, do tzv. politické společnosti² (Skovajsa, 2010: 40, 76).

Odborové organizace představují specifické spolky občanů sdružených s cílem obrany a podpory zájmů zaměstnanců. Odbory vznikají na soukromoprávním základě a nezávisle na státní moci. Naplňují všechny podmínky strukturálně-operacionální definice a lze je tak považovat za organizace občanské společnosti (Skovajsa, 2010: 40).

Dalším hraničním (tzv. hybridním) typem společností jsou *organizační složky státu* (do roku 2001 tzv. rozpočtové organizace). Tyto instituce v podstatě splňují podmínku neziskovosti. Organizační složky státu nemají vlastní právní subjektivitu a zřizuje je stát

---

² Politická společnost představuje specifickou sféru demokratického politického systému. Tvoří ji organizace zajišťující spravedlivou a legální soutěž o vliv a moc ve státě (Linz, Stepan, 1996: 9, 10, 14).

k výkonu státní správy, což odporuje podmínce samosprávnosti a soukromosti. Podle strukturálně-operacionální definice je tedy nelze považovat za organizace třetího sektoru. Mezi organizační složky státu patří státní instituce jako např. jednotlivá ministerstva, úřady a ústavy státní správy, kontrolní úřady, státní inspekce, soudy a státní zastupitelství (Skovajsa, 2010: 81; Frič, Šilhánová, 2001: 21–22).

Příspěvkové organizace mají z hlediska svého vzniku obdobné postavení jako předchozí typ hybridních společností. Zřizuje je stát nebo územní veřejnoprávní korporace (tj. územní samosprávné celky – kraje, obce, městské části). Lze je zařadit do skupiny státních neboli veřejnoprávních neziskových organizací. Tyto instituce představují státní nástroj pro poskytování veřejně prospěšných služeb. Na rozdíl od organizačních složek státu jsou ale nadány vlastní právní subjektivitou. Nejsou oddělitelné od veřejné moci, tudíž nepatří do občanského sektoru. Mezi příspěvkové organizace nejčastěji patří státní instituce v oblasti vzdělávání, zdravotnictví a kultury, např. školy, muzea, knihovny, nemocnice, různé léčebny a ústavy, knihovny a galerie (Skovajsa, 2010: 81–82; Frič, Šilhánová, 2001: 21–22).

Pro *zájmová sdružení právnických osob a družstva* platí, že tyto organizace mají ze zákona povoleno vytvářet a přerozdělovat zisk. Obecně tedy nesplňují všechny podmínky definice a nelze je hromadně považovat za organizace občanské společnosti. Kromě podnikatelských účelů mohou být ale zřizovány i k neziskovým účelům. Jednotlivé případy organizací, které v praxi podmínku neziskovosti splňují, by tedy bylo možno považovat za specifický typ organizací třetího sektoru. Družstevní organizace bývají obvykle řazeny do oblasti tzv. sociální ekonomiky (Skovajsa, 2010: 40; Frič, Šilhánová, 2001: 21).

Profesní, hospodářské a agrární komory se řadí do skupiny zájmových veřejnoprávních korporací. Jsou to samosprávné organizace zřizované státem za účelem sdružování členů, obhajoby jejich zájmů a plnění veřejných úkolů. Kromě podmínky nezávislosti na státní moci nesplňují profesní komory (lékařská, advokátní, notářská aj.) ani princip dobrovolnosti, neboť členství v profesních komorách je pro všechny osoby vykonávající dané povolání ze zákona povinné (Skovajsa, 2010: 40, 82).

Občanské iniciativy patří do neformální součásti občanské společnosti. Nelze je ale považovat za organizace občanské společnosti, neboť podle strukturálně-operacionální definice nesplňují požadavek organizovanosti občanů (Skovajsa, 2010: 40).

Do oblasti hybridních forem organizací mohou být zařazeny i *společnosti s ručením omezeným* a *akciové společnosti*, pokud jsou založeny k jiným, než podnikatelským

účelům. I když jsou obvykle obchodní společnosti zřizovány s cílem dosažení zisku, v konkrétních případech se ale mohou z vlastního rozhodnutí zaměřit na odlišný cíl své činnosti. Ovšem ani u obchodních společností věnujících se obecně prospěšným cílům nemusí nutně docházet k nerozdělování zisku. Mezi hybridní formy organizací občanské společnosti lze tedy řadit pouze konkrétní obchodní společnosti, které splňují podmínku neziskovosti (Skovajsa, 2010: 40; Frič, Šilhánová, 2001: 21).

K přechodným typům organizací občanského sektoru lze řadit i *veřejnoprávní korporace*. Jsou to samostatné organizace zakládané státem na základě zákona. Stát je zřizuje za účelem plnění veřejných úkolů, vykonávání veřejné moci, k výkonu samosprávy mezi svými členy a k obhajobě jejich zájmů. Právní subjektivitu a pravomoci jim stát přiznává v zákonem stanoveném rozsahu. Veřejnoprávní korporace se dělí do dvou skupin. Územní veřejnoprávní korporace představují kromě státu samotného nižší samosprávné územní celky, např. obce a kraje. K zájmovým veřejnoprávními korporacím patří již zmiňované komory, církevní instituce (v některých státech), veřejné vysoké školy a také veřejnoprávní média, např. Česká televize, Český rozhlas. Veřejnoprávní korporace mohou být založené na některých podmínkách strukturálně-operacionální definice a blížit se tak svými principy, funkcemi a cíli organizacím občanské společnosti. Nesplňují ovšem opět podmínku soukromého charakteru a nezávislosti na státní moci, tudíž je nelze zařazovat do třetího sektoru (Skovajsa, 2010: 81–82; Frič, Šilhánová, 2001: 22).

2.3 Základní kritéria dělení organizací třetího sektoru

Organizace občanské společnosti se dělí na několik základních skupin podle následujících kritérií. *Z hlediska prospěšnosti* tvoří občanský sektor *vzájemně a veřejně prospěšné* organizace. Hlavním cílem vzájemně prospěšných organizací je podpora soukromých zájmů nějakého uzavřeného okruhu osob, zpravidla členů společnosti a jejich rodinných příslušníků. Poskytují jim volnočasové aktivity, rekreaci a finanční i jinou podporu jejich zájmů. Jedná se především o sportovní oddíly, zájmové a profesní spolky a další svépomocné skupiny. Oproti tomu veřejně prospěšné organizace mají za cíl poskytování veřejně prospěšných služeb, které směřují k pomoci potřebným nebo přispívají k obecnému blahu společnosti. Organizace této skupiny se nejčastěji zabývají charitativní činností, obhajobou lidských práv, sociální péčí, humanitární a rozvojovou pomocí, ochranou přírody či kontrolou veřejné moci a protikorupční činností. Právní řád

České republiky vymezuje jako veřejně prospěšné organizace všechny nadace, nadační fondy, účelová zařízení církví a obecně prospěšné společnosti. Z široké škály spolků patří do této skupiny pouze některé, jejichž cíle tomu odpovídají (Skovajsa, 2010: 41–42).

Z hlediska převládajícího typu činnosti se oblast občanského sektoru dělí na *servisní, zájmové a advokační* organizace. Servisní organizace zaměřují svou činnost na poskytování služeb. Zprostředkovávají široké spektrum služeb jak svým členům, tak i nečlenům. Organizace této skupiny působí zejména v sociální, zdravotní a vzdělávací oblasti. Prostřednictvím zájmových organizací dochází k realizaci soukromých zájmů jejich členů či klientů. Poskytují jim možnosti uspokojování vlastních potřeb, prostor pro sebevyjádření a trávení volného času. Tuto skupinu organizací tvoří různé zájmové spolky, například skautské a sportovní oddíly nebo výtvarné kroužky. Hlavním posláním advokačních organizací je veřejná obhajoba zájmů a práv, jak svých členů nebo různých jiných skupin obyvatelstva, tak i zájmů veřejných. Jedná se například o takové organizace, které obhajují práva různých sociálních a profesních skupin nebo bojují za práva zvířat a za ochranu životního prostředí.

Organizace občanské společnosti se dále dělí také *z hlediska členství*. *Členské* organizace mají kromě správních orgánů také institut členství, přičemž členství je vždy dobrovolné povahy. Nejčastěji se jedná o spolky a odbory. *Nečlenské* organizace nemají členskou základnu, tvoří je pouze pracovníci a členi správních orgánů. Typickým příkladem nečlenských organizací jsou nadace a nadační fondy (Skovaja, 2010: 41).

2.4 Základní oblasti působení organizací třetího sektoru

Třetí sektor je tvořen velkým množstvím různorodých organizací, které si dávají rozmanité cíle a zaměřují své činnosti na různé sféry života společnosti. V rámci mezinárodního srovnávacího výzkumu neziskového sektoru vytvořili Lester M. Salamon a Helmut K. Anheier Mezinárodní klasifikaci neziskových organizací (The International Classification of Nonprofit Organizations; ICNPO). Tato klasifikace rozděluje organizace třetího sektoru do dvanácti základních skupin a dalších podskupin podle oblastí jejich zájmů (viz tab. 2).

Tab. 2: Mezinárodní klasifikace neziskových organizací (ICNPO) (Salamon, Anheier, 1996b: 7)

Skupiny	Podskupiny
1. Kultura, sport a volný čas	I. Kultura a umění II. Sporty III. Ostatní rekreace a společenské kluby
2. Vzdělání a výzkum	I. Primární a sekundární vzdělávání II. Vyšší stupně vzdělávání III. Ostatní vzdělávání IV. Výzkum
3. Zdraví	I. Nemocnice a rehabilitační zařízení II. Pečovatelské domy III. Péče o duševní zdraví a krizová pomoc
4. Sociální služby	I. Sociální služby II. Pomoc v nepředvídatelných případech nouze III. Finanční a materiální podpora
5. Životní prostředí	I. Ochrana životního prostředí II. Ochrana zvířat
6. Rozvoj a bydlení	I. Hospodářský, sociální a komunitní rozvoj II. Bydlení III. Podpora zaměstnanosti a přípravy na zaměstnání
7. Ochrana práv a obhajoba zájmů, politika	I. Prosazování a obhajoba zájmů občanů II. Právní služby a poradenství III. Politické organizace
8. Filantropie a dobrovolnictví	I. Grantové nadace II. Ostatní
9. Mezinárodní aktivity	I. Mezinárodní aktivity
10. Náboženství	I. Círky a náboženské společnosti
11. Hospodářská a profesní sdružení, odbory	I. Hospodářské svazy II. Profesní sdružení a komory III. Odbory
12. Činnosti jinde neuvedené	I. Ostatní, jinde neuvedené činnosti

2.5 Funkce organizací třetího sektoru

Organizace třetího sektoru mají v moderních demokratických státech nezanedbatelnou roli a v jejich společnostech plní důležité funkce, neboť činnosti občanského sektoru zasahují do mnoha oblastí života společnosti.

Na obecné úrovni jsou za základní funkce organizací občanské společnosti považovány *servisní funkce*, *advokační funkce* a *funkce budování komunity*. Servisní funkce neziskových organizací představuje poskytování služeb. Advokační funkce zabezpečuje prosazování a obhajobu soukromých či veřejných zájmů. Funkce budování komunity se projevuje vytvářením společenských vztahů v místních a zájmových komunitách (Pospíšil a kol., 2009: 10).

Kromě těchto základních skupin funkcí organizacím občanského sektoru různí autoři připisují také *funkci sebevyjadřovací* (poskytují prostor pro vyjádření individuálního postoje), *funkci ochrany hodnot* (jejich poslání a cíle jsou založeny na společenských hodnotách, kterými se při svých činnostech řídí a tím je ve společnosti uchovávají), *inovační funkci* (při dosahování svých cílů zavádějí a zkoušejí ve společnosti nové přístupy a postupy), *filantropickou funkci* (při podpoře všeobecných i soukromých zájmů se zabývají dobročinností), *charitativní funkci* (zprostředkovávají přerozdělování zdrojů od filantropů k potřebným), *funkci podpory společenských změn* (jsou otevřené k potřebným změnám ve smýšlení a chování jednotlivců i společnosti, soukromých i veřejných subjektů) a *funkci podpory pluralizmu* (přispívají k udržení rozmanitých cílů a hodnot ve společnosti a v právním i politickém prostředí státu) (Anheier, 2005: 174–176; Prewitt, 1999: 20–29; Salamon, 2002: 9–11).

3 HISTORICKÝ VÝVOJ TŘETÍHO SEKTORU ČESKÉ REPUBLIKY

Karel Müller se ve své práci věnuje české občanské společnosti jako celku a dělí její historii do tří charakteristických etap, které měly na její vznik, vývoj, fungování a principy nejzásadnější vliv. Jelikož třetí sektor tvoří obsáhlou a nejvýznamnější část občanské společnosti, lze pomocí těchto etap popsat i základní charakteristiku vývoje občanského sektoru.

Za první etapu vývoje označuje období přibližně od poloviny 19. století až do roku 1938. V tomto období vzniká v českých zemích moderní občanská společnost. Jako významný mezník uvádí i rok 1918, kdy se česká národní společnost prvně stala zároveň státní společností. Druhou etapu datuje od začátku druhé světové války až do roku 1989. Toto padesátileté období charakterizuje nesvobodnými poměry ve společnosti. Třetí etapa začíná po pádu komunistického režimu a vyznačuje se komplikovaným, ale úspěšným úsilím o návrat k demokracii a snahami o obnovu občanské společnosti. Je spojena s jejím kvantitativním i kvalitativním rozvojem, počátkem výzkumů týkajících se české občanské společnosti, vymezováním vztahu mezi státem a občanskou společností, zvyšováním důrazu kladeného na její význam a s překonáváním překážek³, které brání jejímu dalšímu rozvoji (Müller, 2002: 18–19). Tato etapa ještě nebyla ukončena, neboť dnešní situace v rámci občanské společnosti je z dlouhodobého hlediska prakticky neměnná a stále má prostor kam se vyvíjet, hlavně co se týče kvality a funkčnosti třetího sektoru. Ani současná občanská společnost se nemůže zcela zbavit odkazu postkomunistické země a zažitých stereotypů a postojů zakořeněných dlouhým obdobím vlády nedemokratických režimů (Müller, 2002: 194).

Nepřehlédnutelné základy občanské společnosti a předpoklady pro vznik a vývoj občanského sektoru se ale v českých zemích začaly objevovat již mnohem dříve. Aktivitám české společnosti v období od středověku do 19. století, které předcházely vzniku moderní občanské společnosti a jejích organizací, se věnují například Tůma a Dostál (Tůma, 2001: 33–38; Dostál, 2001: 54–57).

---

³ Podle Müllera brání české společnosti v úplném rozvinutí řada institucionálních a kulturně-civilizačních bariér, které jsou ve společnosti zakořeněné v důsledku dlouhotrvajícího období vlády nedemokratických režimů. Za bariéry považuje například politickou apatii a neinformovanost, nedostatečnou sebedůvěru občanské společnosti, nedůvěru ve veřejné instituce, funkce či politické elity a celkově v životaschopnost nového politického a ekonomického řádu (Müller, 2002: 200–203).

3.1 Období 9. až 18. století – Od samých počátků filantropie v českých zemích po osvícenský absolutismus Josefa II.

Kořeny občanské společnosti na našem území jsou spjaté s počátkem dějin českých zemí. Již v 9. století se ve společnosti českého národa začaly objevovat aktivity, které lze pokládat za předchůdce občanského sektoru. V období středověku byly nejvýznamnějšími oblastmi těchto aktivit dobročinnost a spolková činnost za účelem vzájemné podpory členů (Tůma, 2001: 33).

Původní impulsy filantropie pocházely z hlavního poslání křesťanské církve. Po příchodu slovanských věrozvěstů Konstantina a Metoděje na naše území se křesťanství stalo nedílnou součástí života společnosti, stejně tak jako nábožensky motivovaná dobročinnost. Církev se věnovala širokému okruhu charitativních činností. Pečovala o chudé, staré, zdravotně handicapované a jinak znevýhodněné osoby ve společnosti. Na pomoc jim zřizovala útulky, ústavy a nadace. Velká část křesťanských filantropických aktivit byla směřována také na samotné zabezpečování náboženských potřeb a vzdělání. Jednalo se především o nadace, které měli zajistit fungování klášterů, udržování kaplí a pravidelné sloužení mší.

První zmínky o charitativní činnosti křesťanské církve a s ní úzce spjatých osob můžeme nalézt již v nejstarších dochovaných písemných pramenech českých dějin. Například díla zabývající se životy Konstantina a Metoděje připisují věrozvěstům mnohé dobročinné skutky a legendy o knížeti Václavovi připomínají charitativní činnosti patrona českých zemí. Již z 13. století se pak dochovaly nejstarší úřední listiny zmiňující zřizování různých charitativních institucí (Tůma, 2001: 34).

Rozvoj spolkové činnosti se ve středověku týkal různých rytířských řádů, náboženských bratrstev a především pak řemeslnických organizací, jako byly cechy a spolky tovaryšů, které vznikaly především v Praze od 14. století. Tyto spolky hrály významnou roli v hospodářském a politickém životě společnosti a kromě svých ekonomických funkcí se snažily také hájit zájmy svých členů. Zajišťovaly jim podporu v případě nemoci nebo poskytovaly pomoc potřebným vdovám či sirotkům po svých členech (Tůma, 2001: 35–36).

Jak instituce církve získávala rychle na moci a také na majetku, i přes bohubilé činnosti se tak začala vzdalovat od svých původních nezištných ideálů. Tato situace vedla v 14. a 15. století k její kritice a prostřednictvím Mistra Jana Husa a jeho stoupenců

k reformním snahám o nápravu katolické církve. Oslabení role církve v životě společnosti znamenalo i posílení vlivu panovníků, šlechticů a měšťského stavu na poli filantropie. Mecenáši z jejich řad často zřizovali studijní nadace, z nichž se platilo vzdělání nadaným studentům z chudých rodin. První studijní nadace se začaly objevovat již v 16. století a jejich počty se rychle rozrůstaly (Tůma, 2001: 34–35).

S počátkem rozvoje moderního státu v 16. a 17. století docházelo ke stále větší sekularizaci života, která se promítla i do aktivit dobročinnosti. Myšlenky humanismu a renesance vzbudily ve společnosti zájem o druhé a do popředí se dostal i rozvoj kultury a vzdělanosti. Nástup Habsburků na český trůn v roce 1526 ovšem předznamenával opětné posilování vlivu církve na našem území. Katolická církev znovu upevnila své dominantní postavení Habsburskou rekatolizací společnosti v době pobělohorské. Úkolu rekatolizace českých zemí se ujal jezuitský řád. Církev se angažovala hlavně v oblasti vzdělávání. Habsburský stát katolicismus podporoval, ale panovníci se zároveň snažili o udržení své nadvlády nad církví. Dozor státu nad církví a jejími činnostmi rostl a vyvrcholil v době osvícenství za vlády Josefa II. (Dostál, 2001: 55).

Moderní smýšlení Josefa II. přineslo mnoho důležitých reforem v uspořádání společnosti a státu. Za jeho vlády bylo například zrušeno otroctví a byly vyhlášeny nové zákoníky – trestní a občanský (Tůma, 2001: 36). Prostřednictvím tolerančního patentu byla povolena i některá nekatolická náboženství, mezi nimi i židovská víra. Uvnitř židovských obcí se udržovaly tradiční vazby, které daly vzniknout řadě vzájemně prospěšných činností. V 18. století začaly na našem území působit také lóže svobodných zednářů, jejichž aktivity konkurovaly katolické církvi jak v oblasti vzdělávání, tak i v sociální péči. Zednářské lóže zřizovaly domovy pro sirotky, ústavy pro postižené, zakládaly knihovny a muzea a staraly se o ně.

Cílem osvícenského absolutismu Josefa II. nebylo znemožnit církvi snahy o rozvíjení filantropie, ale obecně zefektivnit byrokratický systém prostřednictvím centralizace a uskutečňovat pomoc potřebným pod záštitou státu. Proto bylo v 18. století z nařízení panovníka zrušeno mnoho klášterů a církevních bratrstev, které neprovozovaly dobročinné aktivity. Jejich majetek pak připadl zemským fondům zřízeným státem za účelem humanitární a sociální pomoci. Došlo i k oslabení vlivu církve v oblasti vzdělávání. Vysoké školství spadalo pod státní dohled a na úkor církevních gymnázií byly zřizovány státní školy. Ve městech vznikaly školy hlavní nebo měšťské, na některých vesnicích školy triviální. Církevní učitele začali stále více nahrazovat vyučující z řad světských osob (Dostál, 2001: 55–56).

Již v první polovině 18. století vznikaly občanské organizace na nenáboženském principu, ve kterých můžeme vidět základy silného moderního neziskového sektoru. Velký význam v oblasti podpory vzdělávání a studentů měla například nadace hraběte Straky, založená roku 1720. Hrabě Jan Petr Straka odkázal nadaci prostředky, které byly určeny na výstavbu internátní školy pro studenty z chudých šlechtických rodin. Celý původní záměr zakladatele byl ale naplněn až roku 1890, kdy začala ve vlastní budově fungovat Strakova akademie (Tůma, 2001: 40).

3.2 Období 19. století – Začátek rozvoje moderní podoby neziskového sektoru v době národního obrození a jeho rozmach v druhé polovině 19. století

Aktivní vývoj moderního státu, který v Rakousku a tedy i v českých zemích započal za vlády Josefa II., byl v první polovině 19. století zbrzděn obdobím nejprve metternichovského a poté bachovského absolutismu. Hlavním cílem těchto absolutistických režimů bylo zabránění veškerým změnám a zakonzervování stavu státu a společnosti, což mělo zásadní vliv na zpomalení celkového vývoje země oproti dalším vyspělým evropským zemím. Proto se proces industrializace a ekonomické, sociální a demografické změny s ním spojené, mohly v české společnosti plně projevit až v druhé polovině 19. století. V této době se také začala formovat moderní česká občanská společnost (Tůma, 2001: 37). Zásadním mezníkem pro vývoj občanského sektoru bylo přijetí nového zákona o spolčování č. 134/1867 ř. z., který významně liberalizoval podmínky občanského sdružování. Založení spolků již nepodléhalo přísnému povolovacímu režimu státu. Občanské organizace měly pouze povinnost ohlásit státu svůj vznik (Skovajsa, 2010: 51–52).

V české společnosti se již od konce 18. století začaly probouzet vlastenecké snahy o národnostní emancipaci, k nimž se začátkem 19. století přidaly aktivity na obranu českého národa proti absolutistickému režimu vlády knížete Metternicha. Vrchol těchto snah přineslo období národního obrození a následná revoluční vlna let 1848–1849. Po potlačení revoluce a nastolení bachovského neoabsolutismu se rozvoj oficiálního občanského spolčování na celé desetiletí pozastavil a znovu mohl plně pokračovat až v 60. letech 19. století (Skovajsa, 2010: 51). Nesouhlasné postoje českého národa k absolutistickému režimu habsburského státu ovšem aktivovaly nové pokusy občanské

participace na veřejném dění a na správě státu. Absolutismus tak nepřímo přispíval k rozvoji neoficiálních forem občanské společnosti (Müller, 2002: 107).

Ve spojitosti s těmito událostmi došlo v 19. století k masovému růstu organizované občanské společnosti českých zemí. Nenábožensky motivované dobročinné a jiné spolkovací činnosti světských osob tak převážily nad církevními skutky. Kromě toho se již velká část aktivit občanského sektoru neomezovala pouze na aristokracii, ale čím dál častěji přicházela z řad české buržoazie, středních a dokonce i nižších vrstev.

Největší rozmach spolkovacích aktivit tehdy zaznamenaly oblasti rozvíjející národní kulturu, vědu, vzdělání a vzájemnou podporu českého obyvatelstva. Vznikalo i mnoho různých spolků orientovaných na zájmové aktivity společnosti. Protože společnost začala klást velký důraz na národnostní principy, většina spolků existovala jak ve své české variantě, tak i v její době, kterou si pro své potřeby založilo německy mluvící obyvatelstvo na našem území. Na druhou stranu ale vznikalo také mnoho českých společností inspirovaných německou předlohou (Skovajsa, 2010: 50–51).

Od přijetí nového zákona o spolčování roku 1867 se začal občanský sektor výrazně rozrůstat jak do počtu organizací, tak i do různorodých oblastí společenského života. V 70. letech 19. století fungovalo přes 3 000 různých spolků a v 90. letech více než 10 000 organizací občanské společnosti (Tůma, 2001: 40–41). Rozvíjelo se mnoho oblastí spolčování a do aktivit české občanské společnosti se postupně dostávaly národně-politické i zahraniční vlivy. Vznikaly spolky profesní, řemeslnické a dělnické, studentské, vědecké, osvětové, vlastenecké, debatní, politické, veteránské, kulturní, umělecké, literární, divadelní, hudební, zájmové, tělovýchovné, hasičské, instituce sociální a zdravotní péče, různé podpůrné spolky a nadace a mnoho dalších. Rozmach českých národních spolků byl zaznamenán jak ve městech, tak i na venkově (Skovajsa, 2010: 52; Müller, 2002: 123).

Důležitou složkou filantropie a spolkového života byly v období 19. století aktivity směřované na podporu vlastenectví. Už roku 1818 založila Společnost vlasteneckého musea v Čechách první Vlastenecké museum, předchůdce dnešního Národního muzea. Vyrůstal počet nadací a dobrovolnických sbírek z řad obyčejných lidí. Do podpory vlasteneckých činností se s nadšením pouštěli zástupci všech společenských tříd. Nejlepším příkladem je celonárodní dobročinná sbírka na stavbu Národního divadla, která probíhala v 60. a 70. letech 19. století (Tůma, 2001: 40). Od počátku 80. let byly především na venkově zakládány tzv. Obranné jednoty, které se staly populárními vlasteneckými organizacemi. Měly za cíl podporu národní jednoty a obranu českého

národa proti útlaku ze strany Němců. Jednalo se například o Národní jednotu severočeskou a Národní jednotu pošumavskou, založené roku 1885 (Müller, 2002: 127, 229).

V době národního obrození se objevovalo mnoho občanských aktivit zaměřených na podporu vzdělanosti a vydávání česky psaných knih, hlavně naučné literatury. Roku 1830 vznikl Sbor k vědeckému vzdělání řeči a literatury české, který se o rok později zasadil o vznik Matice české, fondu na podporu vydávání české odborné literatury (Müller, 2002: 115). Po vzoru pražské instituce později vznikly i roku 1854 Matice moravská v Brně a roku 1877 Matice opavská (Skovajsa, 2010: 51). K nim se přidaly Matice hudební, divadelní, lesnická a roku 1895 i Matice technická. Jak moc byl v této době kladen důraz na český jazyk a jak byla česká literatura pro národ důležitá, dokazuje i existence dobročinného spolku Svatobor, který byl roku 1862 založen na podporu nemajetných českých spisovatelů a jejich rodin (Tůma, 2001: 40). Roku 1880 vznikla jedna z nejvýznamnějších obranných jednot Ústřední matice školská pro celkový rozvoj českého školství, již na scéně doplňoval německý protiklad a vzor Schulverein (Tůma, 2001: 39–40; Müller, 2001: 127).

Velkým národním mecenášem své doby byl přední český architekt Josef Hlávka. Roku 1890 se stal hlavním iniciátorem založení České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. Tato instituce měla zásadní význam pro rozvoj českého vědeckého poznání. Akademie v průběhu času měnila svůj název a organizační strukturu a v současné době na její výzkumné činnosti navazuje Akademie věd ČR (Tůma, 2001: 39). Jako mecenáš českých umělců a vědců stál Josef Hlávka také u zrodu dalších důležitých institucí podporujících rozvoj českého národa. V závěti z roku 1904 pak odkázal svůj majetek nadaci, ustavené na podporu české vzdělanosti, vědy a kultury. Nadání Josefa, Marie a Zdenky Hlávkových přežilo, jako jedna z mála nadací, protektorátní období i léta komunismu. I když nadace přišla o velkou část majetku a její činnost byla výrazně omezena či pozastavena, nikdy nepřestala právně existovat a po roce 1989 se vrátila ke svému poslání. (Skovajsa 2010: 52–53).

V oblasti národního spolčování a utváření veřejnosti měly v životě společnosti velký význam i tzv. besedy zakládáné za účelem organizovaných diskuzí o věcech veřejného zájmu. Původ těchto českých spolků navazuje na německé stolní společnosti fungující již od 1. poloviny 18. století (Müller, 2002: 112–113, 123). Roku 1845 vznikl v Praze společenský, reprezentativní a diskusní klub Měšťanská beseda, v němž se sdružovali čeští podnikatelé a intelektuálové. Přední české umělce pak sdružovala

Umělecká beseda, založená roku 1863. Po vzoru pražských klubů vzniklo brzy mnoho jejich obdob v dalších českých městech (Skovajsa, 2010: 51).

Zájmové sdružování se promítalo do mnoha oblastí života společnosti. V 19. století měly i zájmové spolky často vlastenecké a osvětové funkce. Roku 1861 byl založen vlastenecký pěvecký spolek Hlahol a velký význam získávaly i tělovýchovné spolky. Nejvýraznějším z nich se brzy po svém vzniku stal vlastenecký tělovýchovný spolek Sokol založený roku 1862 podle německého vzoru jako protiváha tělocvičného svazu Die deutsche Turnerschaft. Organizace se rychle rozrůstala a vznikalo množství místních jednot. Počátkem 70. let tu působilo již 49 sokolských jednot s více jak 10 550 členy. Do konce 80. let se počty rozrostly na 171 jednot s téměř dvojnásobkem členů. Koncem 90. let 19. století měla již organizace kolem 43 000 členů, rozdělených do 460 jednot. Před první světovou válkou sdružovala přes 100 000 členů a před druhou světovou válkou více než 800 000. Sokol se stal na dlouhou dobu důležitou složkou občanského sektoru. Původně zamýšlený tělovýchovný a vlastenecký smysl spolku se brzy rozšířil a získal kulturní, osvětový i politický význam. Proto se také tělovýchovné spolky začaly členit podle příslušnosti k politickým stranám (Tůma, 2001: 41–42; Müller, 2002: 127).

Ve městech i na vesnicích obyvatelé zakládali spolky vztahující se k společenskému životu obce. Kromě různých zájmových sdružení vznikaly například okrašlovací spolky. Významný vliv na zvýšení bezpečnosti života obcí měly dobrovolné hasičské spolky. V roce 1864 se obec Velvary nechala inspirovat německým hasičskými spolky a založila první český dobrovolný hasičský sbor. Spolky dobrovolných hasičů se brzy na to začaly objevovat po celé zemi (Skovajsa, 2010: 52).

Inspirace zahraničními vzory k nám v 19. století dorazila i v oblasti genderově orientovaného spolčování. Roku 1865 byl založen Americký klub dam, na jehož vzniku se podíleli Karolína Světlá a Vojta Náprstek, filantrop a velmi činný aktér občanského sektoru. Spisovatelka Karolína Světlá se roku 1871 zasadila i o založení Ženského výrobního spolku, který byl zaměřen na pomoc a zprostředkovávání zaměstnání vdovám po vojácích. Další významná žena české kultury 19. století, Eliška Krásnohorská, založila roku 1890 Spolek pro ženské studium Minerva. Spolek podporoval vzdělávání žen v českých zemích a mezi jeho největší zásluhy patří otevření prvního dívčího gymnázia v Rakousku-Uhersku (Skovajsa, 2010: 52).

Občanské aktivity se začaly promítat i do oblastí rozvoje politiky a ekonomiky státu. Počátkem 60. let 19. století plně rozvinula svou činnost Národní strana, která vznikla již koncem 40. let. Nejstarší česká politická strana se později začala štěpit na tábor

staročechů a mladočechů a kvůli dlouhodobým vnitřním sporům se nakonec od původní strany oddělila mladočeská Národní strana svobodomyslná (Skovajsa, 2010: 51). O rozvoj ekonomiky státu se zasazovalo mnoho podnikatelských projektů české šlechty, například Jednota k povzbuzení průmyslu v Čechách založená roku 1833 na podporu české podnikatelské vrstvy (Müller, 2002: 111). S cílem získání nezávislosti na německé ekonomice vznikla roku 1895 česká Národohospodářská společnost, jejíž působení ale skončilo spíše nezdarem (Müller, 2002: 152–154).

V rámci profesního sdružování hrál výraznou úlohu spolek Oul. Tento družstevní svépomocný spolek na podporu dělníků založil v Praze roku 1868 František Ladislav Chleborád. Brzy na to začala obdobná profesní družstva podporující své členy vznikat i v dalších městech po celých českých zemích. Družstevní spolky se později začaly dělit podle příslušnosti k politickým stranám. Důležitý byl také rozmach odborů. Roku 1897 vzniklo Odborové sdružení československé. To navazovalo na činnost jednotné odborové ústředny, která ale nebyla národnostně rozrůzněná. Po roce 1918 se odborové sdružení rozdělilo na více ústředí podle politické orientace a před druhou světovou válkou utvořilo federaci s německým odborovým sdružením (Tůma 2001: 41).

O rozvoj občanských a církevních aktivit v oblasti sociální, zdravotní a humanitární pomoci a dobročinnosti se zasadil například profesor filologie na pražské univerzitě Alois Klar. Už v roce 1807 stál u zrodu soukromého ústavu pro nevidomé děti na Hradčanech a roku 1832 založil další ústav pro nevidomé na dnešním Klárově. Významnou humanitární činnost vykonával také Vlastenecký pomocný spolek pro království České. Tato pobočka organizace Červený kříž fungovala v českých zemích již od roku 1868. Vznikla pouze pět let po založení Mezinárodního červeného kříže (Skovajsa, 2010: 52).

Rozmach organizované občanské společnosti v 2. polovině 19. století souvisel v českých zemích s neuspokojivou politickou situací nesamostatného státu v rámci Rakouska-Uherska, s upřednostňováním německého jazyka a se soupeřením etnik. Bohatý spolkový život znamenal pro české obyvatelstvo způsob občanského aktivizmu a náhradu za národní aktivity a omezenou samosprávu státu (Müller, 2002: 129–134).

3.3 Období 20. století – Zlatý věk třetího sektoru za první republiky a jeho devastace v důsledku 2. světové války a nástupu vlády komunismu

Nárůst a rozvoj organizací občanské společnosti v českých zemích pokračoval začátkem 20. století v návaznosti na velký rozmach občanských aktivit v druhé polovině 19. století. Informace z pražského spolkového registru udávají, že zde ročně vznikalo 120 až 300 nových spolků. K útlumu došlo až roku 1914 z důvodu vypuknutí první světové války. Za války se počty nově vzniklých organizací občanské společnosti v Praze snížily na přibližně 50 za rok.

Největší rozmach zaznamenal občanský sektor českých zemí za období první republiky. Registrováno tehdy bylo okolo 50 000 spolků. Se vznikem Československého státu spolčování získávalo stále různorodější podobu a občanský sektor již působil uceleněji a organizovaněji. Pro jeho rozvoj měly význam i nové zahraniční vlivy, které sem pronikaly ze západu (Müller, 2002: 184; Skovajsa, 2010: 54–55).

Československá republika v sobě, kromě Čechů a Slováků, zahrnovala množství dalších národností. Do pestré směsi obyvatelstva patřili Němci, Maďaři, Rusíni, Rusové, Ukrajinci, Židé a další menšiny. V jednom státě se zde mísily rozmanité národnostní odlišnosti, což se projevovalo jak v oblasti politiky, tak i na struktuře občanského sektoru. Vznikalo mnoho organizací na etnickém principu, které se zaměřovaly na zájmy svých členů. Stejně tak se spolky diferencovaly podle politické příslušnosti. Typickým znakem občanského sektoru v tomto období byl důraz kladený na domácí politickou scénu a stát (Tůma, 2001: 42–43).

Etnický boj Čechů s Němci se ale v rámci spolkového života uklidňoval. Etnicky rozrůzněné spolky získávaly přirozenější povahu a vznikaly především na základě zájmového a ne výlučně národnostního hlediska. Česká společnost se oproti situaci za Rakouska-Uherska v nových podmínkách otevřela a přestala se obávat menšinového postavení a útlaku, který ze strany německého obyvatelstva dlouhodobě pociťovala. Řada obranných jednot přeorientovala své činnosti z obrany národa, podpory vlastenectví a šíření českého jazyka na znovuzískání české převahy v pohraničních oblastech obývaných Němci. Získání státní samostatnosti mělo vliv i na změny ve vztazích občanského sektoru vůči státu. Zatímco v druhé polovině 19. století český národ chápal bohatý spolkový život na jedné straně jako náhradu za vlastní stát a na straně druhé jako opozici a obranu vůči rakouskému státu, se vznikem Československa se občanský sektor prakticky stal částí

struktury státu s politickým vlivem a podílem na státní moci. To se projevovalo v politické rozrůzněnosti spolků a v jejich volné provázanosti s politickými stranami. Téměř všechna prvorepubliková sdružení v různých oblastech zájmu byla rozčleněna podle své politické orientace (Müller, 2002: 184–186).

Kromě nadále se rozvíjející oblasti vědy, vzdělávání, osvěty a kultury, se činnosti neziskových organizací zaměřovaly především na důležitost řešení sociálních a zdravotních problémů společnosti a na eliminaci chudoby. Roku 1919 byl založen Československý červený kříž, jemuž předsedala Alice Masaryková, dcera prezidenta T. G. Masaryka. Od téhož roku fungovala i Masarykova liga proti tuberkulóze. V důsledku hrůz zažitých za první světové války se velká část sociální oblasti neziskového sektoru začala orientovat na pomoc potřebným. Vznikaly různé spolky a nadace na podporu válečných veteránů, invalidů a rodin po padlých vojácích. Další závažné sociální problémy se v mladé prosperující republice objevily již začátkem 30. let, kdy stát zasáhla pozdní vlna světové hospodářské krize. Následky nezaměstnanosti a chudoby se vedle státem zabezpečované sociální péče snažila řešit i řada organizací občanské společnosti (Skovajsa, 2010: 55; Tůma, 2001: 43).

Důležitou roli v sociální oblasti hrály církve a nábožensky motivované organizace. Roku 1921 vznikla první česká pobočka britské evangelické organizace Armáda spásy. Dále tu působila například Česká diakonie, evangelický spolek pro ošetřování nemocných a sociální péči, jejíž služby mohli občané využívat již od začátku 20. století a od roku 1922 také Česká katolická charita, která v sobě sdružovala mnoho katolických řeholních a dobročinných ústavů. Obě náboženské organizace podlehly začátkem 50. let 20. století moci komunistického režimu a jejich činnosti byly zrušeny či pozastaveny. Po roce 1989 se dočkaly obnovy a na své dobročinné aktivity v první polovině 20. století významným způsobem navazují pod názvy Diakonie Českobratrské církve evangelické a Charita Česká republika (Skovajsa, 2010: 49–50, 55).

Velkou pozornost věnoval občanský sektor také ochraně dětí a jejich volnočasovým aktivitám. Tradičním už bylo členství mládeže v tělovýchovných jednotách. Svou pozici si udržoval Sokol, ale velkou členskou základnu měly i další tělocvičné organizace, například Orel nebo komunistická Federace dělnických tělovýchovných jednot. Rostla oblíbenost dalších společenských zájmových aktivit, mnohdy inspirovaných zahraničními vzory. Populárními se staly skauting a tramping. Již v roce 1914 vznikla česká skautská organizace Junák, jež navazovala na původní britská a americká skautská hnutí. Nejen, že tyto spolky organizovaly volnočasové činnosti, ale také s sebou přinášely

specifický způsob života mládeže, který zahrnoval orientaci na životní hodnoty spojené s nezištnou pomocí potřebným a nově i s ochranou přírody a péčí o ni. Na vzniku mnoha mládežnických organizací se podílela výrazná osobnost tehdejšího neziskového sektoru Alice Masaryková, která iniciovala například založení českých poboček světových křesťanských hnutí mládeže YMCA a YWCA (Skovajsa, 2010: 55; Tůma, 2001: 42–44).

Dvacáté století přineslo kromě první republiky, která je považována za zlatý věk české občanské společnosti, v jejím vývoji také dva obrovské negativní zlomy v podobě nadvlády nedemokratických režimů. K prvnímu došlo roku 1939 se začátkem druhé světové války, přičemž předzvěsti negativních událostí přišly už roku 1938 s nuceným postoupením Sudet Německu a vznikem tzv. druhé republiky. S druhou ranou se musela vypořádávat po roce 1948. Díky předchozím obdobím se silnou občanskou společností a bohatým spolkovým životem nelze ani v těchto dobách hovořit o jejich úplné absenci, ale spíše o nefunkčnosti a nedostatečnosti.

Období Protektorátu Čechy a Morava v letech 1939–1945 znamenalo devastaci české organizované občanské společnosti fungující na demokratických principech. Okupační režim nacistického Německa zlikvidoval za první republiky tolik vážený demokratický politický systém společně s ochranou občanských práv a svobod. Většina občanských organizací byla zrušena a přeživší musely výrazně omezit či úplně pozastavit své činnosti. Ty, které vládnoucí režim uznal za výhodné pro vlastní účely, násilně přetransformoval ke svému užitku a všechny podléhaly přísné centralizaci. Oficiálně na našem území nově vznikala pouze sjednocená sdružení, budovaná okupanty po vzoru původních německých organizací. Mnoho členů českých předválečných spolků, například Sokola a Junáka, se zapojilo do protinacistického odboje (Müller, 2002: 189; Skovajsa, 2010: 55–56; Tůma, 2001: 45).

Po skončení druhé světové války a svržení okupačního režimu v roce 1945 následovalo krátké období snah o návrat k ideálům z dob první republiky. Poválečná obnova státu se týkala i svobodných občanských aktivit. K výkonu svých funkcí a poslání se vrátilo přes 10 000 předválečných neziskových organizací (Frič, Šilhánová, 2001: 19).

Klíčovým prvkem pro další vývoj Československa bylo, že se z důvodu poválečného rozdělení světa dostalo pod vliv Sovětského svazu a tradiční západní orientace státu tak byla vynuceně přesměrována k východu. Zpřetrhání vazeb se západem a nastolení socialistického vývoje společnosti po vzoru sovětského modelu mělo za následek přerušení nadšeného procesu obnovy českého občanského sektoru. Ten, stále ještě se potýkající s následky způsobenými druhou světovou válkou, dostal záhy druhou

ohromnou ránu. Definitivní převzetí moci komunistickou stranou v únoru roku 1948 pozdrželo obnovu a další rozvoj organizované občanské společnosti Československého státu téměř o půlku století (Vaněk, 2001: 46).

Politici KSČ si uvědomovali sílu občanské společnosti a její vazby na principy demokracie. Ve svobodném spolčování lidí a v atomizaci společnosti viděli možnost ohrožení socialistického státu, který budovali. Proto se strana snažila všechny samostatné odborové, ženské, mládežnické, tělovýchovné a další zájmové a dobročinné spolky sdružit do jednotných centralizovaných masových organizací podléhajících přísnému dohledu státu. Povolené politické strany a ostatní organizace se staly součástí jednotného svazu Národní fronty, v němž měla KSČ vedoucí pozici. V takto omezené občanské společnosti byly ještě pomocí nově zřízených akčních výborů prováděny čistky, které měly ochránit totalitní režim před stupňujícími se protisocialistickými názory a náladami (Vaněk, 2001: 46–47).

Jakýkoliv organizovaný či neoficiální společenský odpor proti totalitní vládě byl v té době krutě trestán. Demokraticky smýšlející občané, představitelé nekomunistických politických stran, protikomunistického odboje a církve se nevyhnuli stíhání a věznění. Mnoho lidí, včetně českých elit z oblasti vědy, kultury a politiky, se nehodlalo smířit s životními podmínkami nastolenými v republice vládnoucí KSČ a ilegálně emigrovalo do zahraničí. Instituce neziskového sektoru, které režimu nevyhovovaly, strana zakázala a zrušila a všechn jejich majetek propadl státu. To se týkalo ve velké míře i nábožensky orientovaných organizací, neboť režim silně vystupoval proti náboženské víře. Proces znárodnování a likvidace nepohodlných občanských organizací nadiktovaný komunistickou stranou byl dokončen v roce 1953. Spolky násilně sdružené do tzv. dobrovolných masových organizací již nestály mimo státní sektor a politiku, ale staly se součástí socialistického politického systému. Institucím třetího sektoru poskytujícím veřejně prospěšné služby v oblastech školství, zdraví a sociální péče bylo znemožněno pokračovat v plnění jejich poslání a stát je zcela nahradil rozpočtovými a příspěvkovými organizacemi, které vytvořily tzv. státní neziskový sektor. Tyto organizace fungovaly ze státních prostředků a komunistický stát jejich činnosti řídil a kontroloval, proto se nemohlo jednat o organizace třetího sektoru nezávislé na státní moci. Česká organizovaná občanská společnost se tak ve 20. století pod vlivem KSČ ve všech svých dimenzích znovu hroutila. Ani všechny výhrůžky a opatření režimu však nedokázaly zabránit protikomunisticky smýšlejícím skupinám občanů v neoficiálním a nelegálním sdružování. Mnoho z nich ovšem na touhu po sebevyjádření a své názory doplatilo. Ti, kteří se dostali

komunistům do rukou, byli na dlouhou dobu uvězněni, posláni do pracovních táborů a výjimkou nebylo ani odsouzení k smrti (Vaněk, 2001: 51).

Oficiální spolkový život a jakékoliv formy samosprávy byly zestátněny a představovaly účinné nástroje kontroly a ovládnutí společnosti ze strany státu. Do povědomí občanů se vrátil zažitý stereotyp z dob Rakouska-Uherska, kdy český národ považoval stát, v němž byl nucen žít, za něco cizího, nevlastního a nepřátelského (Müller, 2002: 191).

Komunistická strana dělala všechno pro to, aby zlikvidovala možnou opozici proti režimu jak v oblasti politiky, tak i v občanské společnosti. K tomuto cíli jí dopomáhala také vydání nového zákona o dobrovolných organizacích a sdruženích v roce 1951. Tento zákon zrušil fungování přelomového rakouského zákona o spolčování z roku 1867, což ve vývoji občanského sektoru znamenalo výrazný krok zpět. Nová norma spolčovacím aktivitám občanů odebrala ohlašovací povinnost a začaly opět podléhat povolovacímu řízení před národními výbory. Za dobrovolné organizace byly podle zákona č. 68/1951 Sb. považované například masové organizace Revoluční odborové hnutí (ROH), Československý svaz mládeže (později Socialistický svaz mládeže), Československý svaz žen, Svaz československo-sovětského přátelství, Československá obec sokolská či Jednotné svazy zemědělců. Dalšími povolenými organizacemi sdruženými pod záštitu Národní fronty se staly Československý červený kříž, Svaz pro spolupráci s armádou, Svaz protifašistických bojovníků nebo Svaz invalidů (Skovajsa, 2010: 56; Vaněk, 2001: 49).

Mohlo by se předpokládat, že kvůli všem omezením se angažovanost lidí v občanském sektoru v průběhu komunistické éry podstatně snížila. Důsledkem zavedení dobrovolných masových organizací s prakticky povinným členstvím ale došlo k pravému opaku. Organizovanost občanů ve srovnání s obdobím první republiky prudce vzrostla a ani v dnešní době nedosahuje takových počtů. Téměř každý občan byl tehdy členem často i ve více organizacích najednou. Z nucené účasti na veřejném životě také pramenila nechuť občanů zabývat se politikou a potřeba uchýlovat se do soukromí. Rostla tak obliba zahrádkářských kolonií a chalupaření. Nějaká hlubší spolupráce se stranou byla z pohledu nekomunisticky smýšlejících obyvatel brána téměř jako nemorální a protispolečenská (Müller, 2002: 190–191).

K částečnému uvolňování společenské atmosféry ve státě a k obnově oficiálních občanských aktivit pořádaných zdola začalo postupně docházet až v 60. letech 20. století. Tyto snahy vyvrcholily v době tzv. pražského jara v letech 1967–1968 a vyústily v pokus o reformu politického režimu. Lidé se opět začali angažovat v občanských aktivitách a ve

společnosti znovu rostl zájem o věci veřejné. Došlo i k uvolnění pevné informační bariéry mezi východem a západem a ze západu se k nám konečně po dlouhé době dostaly podnětné zahraniční vlivy. Mnoho významných zrušených a zakázaných organizací občanského sektoru se vrátilo ke své činnosti. Z vlastní iniciativy občanů vznikaly v celém spektru života společnosti také nové neziskové organizace. Důležitým faktorem bylo, že se to týkalo i politicky orientovaných organizací, neboť občané pod vidinou uvolnění režimu a možnosti změny začali obnovovat svůj zájem o politické dění. Došlo k znovuoživení původního Junáka, Sokola a vznikalo mnoho nových volnočasových a zájmových organizací. Společnost rychle a se zájmem reagovala na západní podněty. To vedlo roku 1968 například k založení Sdružení přátel SOS dětské vesničky na podporu opuštěných dětí. Sdružení iniciovalo akci Konto SOS dětských vesniček, která se tehdy stala největší a nejznámější celonárodní občanskou sbírkou. K politicky zaměřeným spolkům a zárodkům nových politických stran patřily Klub 231, sdružující bývalé politické vězně a Klub angažovaných nestraníků (Skovajsa, 2010: 57; Vaněk, 2001: 51–52).

Nadějný pokus společnosti o politickou reformu a znovunastolení demokracie ve státě byl však komunistickým režimem násilně potlačen v roce 1968 invazí vojsk Sovětského svazu. Následoval proces tzv. normalizace, kdy si KSČ znovu upevnila svou vládnoucí pozici. Protikomunističtí aktivisté pražského jara byli krutě trestáni a poměry v občanské společnosti se v pookupační době navrátily do původní otřesné situace před rokem 1960. V mnoha ohledech došlo dokonce k jejímu zhoršení. Veřejným a hromadným projevům reformního smýšlení a oficiální iniciativě občanů se KSČ sice povedlo zabránit, ale strana si uvědomila, že síla společnosti se nesmí podceňovat. Vládnoucí režim v očích široké veřejnosti klesl ještě hlouběji a nespokojenost jednotlivců bylo proto nutné tvrdě potlačit dřív, než mohla proniknout mezi ostatní lidi.

Oficiální sdružování občanů bylo opět povoleno jen v uznaných centralizovaných organizacích. Dobrovolné členství v těchto masových organizacích však bylo ve skutečnosti vyžadováno a chápáno jako výraz sympatizování s komunistickým režimem. Neangažovanost či odmítavý postoj ke členství vyjadřovaly protikomunistické názory a znamenaly pro občany řadu nebezpečí a životních omezení. Lidé, kteří se nehodlali podvolit, přicházeli o zaměstnání a těžko hledali nové. Vysoce kvalifikovaní pracovníci se tak museli spokojovat s nejnižšími pozicemi. Studentům, kteří odmítali členství v mládežnických organizacích, bylo z různých důvodů znemožněno další studium a stejně dopadaly i děti, jejichž rodiče se neangažovali v masových organizacích či vystupovali

proti komunismu. Režim tvrdě bránil občanské společnosti ve svobodném rozvoji, aby ho nemohla ohrožovat (Vaněk, 2001: 52).

Společnost se znovu stáhla z veřejného života, kde se necítila bezpečně, do soukromého ústraní a nad svými zájmy a potřebami se obvykle sdružovala pouze v důvěrném okruhu přátel. Přesto i v 70. a 80. letech existovaly oblasti, ve kterých se občané sdružovali i mimo masové organizace, neboť ani přísný socialistický režim nedokázal zlikvidovat veškerou spontánní občanskou aktivitu. Mnoho lidí se začalo angažovat zejména v oblasti ochrany přírody. Ekologické organizace jako Hnutí Brontosaurus či Český svaz ochránců přírody přinášely občanům možnost vykonávat prospěšné aktivity nezatížené politikou.

V šedé zóně pokračovalo a sílilo neoficiální a státem pronásledované sdružování s protirežimní tematikou. Hlavně v nejpřísněji sledovaných oblastech politiky a prosazování občanských práv a svobod, náboženství a kultury občané publikovali samizdatové materiály, organizovali petice a tvořili různé občanské iniciativy. V 80. letech již schopnost státu bránit nezávislým aktivitám značně klesala a angažovanost občanů se rozrostla do téměř všech oblastí života společnosti. Ve vědeckých kruzích se začaly objevovat relativně otevřené diskuze reagující na aktuální společenské problémy a stále častěji se konala shromáždění veřejně vystupující proti režimu. K nejvýznamnějším nezávislým skupinám z politického hlediska se zařadila Charta 77, pojmenovaná podle roku svého vzniku, kterou do konce roku 1989 podepsalo téměř 2 000 signatářů. V souvislosti s činností Charty 77 vznikaly také další občanské iniciativy, jako například Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných, jenž poskytoval podporu a pomoc pronásledovaným lidem a jejich rodinám.

Vzrůstající aktivity občanské společnosti bojující proti komunistickému režimu vyvrcholily rokem 1989. Podle Vaňka jí nelze upřít svůj podíl na definitivním svržení komunistické moci. Ke změně politických poměrů ve státě dle něj značně přispělo například Občanské fórum, založené dne 19. listopadu 1989. Tato občanská organizace tvořila v boji proti režimu společnou základnu a stala se zárodkem nových politických stran.

Komunistický režim padl v souvislosti s událostmi sametové revoluce, která proběhla v listopadu a prosinci roku 1989. Současně se zahájením demokratizace a liberalizace politického systému došlo také ke změnám poměrů týkajících se třetího sektoru a nastartování jeho vývoje (Skovajsa, 2010: 57–58; Vaněk, 2001: 52–53).

3.4 Období po roce 1989 - Počátky obnovy a dalšího rozvoje českého občanského sektoru v podmínkách demokratického státu

Návrat k demokratickému systému započatý v listopadu 1989 vedl ke změnám v různých oblastech života společnosti. Politický převrat zahájil novou kapitolu vývoje třetího sektoru. Liberalizace poměrů v občanském sektoru byla ustavena roku 1990 přijetím nového Zákona o sdružování občanů. Zákon stvrzoval základní práva a svobody, kterých se občanům v době trvání nedemokratických režimů nedostávalo. V průběhu 90. let byly přijaty další zákony upravující jednotlivé právní formy organizací občanské společnosti. Roku 1991 to byl Zákon o sdružování v politických stranách, o rok později Zákon o svobodě náboženské víry a postavení církví a náboženských společností a Zákon o registraci církví a náboženských společností, roku 1995 Zákon o obecně prospěšných společnostech a roku 1997 Zákon o nadacích a nadačních fondech (Frič, Šilhánova, 2001: 20–21).

Vývoj občanského sektoru mohl hned v mnoha ohledech navázat na dlouhou tradici bohatého spolkového života v českých zemích. Projevovaly se ale také stereotypy hluboko zakořeněné ve společnosti následkem státní situace vlekoucí se téměř celou druhou polovinu 20. století.

Události roku 1989 otevřely prostor pro svobodný vývoj, ale předpokládaný dynamický rozvoj občanské společnosti a jejích organizací ve všech sférách svého působení a svých funkcí nenásledoval ihned. Z právního a politického hlediska sice již došlo k uvolnění situace, ale nejprve muselo dojít také k vyrovnání se se stereotypy a k přeměně postojů lidí k veřejným věcem v nových podmínkách. Společnost si potřebovala postupně na patrné změny v jejím životě zvyknout, uvědomit si, že přetrvají a přijmout je. Zprvu se citelný posun ve sféře občanského sektoru projevoval především v kvantitativním rozvoji. Dynamický růst počtu organizací občanské společnosti je nejvíce patrný na jejích nejrozšířenějších typech, kterými jsou spolky (dříve občanská sdružení) a jejich organizační jednotky v podobě regionálních odnoží (viz tab. 3).

Tab. 3: Dynamika růstu počtu občanských sdružení a jejich organizačních jednotek v letech 1989-1999 (Frič, 2001: 81)

Rok	1989	1993	1996	1999
Občanské sdružení	537	21 659	28 461	38 096
Organizační jednotka OS	1 451	9 488	13 869	25 578

Po odstoupení komunistů od moci se rozpadly všechny masové organizace Národní fronty. Většina nedobrovolně centralizovaných sdružení se znovu osamostatnila a měla ambice pokračovat ve svých činnostech. Došlo k obnovení mnoha zrušených společností a neoficiálně působící organizace mohly vyjít na světlo. Následovala však spíše atomizace společnosti. Mezi lidmi přetrvávala nechuť veřejně se sdružovat, protože měli stále veřejné sdružování spojené s omezováním své osobní svobody. Veřejná a politická sféra byla v očích občanů důsledkem komunismu znehodnocena, neboť po příliš dlouhou dobu považovali stát za nepřítele společnosti. Zažitá nedůvěra vůči veřejnému a nedostatek víry v účinnost kolektivního jednání způsobovaly, že lidé vyhledávali soukromí a pečlivě ho střežili.

Občanský sektor je sice chápán jako oblast oddělená od státní moci, ale v rámci moderního demokratického státu nemůžeme opomenout jejich provázanost, vzájemné vlivy a význam vztahů mezi nimi. Po listopadu 1989 se společnost potýkala se dvěma, dá se říci protikladnými postoji, které současně zaujímal k nové politické situaci. Na jednu stranu tu byla slabá veřejnost, která nedokázala efektivně vykonávat funkci kontroly státu, krize důvěry ve státní instituce a despekt k nim či k jejich představitelům. Z toho pramenila neangažovanost, nedostatečná informovanost a nezájem občanské společnosti o politickou situaci. Mezi občany se projevoval cynismus a převládal pocit, že zabývání se politikou je nesmyslné, neboť nic co se týká veřejných věcí, stejně nedokážou sami ovlivnit. Na druhou stranu ale po odstranění režimu, se kterým většina společnosti nesouhlasila, docházelo také k jakémusi přeceňování nové politické scény jako prostředku pro hledání dobra, pravdy a správného řešení. Společnost ztotožňovala politiku s etikou a vědou, čímž ale prakticky ztrácela ideu demokratické politiky, která má sice vycházet z morálky a racionality, ale primárně má být založena na pluralismu, střetávání zájmů a názorů a hledání spravedlivého konsensu. Po překonání počáteční nedůvěry k veřejnému sdružování nastal nárůst organizovaných aktivit občanské společnosti především v oblastech věnujících se volnému času a profesním zájmům, komunitnímu rozvoji,

kultuře, ekologii, zdravotní pomoci či sociální podpoře. Nicméně některé bariéry ve vztahu ke státu, které komplikovaly kvalitativní rozvoj občanské společnosti jako celku, v různých měřítkách přetrvávají i v současnosti (Müller, 2008: 186–199; Müller, 2002: 194–196).

Vzájemné vztahy státu (a politické moci) a občanského sektoru se v průběhu historie českých zemí mnohokrát značně měnily a konečný stav nepřinesla ani 90. léta 20. století.⁴ Z prvních svobodných voleb v roce 1990 vzešla vláda, v níž patřily významné pozice novým politickým tvářím z řad disidentů a osob aktivních v Občanském fóru. Tato vláda sama se velkým dílem vyprofilovala z občanského sektoru a měla k němu přirozeně kladný vztah. Za svého dvouletého působení se zabývala problematikou třetího sektoru jakožto důležitou součástí procesu demokratizace. Usilovala o vytvoření partnerského vztahu mezi státní mocí a občanskými organizacemi. V jejím postoji k nim převládala podpora a zájem o rozvoj. Mimo jiné započala s přípravou samostatných zákonů upravujících jednotlivé typy organizací, zaváděla grantové financování projektů neziskových organizací a iniciovala proces restituování majetku, který byl komunistickou vládou zkonfiskován zakázaným a zrušeným občanským organizacím.

Změnu stanoviska ke třetímu sektoru v jistých ohledech přinesla roku 1992 vláda v čele s Václavem Klausem, která přikládala zásadní význam rozvoji tržního sektoru. Jiná než ekonomická stránka transformace společnosti nebyla nutná, neboť aktivity občanských organizací podle ní nedokázaly přispívat k rozvoji státu. Postoje vlády k neziskovému sektoru nebyly vyloženě odmítavé, ale spatřovala v něm spíše než cokoliv jiného jakéhosi konkurenta státu a trhu, který pro ekonomický rozvoj státu není potřeba. Za doby působení Klausových vlád byla problematika třetího sektoru odsunuta na periferii jejich zájmů.

---

⁴ Frič říká, že česká organizovaná občanská společnost se vždy významným způsobem podílela na revolučních snahách o změny režimu. Zasadila se o budování i o obnovu demokratických poměrů. Ve vývoji vztahů státu a občanského sektoru se projevuje směsice různých tradic, které jsou v české společnosti zakořeněné v důsledku bohaté historie českého občanského sektoru a mnohých zásadních změn v jeho vztahu ke státu (Frič, 2001: 73).

Müller výstižně popisuje tři vyhraněná období vzájemných vztahů občanské společnosti a státu. Rakouské období charakterizuje „odstátněním společnosti“, období první republiky „zespolečenštěním státu“ a komunismus „zestátněním společnosti“ (Müller, 2008: 189).

Skovajsa aplikuje na vývoj vztahů občanského sektoru a státu v České republice Salamonovu a Anheierovu teorii sociálních počátků. Teorie se zaměřuje na historické příčiny vzniku rozdílných podob té části občanského sektoru, která se věnuje poskytování sociálních služeb. Salamon a Anheier vymezují čtyři modely vztahů mezi občanským sektorem a státem: liberální, sociálnědemokratický, korporativistický, etatistický. Podle Skovajsy se v českých zemích od 19. století vyvíjely základy liberálního a korporativistického modelu. Krátké období první republiky nelze charakterizovat převahou některého z modelů, neboť se zde prolínalo příliš mnoho protichůdných vlivů. Komunistický stát označuje za zvláštní nedemokratickou verzi sociálnědemokratického modelu. Po roce 1989 se do vztahu státu a občanského sektoru opět navrací zároveň prvky liberálního i korporativistického modelu. Současné vztahy označuje za smíšený typ, který se stále vyvíjí a teprve v průběhu doby může získat podobu některého z modelů (více viz Salamon, Anheier, 1996a: 17–20; Skovajsa, 2010: 46–49).

Význam budování občanské společnosti byl podceňován. Stát nijak výrazně nepodporoval jeho rozvoj a z vládních kruhů pocházely důvody a představy, které vyústily v obavy z podpory občanského sektoru, podle nichž mohlo jakékoliv zvýhodňování této sféry mít za následek poškození ekonomiky a vznik sociálních nerovností. Byla odmítána také politická angažovanost neziskových organizací a jejich funkce kontroly a vyvažování státní moci. I když občanský sektor nebyl nějak omezován, kromě růstu státních dotací byl odkázán sám na sebe. Vidina občanského sektoru jako poskytovatele služeb, který pouze vypomáhá státním podnikům a má občanům co nabídnout jen v případě krizí nebo v těch oblastech, jimž se stát nemůže nebo nechce věnovat, se promítá i do povědomí veřejnosti. Situace se v tomto ohledu výrazně nezměnila ani s nástupem sociálnědemokratických vlád, jejichž představy o neziskových organizacích se blíží spíše jakémusi nadstandardnímu doplňku ke státem poskytovaným službám, než k plnohodnotné alternativě. Tyto názory jsou v České republice vesměs provázány s celým pravolevým politickým spektrem a do současnosti nebyly zcela překonány. I po více jak dvaceti letech se neziskový sektor v našem postkomunistickém prostředí stále nachází v neukončené fázi utváření a jakákoliv státní stanoviska vůči němu mohou výrazně ovlivňovat jeho vývoj (Frič, 2001: 84–86, 100–107).

Postoje státní moci a její distancované vystupování směrem k třetímu sektoru se odrážely i v očích veřejnosti. Zvyšování počtu neziskových organizací neznamenalo nárůst jejich vlivu v životě společnosti. Organizace se musely vyrovnávat se slabou podporou veřejnosti, s její nedostatečnou informovaností o jejich prospěšnosti a celkově s nedoceněním významu, jaký může mít bohatý a rozvinutý občanský sektor pro společnost a demokracii. Lhostejnost někdy přerůstající až v nedůvěru společnosti byla mimo jiné způsobena tím, jaký obraz o třetím sektoru vytvářela média, do nichž se v touze po skandálech dostávaly častěji negativní informace o zneužívání neziskových organizací a důvěry lidí, což házelo špatné světlo na celý sektor. Různé oblasti organizované občanské společnosti ovšem tato situace postihovala v jiném měřítku. Veřejnost rozlišovala mezi starými organizacemi vzniklými před rokem 1989 a těmi, jež byly založeny až po svržení režimu či krátce před tím. Více pozornosti společnost od počátku věnovala starším organizacím, jimž se podařilo přežít éru komunismu. Tyto organizace (například Sokol, Junák, Klub českých turistů) mají obvykle historické kořeny a bohatou členskou základnu. Orientují se na tradiční oblasti zájmů jako volný čas, komunitní rozvoj či obhajoba profesních zájmů. S tak velkou podporou ovšem zpočátku nemohla počítat sdružení, která se zaměřovala na aktuální problémy společnosti, například na drogové závislosti, osoby

bez domova, obhajobu lidských práv, služby handicapovaným či ochranu přírody (například Člověk v tísni, Asociace rodičů a přátel zdravotně postižených dětí v ČR, Asociace organizací neslyšících, nedoslýchavých a jejich přátel). Navíc se mezi tradičními a novějšími organizacemi postupně začalo vytvářet jakési konkurenční prostředí, v němž jednotlivé oblasti zájmů bojovaly o výši státních dotací. Mladé, obvykle malé organizace pomalu rozšiřující své členské základny si musely trpělivě získávat důvěru. Postupně tak i ony prosazovaly svůj vliv, zapisovaly se do povědomí občanů a nacházely místo v životě společnosti (Frič, 2001: 108–116).

Podstatným faktorem pro určování jak vzájemného vztahu mezi neziskovými organizacemi a státem, tak i pro zjišťování jejich podpory a vyjadřování důvěry ze strany společnosti, je pohled na strukturu příjmů občanských organizací. Mezinárodní srovnávací výzkum v rámci projektu Univerzity Johnse Hopkinse rozlišuje tři zdroje příjmů neziskových organizací. První skupinu tvoří platby za služby, prodej zboží a členské poplatky, tedy příjmy z vlastní činnosti organizací, druhou jsou příjmy od veřejné správy a třetí zahrnuje dary od nadací a soukromých fyzických či právnických osob. V občanském sektoru České republiky převládají příjmy z vlastní činnosti (47 %) nad státními příspěvky (39 %) a dárcovstvím (14 %) (Pospíšilová, 2010: 133–134).

Neziskový sektor České republiky má dlouhou historii, kvůli níž sice mnoho ztratil, ale také díky ní získal bohaté zkušenosti, ze kterých se může poučit a do budoucna na nich stavět. I když jeho cesta k tomu, aby se rozvinul v plnohodnotného partnera státu a tržního sektoru, ještě není zcela ukončena a jejich vzájemné vztahy nejsou stabilizované, s návratem k demokratickému systému získalo postavení organizací občanské společnosti výhodnou pozici do dalšího rozvoje (Müller, 2002: 197–198).

4 SOUČASNÁ SITUACE TŘETÍHO SEKTORU V ČESKÉ REPUBLICE

Rozvinutý a otevřený neziskový sektor poskytující občanům všechny své funkce je jedním z ukazatelů fungujícího moderního demokratického státu. Proto ambice českého neziskového sektoru vykonávat roli legitimního partnera státu a přiblížit se tak stavu vyspělých západních zemí od 90. let 20. století stále vzrůstají (Frič, Šilhánová, 2001: 24–26). Od téže doby se občanský sektor České republiky stal také předmětem různých empirických výzkumů, které výrazně napomohly k mnoha aspektům jeho rozvoje. Na výzkumech této oblasti občanské společnosti se kromě akademických institucí a odborných pracovišť při vysokých školách podstatnou měrou podílí samy organizace uvnitř neziskového sektoru. Důležitá měření probíhají pod záštitou Nadace rozvoje občanské společnosti a Centra pro výzkum neziskového sektoru. Česká republika se zapojila také do mnoha mezinárodních projektů zaměřených na sociologické průzkumy související s občanskou společností (Pospíšilová, 2010: 113–114). Vůbec prvním takovým byl Mezinárodní srovnávací výzkum neziskového sektoru iniciovaný Centrem pro zkoumání občanské společnosti Univerzity Johnse Hopkinse ve Spojených státech amerických. Projekt s cílem analyzovat velikost neziskového sektoru a jeho roli v národním hospodářství jednotlivých zemí započal v roce 1990 pod vedením Lestera M. Salamona a Helmuta K. Anheiera ve třinácti zemích. Česká republika se připojila v roce 1995.⁵ V současné době projekt shromažďuje data už z více jak čtyřiceti zemí světa. K dalším mezinárodním výzkumům hodnotícím stav občanské společnosti s českou účastí patří například Index občanské společnosti CIVICUS či Index životaschopnosti (udržitelnosti) občanského sektoru (USAID) (Pospíšilová, 2010: 133–134).⁶

Kromě výzkumných projektů poskytují důležitá data o mnoha aspektech občanského sektoru České republiky různé katalogy a databáze neziskových organizací. Oficiálním zdrojem spolehlivých dat je Český statistický úřad. Užitečné údaje shromažďuje také databáze Katalog neziskovek,⁷ která ale funguje na dobrovolném principu a tak se do ní přihlašují pouze ty organizace, jež projevují zájem být na seznamu. Tento fakt může velmi zkreslovat fakta o velikosti neziskového sektoru v České republice,

---

⁵ Více viz Frič, Šilhánová, 2001: 25–32.

⁶ Více viz Pospíšilová, 2010: 135–140; Neziskovky.cz, Zpráva o stavu rozvoje neziskového sektoru, (http://www.neziskovky.cz/clanky/511_663/fakta_zpravy_o_stavu_neziskoveho_sektoru/, 9. 3. 2014).

⁷ Neziskovky.cz. Katalog neziskovek (<http://www.neziskovky.cz/katalog/>, 9. 3. 2014).

na druhou stranu je ale databáze schopna poskytnout podrobnější informace o skutečně aktivních organizacích.

Dříve sledoval Český statistický úřad organizace občanského sektoru v systému národních statistik pouze jako tzv. neziskové instituce sloužící domácnostem (NISD), ovšem toto vymezení neodpovídalo podmínkám strukturálně-operacionální definice a výstupy jeho měření nebylo možné mezinárodně srovnávat. V roce 2009 proto ČSÚ ve spolupráci s Centrem pro výzkum neziskového sektoru v Brně zavedl systém tzv. satelitního účtu neziskových institucí, který vychází z požadavků mezinárodního srovnávacího projektu Univerzity Johnse Hopkinse (Pospíšilová, 2010: 116–117). Satelitní účet neziskových institucí v sobě sjednocuje veškeré sledované údaje za celý občanský sektor, rozšiřuje statistické sledování o další charakteristické ukazatele a podává tak celkový obraz neziskového sektoru České republiky. Úplná verze satelitního účtu má v budoucnu, kromě základních informací o počtu organizací, jejich zaměstnanců a dobrovolníků, o typu činnosti a významu pro národní hospodářství, sledovat také další údaje jako například počet členů, návštěvníků či osob využívajících služby organizací.⁸

Zjišťování dat a faktů týkajících se občanského sektoru je důležité jak pro jeho představitele a stát, tak i pro veřejnost. Představitelé organizací z výzkumů a měření mohou čerpat údaje napomáhající jejich dalšímu rozvoji a směřování. Státní sektor by nemohl začít plně vnímat neziskové organizace jako svého rovnocenného partnera bez jasných představ a znalostí o občanském sektoru a orientace v něm. V neposlední řadě data prohlubují informovanost české veřejnosti a pomáhají překonávat nedůvěru a další zažité stereotypy.

4.1 Základní právní formy organizací třetího sektoru v České republice

Český právní řád přímo nedefinuje pojem občanský sektor ani žádný jeho ekvivalent. Za organizace občanské společnosti se v současné době obvykle považují právnické osoby, které odpovídají podmínkám strukturálně-operacionální definice Salamona a Anheiera (Deverová, 2010: 167). Jsou jimi tedy samosprávné organizace soukromé povahy založené na dobrovolném principu, jejichž primárním účelem není dosahování a přerozdělování zisku.

---

⁸ ČSÚ. Satelitní účet neziskových institucí. (<http://apl.czso.cz/nufile/SUNI2013.pdf>, 9. 3. 2014).

Pěti základními právními formami neziskových organizací v České republice jsou (1) spolky, (2) nadace a nadační fondy, (3) ústavy (nově),⁹ (4) evidované právnické osoby církví a náboženských společností (EPO)¹⁰ a (5) obecně prospěšné společnosti (OPS)¹¹.

Občanská práva, jako jsou právo svobodně se sdružovat, právo pokojně se shromažďovat, svoboda projevu, právo na informace či petiční právo, deklaruje všem fyzickým osobám nezávisle na státním občanství Listina základních práv a svobod¹², která je součástí ústavního pořádku České republiky (Deverová, 2010: 191). Obecnou úpravu právnických osob, která je společná pro všechny typy neziskových organizací, poskytuje občanský zákoník¹³. Ten také nově zavádí do českého práva úpravu pojmu veřejná prospěšnost¹⁴.

Právní úprava spolků (dříve občanských sdružení), nadací, nadačních fondů a ústavů je v současné době obsažena v zákoně č. 89/2012 Sb., v občanském zákoníku. Nový občanský zákoník, což je páteří předpis českého právního systému, nabyt účinnosti k 1. lednu 2014. Nový zákoník nahrazuje starý občanský zákoník č. 40/1964 a řadu dalších předpisů, z nichž se neziskových organizací nejvíce týkaly zákon o sdružování občanů a zákon o nadacích a nadačních fondech. Tyto právní formy organizací tedy již nejsou upravovány v samostatných zákonech. Stávající občanský zákoník kromě toho přináší nový typ organizací třetího sektoru, a to ústavy, které jsou svými principy velmi podobné obecně prospěšným společnostem.

Zbývající typy organizací upravují samostatné zákony. Evidované právnické osoby církví a náboženských společností stále upravuje zákon č. 3/2002 Sb., o církvích a náboženských společnostech, ale problematika obecně prospěšných společností k 1. lednu 2014 také dostala změn. Nový občanský zákoník ruší zákon č. 248/1995 Sb., o obecně prospěšných společnostech s tím, že nové OPS již nebudou moci vznikat. Právní úprava

---

⁹ § 210–402 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku.

¹⁰ § 15a zákona č. 3/2002 Sb., o církvích a náboženských společnostech, ve znění pozdějších předpisů.

¹¹ Zákon č. 248/1995 Sb., o obecně prospěšných společnostech, ve znění pozdějších předpisů.

¹² Zákon č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součástí ústavního pořádku České republiky.

¹³ § 118–209 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku.

¹⁴ § 146 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, definuje veřejně prospěšnou právnickou osobu takto: „Veřejně prospěšná je právnická osoba, jejímž posláním je přispívat v souladu se zakladatelským právním jednáním vlastní činností k dosahování obecného blaha, pokud na rozhodování právnické osoby mají podstatný vliv jen bezúhonné osoby, pokud nabyla majetek z poctivých zdrojů a pokud hospodárně využívá své jmění k veřejně prospěšnému účelu.“

OPS ale byla zachována a společnosti založené do konce roku 2013 nezanikají a i nadále se řídí podle zákona č. 248/1995 Sb.¹⁵

Se změnou právní úpravy vzniká spolkům, nadacím a nadačním fondům, ústavům a obecně prospěšným společnostem povinnost zápisu do veřejných rejstříků právnických osob¹⁶ vedených rejstříkovými soudy¹⁷. Veřejný rejstřík evidovaných právnických osob církví zůstal v pravomoci Ministerstva kultury.

4.1.1 Rozdělení neziskových organizací podle forem právnické osoby

Stávající právní úprava dělí jednotlivé typy neziskových organizací podle formy právnické osoby na *korporace*, *fundace* a *ústavy*. Korporacemi jsou podle občanského zákoníku právnické osoby tvořené sdružením fyzických či právnických osob. Podstata korporací se zakládá na osobní neboli členské složce. Sdružené osoby do korporace nevkládají spolu se členstvím svůj majetek. Ze základních typů neziskových organizací se mezi korporace řadí spolky a evidované právnické osoby církví. Oba tyto typy korporací se dají obecně charakterizovat jako právnické osoby s dobrovolným členstvím založené za účelem naplňování určitého cíle zakladatelů, kterým však není primárně dosažení zisku. Cílem a posláním organizací může být jakýkoliv soukromý či veřejný zájem v souladu se zákonem.

Evidované právnické osoby se dále dělí do dvou skupin podle primárního cíle, k němuž byly založeny. První skupinu tvoří řeholní instituce založené za účelem vyznávání náboženské víry. Do druhé patří všechna tzv. účelová zařízení církve zaměřená na poskytování charitativních, zdravotnických či sociálních veřejně prospěšných služeb. Spolky a jejich regionální odnože (pobočné spolky) jsou napříč celým širokým spektrem oblastí zájmů občanského sektoru dlouhodobě nejrozšířenějším typem neziskových organizací v České republice.¹⁸

Fundace jsou účelová sdružení majetku založená za určitým veřejně prospěšným či filantropickým cílem. Oproti korporacím se v nich nevyskytuje osobní, ale pouze majtková složka. Netvoří je tedy sdružení osob, ale soubor majetku sloužící k určitému

---

¹⁵ Asociace nestátních neziskových organizací JMK. Průvodce novým občanským zákoníkem pro NNO. (<http://www.annojmk.cz/sites/all/files/pravni-poradenstvi/pruvodce-novym-obcanskym-zakonikem-pro-nno-2014.pdf>, 9. 3. 2014).

¹⁶ Zákon č. 304/2013 Sb., o veřejných rejstřících právnických a fyzických osob.

¹⁷ Příslušný krajský soud, v jehož obvodu má právnická osoba sídlo.

¹⁸ § 210–302 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku; §15a zákona č. 3/2002 Sb., o církvích a náboženských společnostech, ve znění pozdějších předpisů.

účelu. Nejčastěji se věnují takovým cílům, jako jsou rozvoj duchovních či humanitárních hodnot, ochrana lidských práv a práv zvířat, ochrana přírodního prostředí či kulturních památek a tradic, rozvoj vědy a vzdělání nebo tělovýchovy a sportu. K fundacím se v neziskovém sektoru řadí nadace a nadační fondy.

Nadace mají ze zákona stanovenou minimální výši vkladu 500 000 Kč a stejná minimální částka musí tvořit nadační kapitál. Při zakládání nadace se počítá s její dlouhodobou existencí a podporou stanoveného cíle. Odlišným typem organizací jsou nadační fondy, kterým zákon nestanovuje minimální výši vkladu ani jim neukládá povinnost tvořit nadační kapitál. U nadačních fondů se obvykle předpokládá krátkodobá existence organizace, která zanikne po vynaložení celého svého jmění k danému účelu, pro něž vznikla.¹⁹

Nově se v občanském zákoníku vyskytuje právní úprava ústavů. Tyto společnosti vznikají s cílem provozovat obecně prospěšné činnosti, které jsou za určitých předem stanovených podmínek rovnocenně dostupné celé veřejnosti. Ústavy se vymezují vůči korporacím či fundacím z toho důvodu, neboť jejich charakteristickým prvkem je existence jak majetkové, tak i osobní složky.

Velmi podobným typem organizace jsou OPS, které fungují na stejných principech jako ústavy. Existence stávajících OPS byla zákonem zachována, ale již nemají možnost nově vznikat. Nová právní úprava v podobě občanského zákoníku očekává, že do budoucna budou OPS zcela nahrazeny ústavami.²⁰

4.2 Oblasti činnosti občanského sektoru

S rozvojem třetího sektoru získaly neziskové organizace své místo v celé řadě oblastí lidských činností. Základní obecně uznávané členění oblastí jejich zájmu poskytuje Mezinárodní klasifikace neziskových organizací, odpovídající potřebám Mezinárodního srovnávacího výzkumu neziskových organizací Univerzity Johnse Hopkinse (INCPO; viz kapitola 2.4).

---

¹⁹ § 303–401 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku.

²⁰ § 402–418 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku; Zákon č. 248/1995 Sb., o obecně prospěšných společnostech, ve znění pozdějších předpisů.

Do roku 2008 ČSÚ používal v oficiálních statistikách pro třídění ekonomických jednotek podle typu činnosti Odvětvovou klasifikaci ekonomických činností (OKEČ)²¹, která ale systému satelitního účtu neziskových institucí příliš nevyhovovala svou nedostatečnou podrobností při sledování oborů netržních činností. K 1. lednu 2009 byla proto zavedena odvětvová klasifikace CZ-NACE.²² Tato klasifikace, s níž ČSÚ pracuje do současnosti, byla v průběhu používání v rámci třetího sektoru shledána taktéž za nedostačující. Od roku 2014 je v plánu přechod na vhodnější odvětvové členění podle Klasifikace služeb neziskových institucí sloužících domácnostem podle účelu (CZ-COPNI), jejíž výsledky mají být pro účely mezinárodního srovnávání plně převoditelné na klasifikaci INCPO (viz tab. 4).²³

Tab. 4: Srovnání klasifikací CZ-COPNI a INCPO²⁴

CZ-COPNI	INCPO
01 Bydlení	6 Rozvoj a bydlení
02 Zdravotnictví	3 Zdraví
03 Rekreace, sport a kultura	1 Kultura, sport a volný čas
04 Vzdělávání	2 Vzdělávání a výzkum
05 Sociální péče	4 Sociální služby
06 Náboženství	10 Náboženství
07 Politické strany, odborové a profesní organizace	7 Ochrana práv a obhajoba zájmů, politika
	11 Hospodářská a profesní sdružení, odbory
08 Ochrana životního prostředí	5 Životní prostředí
09 Služby jinde neuvedené	12 Činnosti jinde neuvedené
	8 Filantropie a dobrovolnictví
	9 Mezinárodní aktivity

²¹ Srovnání klasifikací OKEČ a CZ-NACE viz ČSÚ. Systematická část OKEČ a CZ-NACE. ([http://www.czso.cz/csu/klasifik.nsf/i/tab_1_systematicka_cast_okec_a_cz_nace/\\$File/Tab1.pdf](http://www.czso.cz/csu/klasifik.nsf/i/tab_1_systematicka_cast_okec_a_cz_nace/$File/Tab1.pdf), 9. 3. 2014).

²² ČSÚ. Změny ve struktuře jednotlivých sekcí a oddílů ve srovnání dle OKEČ a CZ-NACE. Analýza. ([http://www.czso.cz/csu/klasifik.nsf/i/zmeny_ve_strukture_jednotlivych_sekci_a_oddilu_ve_srovnani_dle_okec_a_cz_nace_analyza/\\$File/Anal%20zaOKE%20a%20CzNACE.pdf](http://www.czso.cz/csu/klasifik.nsf/i/zmeny_ve_strukture_jednotlivych_sekci_a_oddilu_ve_srovnani_dle_okec_a_cz_nace_analyza/$File/Anal%20zaOKE%20a%20CzNACE.pdf), 9. 3. 2014), s. 1.

²³ ČSÚ. Satelitní účet neziskových institucí. (<http://apl.czso.cz/nufile/SUNI2013.pdf>, 9. 3. 2014).

²⁴ Tamtéž

Krok vpřed pro zvyšování informovanosti a orientace veřejnosti ve třetím sektoru České republiky v mnoha ohledech přináší také on-line katalog organizace Neziskovky.cz o.p.s., který funguje od roku 2011.²⁵ Musíme ale počítat s tím, že neobsahuje oficiální údaje o celém občanském sektoru. Databáze je členěna velmi podrobně podle oborů činností jednotlivých organizací (viz tab. 5) a její přehlednost ještě zvyšuje možnost využití praktických filtrů, jejichž pomocí můžeme zobrazit požadovanou právní formu či region působení organizace.

Tab. 5: Příklad členění Katalogu neziskovek podle oborů činnosti organizací²⁶

Obor činnosti	Specifikace zájmu
Sociální služby a zdraví	Alkoholismus
	Bezdomovectví
	Dětské domovy
	Domy na půl cesty
	Duševní zdraví
	Hospice
	Chráněné dílny
	Mentální postižení
	Osobní asistence
	Raná péče
	Rodina
	Stacionáře
	Tísňové telefonní linky
	Ústavy pro svobodné matky
	Zdravotní osvěta
	Azylové domy
	Centra denních služeb
	Domovy pro seniory
Drogové a jiné závislosti	

²⁵ Neziskovky.cz. Zpráva o stavu rozvoje neziskového sektoru. Rok 2011. (http://www.neziskovky.cz/sdata/CSOSI_Ceska_republika_final_470.pdf , 9. 3. 2014), s. 8.

²⁶ Neziskovky.cz. Katalog neziskovek. (<http://www.neziskovky.cz/katalog/1/>, 9. 3. 2014).

	Fyzioterapie
	Chráněné bydlení
	Komunitní centra
	Nízkoprahová centra
	Pečovatelské služby
	Rehabilitace
	Sociální rehabilitace
	Terapeutické komunity
	Uprchlíctví
	Zaměstnanost a práce
	Zdravotní postižení

4.3 Velikost třetího sektoru České republiky

Pro stanovení velikosti občanského sektoru používá ČSÚ v systému satelitního účtu více konkrétních měřitelných aspektů, jež jsou pro neziskové organizace charakteristické a mají v rámci jejich výzkumů důležitou vypovídající hodnotu. K nejdůležitějším aspektům patří počet neziskových organizací podle právní formy a podle odvětví, počet pracovníků v občanském sektoru a členství (Pospíšilová, 2010: 114).

4.3.1 Počet neziskových organizací

Ukazatel počtu neziskových organizací může při zkoumání velikosti třetího sektoru působit zkreslujícím dojmem. Jako dobrý příklad nám slouží situace po roce 1989, kdy se počty organizací rapidně zvyšovaly, ale angažovanost občanů byla velmi slabá. Do tohoto modelu jistým způsobem zapadá i předchozí, socialistické období republiky, kdy došlo ke značnému omezení neziskového sektoru, ale určitá forma občanské angažovanosti byla nejsilnější v historii (Pospíšilová, 2010: 115, 118).

Růst počtu organizací občanské společnosti nastartovaný v 90. letech 20. století se od začátku 21. století výrazně zpomalil. Bylo to dáno ustálením situace třetího sektoru a také nasycením služeb v mnoha oblastech působení neziskových organizací (Pospíšilová, 2010: 117). Mezi roky 2002 a 2007 došlo ke stagnaci. Celkové počty neziskových

organizací se v podstatě nezvyšovaly a v průměru činily kolem 74 000 jednotek (Pospíšilová, 2010: 118). Od roku 2008 jejich počty opět začaly citelně vzrůstat. Roční nárůst mezi rokem 2008 a 2009 byl téměř 24%. V dalších letech se pohyboval okolo 5 %. Největší a nejrychleji rostoucí část třetího sektoru tvoří spolky a jejich organizační složky. V současné době jsou k dispozici údaje ze satelitních účtů neziskových institucí za roky 2005 až 2011(viz tab. 6).²⁷

Tab. 6: Růst počtu občanských sdružení a jejich organizačních složek v letech 2005–2011²⁸

Rok	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Sdružení	37 794	39 825	43 940	45 927	62 187	66 527	70 540
Org. složky OS	24 114	22 104	43 940	26 601	29 152	29 609	30 188
Všechny NO celkem	70 337	70 427	75 103	84 034	103 868	109 209	114 185

Aktuální počty ukazují, že v třetím sektoru České republiky působí kolem 114 000 registrovaných organizací, z toho téměř 90 % tvoří spolky a jejich organizační složky. Ostatní právní formy se s nimi co do počtu nemohou vůbec srovnávat. Například třetí nejrozšířenější právní formu představují církevní organizace, které tvoří necelé 4 % třetího sektoru České republiky (viz tab. 7).

Tab. 7: Počet neziskových organizací zahrnutých do satelitního účtu podle právní formy v roce 2011²⁹

Název	Počet	%
Sdružení (svaz, spolek, společnost, klub aj. vč. odborových organizací)	70 540	61,78
Organizační složky sdružení	30 188	26,44
Církevní organizace (vč. školských a zdravotnických zařízení)	4 277	3,75
Honební společenstvo	4 029	3,53
Obecně prospěšná společnost	1 968	1,72
Nadační fond	1 195	1,05
Zájmové sdružení právnických osob	1 008	0,88

²⁷ ČSÚ. Počet neziskových institucí zahrnutých do satelitního účtu podle právní formy. Výstupy za roky 2005–2011. (<http://apl.czso.cz/pll/rocenka/rocenka.presB>, 9. 3. 2014.), % dopočítána.

²⁸ Tamtéž

²⁹ Tamtéž, % dopočítána

Nadace	435	0,38
Komora (kromě profesních komor)	185	0,16
Školská právnická osoba	172	0,15
Politická strana, politické hnutí	142	0,12
Vysoká škola (veřejná)	26	0,02
Stavovská organizace - profesní komora	20	0,02
Celkem	114 185	100,00

Představu o počtech neziskových organizací v České republice doplňuje jejich zařazení podle oboru činnosti. Nejaktuálnější informace přináší ČSÚ v rámci počtu neziskových institucí zahrnutých do satelitního účtu podle odvětví za rok 2011 (viz tab. 8). S převahou nejvíce organizací, přes 74 000, se nachází v sekci Ostatní činnosti. Z toho asi 72 000 tvoří organizace sdružující osoby za účelem prosazování společných zájmů. Jedná se především o odbory. Druhou nejobsáhlejší sekcí neziskového sektoru jsou Kulturní, zábavní a rekreační činnosti s celkovým počtem přes 27 000 organizací, z nichž téměř 26 000 se věnuje sportovním a jiným volnočasovým a rekreačním činnostem.³⁰

Tab. 8: Počet neziskových institucí zahrnutých do satelitního účtu podle odvětví za rok 2011³¹

Sekce CZ- NACE		Počet NO
A	Zemědělství, lesnictví a rybářství	9 062
B	Těžba a dobývání	1
C	Zpracovatelský průmysl	9
D	Výroba a rozvod elektřiny, plynu, tepla a klimatizovaného vzduchu	3
E	Zásobování vodou; činnosti související s odpadními vodami, odpady a sanacemi	31
F	Stavebnictví	27
G	Velkoobchod a maloobchod; opravy a údržba motorových vozidel	13
H	Doprava a skladování	6

³⁰ ČSÚ. Změny ve struktuře jednotlivých sekcí a oddílů ve srovnání dle OKEČ a CZ-NACE. Systematická část OKEČ a CZ-NACE.

([http://www.czso.cz/csu/klasifik.nsf/i/tab_1_systematicka_cast_okec_a_cz_nace/\\$File/Tab1.pdf](http://www.czso.cz/csu/klasifik.nsf/i/tab_1_systematicka_cast_okec_a_cz_nace/$File/Tab1.pdf), 9. 3. 2014).

³¹ ČSÚ. Počet neziskových institucí zahrnutých do satelitního účtu podle odvětví a sektoru za rok 2011. (<http://apl.czso.cz/pll/rocnka/rocnka.presB>, 9. 3. 2014).

I	Ubytování, stravování a pohostinství	22
J	Informační a komunikační činnosti	64
K	Peněžnictví a pojišťovnictví	4
L	Činnosti v oblasti nemovitostí	1 178
M	Profesní, vědecké a technické činnosti	366
N	Administrativní a podpůrné činnosti	30
O	Veřejná správa a obrana; povinné sociální zabezpečení	0
P	Vzdělávání	1 051
Q	Zdravotní a sociální péče	1 010
R	Kulturní, zábavní a rekreační činnosti	27 053
S	Ostatní činnosti	74 255
T	Činnosti domácností jako zaměstnavatelů a producentů pro vlastní potřebu	0
U	Činnosti exteritoriálních organizací a orgánů	0
CELKEM		114 185

Převaha organizací věnujících se prosazování společných zájmů a volnočasovým aktivitám je výrazným charakteristickým prvkem občanského sektoru ve všech postkomunistických zemích střední Evropy. Toto stále trvající dědictví odlišuje strukturu českého neziskového sektoru od států západní Evropy a dalších vyspělých zemí, kde největší část sektoru tvoří organizace oblasti Zdravotní a sociální péče a Vzdělávání. V České republice je do těchto sekcí dohromady zařazeno pouze něco málo přes 2 000 organizací (Frič, Šilhánová, 2001: 26).

4.3.2 Počet zaměstnanců a dobrovolníků v třetím sektoru České republiky

Dalším měřitelným údajem při zkoumání velikost třetího sektoru je počet osob pracujících v jeho organizacích. Kromě počtu zaměstnanců představuje v rámci kvantity i kvality neziskového sektoru důležitý faktor i počet dobrovolníků. Tento přístup nahlíží na organizovanou občanskou společnost z ekonomické perspektivy a srovnává její velikost s dalšími odvětvími národního hospodářství.

ČSÚ prostřednictvím systému satelitního účtu uvádí počty pracovníků neziskového sektoru v hodnotách přepočtených plných úvazků (FTE). Tento údaj představuje souhrnnou míru vypovídající o počtu zaměstnanců. Přepočtená hodnota tak neuvádí reálný

počet lidí, neboť v sobě zahrnuje počet osob pracujících na plné i částečné úvazky a zohledňuje tak i situaci, kdy je jedna osoba zaměstnaná ve více než jedné neziskové organizaci najednou. Stejný ekvivalent se používá i pro přepočty dobrovolníků. Údaje se vztahují k tzv. formálnímu dobrovolnictví, které představuje dobrovolnou činnost pro druhé osoby, životní prostředí, kulturní památku či jiný veřejný zájem vykonávanou bez nároku na finanční odměnu prostřednictvím organizace občanské společnosti (Pospíšilová, 2010: 122). Ze statistických údajů ČSÚ z let 2005–2011 je patrné, že s nárůstem počtu neziskových organizací rostou i počty jejich zaměstnanců. Situace v oblasti dobrovolnické práce ale s kvantitativním rozvojem třetího sektoru příliš nekoresponduje (viz tab. 9).

Tab. 9: Počty pracovníků neziskového sektoru z let 2005–2011³²

Rok	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Zaměstnanci	74 871	80 068	86 402	88 248	95 186	97 068	98 530
Dobrovolníci	36 139	28 045	47 777	27 256	27 145	25 040	25 984

Satelitní účet neziskových institucí poskytuje také informace o odvětvové struktuře zaměstnanosti v organizované občanské společnosti. Tyto údaje ukazují celkovou strukturu neziskového sektoru České republiky z rozdílné perspektivy než data o počtu jednotlivých organizací. Nejvíce zaměstnanců třetího sektoru pracuje v organizacích věnujících se vzdělávání, prosazování společných zájmů (převážně v odborových sdruženích) a zdravotním a sociálním službám (viz tab. 10).

³² ČSÚ. Agregace neziskového sektoru: pracovníci. Výstupy za roky 2005–2011. (<http://apl.czso.cz/pll/rocenka/rocenka.presB>, 9. 3. 2014).

Tab. 10: Zaměstnanost v neziskovém sektoru podle odvětví za rok 2011³³

Sekce CZ-NACE		Počet zaměstnanců
A	Zemědělství, lesnictví a rybářství	58
B	Těžba a dobývání	0
C	Zpracovatelský průmysl	9
D	Výroba a rozvod elektřiny, plynu, tepla a klimatizovaného vzduchu	0
E	Zásobování vodou; činnosti související s odpadními vodami, odpady a sanacemi	89
F	Stavebnictví	0
G	Velkoobchod a maloobchod; opravy a údržba motorových vozidel	0
H	Doprava a skladování	0
I	Ubytování, stravování a pohostinství	79
J	Informační a komunikační činnosti	442
K	Peněžnictví a pojišťovnictví	34
L	Činnosti v oblasti nemovitostí	50
M	Profesní, vědecké a technické činnosti	656
N	Administrativní a podpůrné činnosti	54
O	Veřejná správa a obrana; povinné sociální zabezpečení	0
P	Vzdělávání	51 723
Q	Zdravotní a sociální péče	16 334
R	Kulturní, zábavní a rekreační činnosti	4 483
S	Ostatní činnosti	24 519
T	Činnosti domácností jako zaměstnavatelů a producentů pro vlastní potřebu	0
U	Činnosti exteritoriálních organizací a orgánů	0
CELKEM		98 530

³³ ČSÚ. Zaměstnanost podle odvětví, sektoru a typu instituce za rok 2011. (<http://apl.czso.cz/pll/rocenka/rocenka.presB>, 9. 3. 2014).

4.3.3 Členství v organizacích třetího sektoru České republiky

Míra angažovanosti občanů ve třetím sektoru se po roce 1989 podstatně změnila. Zatímco počty organizací prudce rostly, členství oproti dobám komunistického režimu výrazně kleslo. Důvodem bylo v podstatě vynucené členství v dobrovolných organizacích sdružených v Národní frontě a následné znehodnocení občanské sféry a veřejných zájmů v očích obyvatelstva. I po změně režimu občané vyjadřovali nedůvěru v druhé osoby a upřednostňovali soukromí před veřejným sdružováním. Těžko odbouratelný jev kolektivní neparticipace je dodnes charakteristickým stereotypem provázejícím v různých mírách občanské společnosti postkomunistických zemí (Pospíšilová, 2010: 118).

Údaje o členství v současné době ještě nejsou do systému satelitního účtu neziskových institucí České republiky zahrnuty. Nicméně ČSÚ rozšíření o tato data charakteristická pro občanské organizace se do budoucna plánuje.³⁴ Obsáhlé měření na toto téma realizovala v roce 2004 společnost Středisko empirických výzkumů (STEM) pro Nadaci rozvoje občanské společnosti (NROS). Šetření Občanská společnost bylo součástí mezinárodního výzkumu Index občanské společnosti CIVICUS a kromě dalších faktorů se zaměřovalo na zjišťování situace týkající se členství občanů v neziskových organizacích. Probíhalo na reprezentativním vzorku české populace čítajícím 1 018 občanů starších 18 let.³⁵

Jelikož výzkumy postavené na předpokladech, že ze získaných dat od reprezentativního souboru lze učinit odhad situace v celé populaci České republiky mohou přinášet jistá zkrácení, tento fakt lze výrazně eliminovat vhodnou formulací dotazů a pečlivým upřesněním pojmů. Společnost STEM proto občanům k dotazu zaměřenému na zjištění míry jejich angažovanosti v organizacích občanského sektoru přikládala kartu, na níž bylo vyjmenováno 26 nejobvyklejších typů organizací. Tím došlo k odstranění nepřesností, které by mohly být způsobeny nedostatečnou orientací společnosti ve vymezení a terminologii občanského sektoru (Pospíšilová, 2010: 119–120).

K dobrovolnému členství v některé z neziskových organizací se v roce 2004 přihlásilo 47 % dotazovaných, z nichž asi polovina byla členy ve více organizacích najednou (viz tab. 11).

---

³⁴ ČSÚ. Satelitní účet neziskových institucí. (<http://apl.czso.cz/nufil/SUNI2013.pdf>, 9. 3. 2014).

³⁵ STEM. V jakém stavu se nachází naše občanská společnost? (<http://www.stem.cz/clanek/731>, 9. 3. 2014); STEM, NROS. Informace z tiskové konference STEM a NROS. V jakém stavu se nachází naše občanská společnost v době vstupu ČR do EU? (<http://www.stem.cz/clanek/731>, 9. 3. 2014).

Tab. 11: Členství v neziskových organizacích v roce 2004³⁶

Členství v neziskových organizacích	Podíl respondentů
Není členem žádné organizace	53 %
Je členem jedné organizace	24 %
Je členem dvou organizací	13 %
Je členem třech organizací	7 %
Je členem čtyř a více organizací	3 %

Největší podíl členů byl zjištěn ve sportovních a odborářských organizacích, po znatelném propadu následovaly náboženské organizace, sdružení dobrovolných hasičů, zahrádkářů či rybářů. Členské základny ostatních typů organizací dosahovaly pouze kolem 3% a méně (viz tab. 12).

Tab. 12: Členství podle zaměření neziskových organizací v roce 2004³⁷

Členství v neziskových organizacích	Podíl respondentů
Sportovní organizace	23 %
Odborové organizace	20 %
Náboženské a duchovní organizací	8 %
Sbory dobrovolných hasičů	7 %
Organizace zahrádkářů a pěstitelů	6 %
Organizace rybářů	5 %
Ostatní typy organizací	31 %

³⁶ STEM, NROS. Informace z tiskové konference STEM a NROS. V jakém stavu se nachází naše občanská společnost v době vstupu ČR do EU? (<http://www.stem.cz/clanek/731>, 9. 3. 2014), s. 2.

³⁷ Tamtéž

5 PŘÍPADOVÁ STUDIE FUNGOVÁNÍ NEZISKOVÉ ORGANIZACE ARPZPD V ČR, o.s. KLUB JABLONEC NAD NISOU

V následující části práce představuji cíle, fungování a aktivity jednoho z regionálních pobočných spolků celorepublikové neziskové organizace s názvem Asociace rodičů a přátel zdravotně postižených dětí v ČR, o.s. (ARPZPD). Svou pozornost věnuji Klubu Jablonec nad Nisou, neboť se již více jak pět let pravidelně účastním jím pořádaných pobytových akcí pro handicapované děti, díky nimž jsem získala bohaté zkušenosti a názory, které mě vedly i k volbě tématu této práce.

Převážný podíl informací do této části práce čerpám z rozhovorů s hlavní představitelkou organizace³⁸, z vlastního pozorování či zkušeností z pobytů a z vlastních dotazníků zhotovených pro rodiče dětí, se kterými jsem se v rámci akcí organizace měla možnost seznámit.

5.1 Asociace rodičů a přátel zdravotně postižených dětí v ČR, o.s. Klub Jablonec nad Nisou

Organizace Asociace rodičů a přátel zdravotně postižených dětí v ČR, o.s. i její četné pobočné spolky splňují všechny podmínky vyplývající organizacím třetího sektoru ze strukturálně-operacionální definice. Tato nezisková organizace je samosprávným a formálně zřízeným subjektem, který je zapsaný ve veřejném rejstříku právnických osob³⁹. Jako právnický subjekt působí nezávisle na veřejné správě, je založená na principu dobrovolného členství a dodržuje zásadu nerozdělování zisku.

ARPZPD jako samostatná organizace vznikla z vlastní iniciativy rodičů postižených dětí roku 1991 a v současné době působí po celé České republice prostřednictvím více než 60 regionálních klubů se statutem pobočného spolku, které sdružující kolem 7 000 členských rodin. Organizace po nabytí samostatnosti volně navázala na předchozí aktivity Komise rodičů a přátel tělesně postižených dětí, jež byly pod záštitou masové organizace Svazu invalidů realizovány již od roku 1969. Asociace obecně se zaměřuje na rozmanité spektrum činností a služeb na podporu rodin vychovávajících handicapované děti a na zařazení dětí do společenského života. Jelikož je

---

³⁸ Zikmundová, B. (10. 3. 2014). Pers. kom.

³⁹ Justice.cz. Veřejný rejstřík a Sběrka listin. (<https://or.justice.cz/ias/ui/rejstrik-dotaz?dotaz=60253177>, 18. 1. 2014).

z největší části tvořena pracovníky, kterých se péče o postižené potomky osobně dotýká, dokáže své služby přizpůsobovat podle potřeb rodin více než instituce založené na jiném principu. Organizace pořádá mnoho druhů pobytových, rehabilitačních, integračních, sportovních, výtvarných, kulturních, vzdělávacích, zájmových a jiných akcí pro děti samotné i pro celé rodiny. Kromě toho se věnuje také poskytování poradenství, různorodých sociálních služeb nebo osvětové činnosti zaměřené na oslovení veřejnosti a integraci postižených lidí do společnosti. I když je poslání organizace pro všechny její odnože stejné, jednotlivé regionální kluby mohou poskytovat unikátní služby.⁴⁰

Samostatný Klub Jablonec nad Nisou (od 1. 1. 2014 podle občanského zákoníku pobočný spolek) vznikl roku 1995. Spolu s Klubem Liberec tvoří jediné dvě odnože ARPZPD fungující v Libereckém kraji. Spolek sídlí na adrese Budovatelů, č. p. 19, Jablonec nad Nisou, ale kontaktní místo pro klienty a veřejnost se nachází v městském Spolkovém domě⁴¹ (Emílie Floriánové, č. p. 8), v němž se soustředí i další regionální instituce sociální a zdravotní péče.

Záměrem představitelů Klubu nebylo ani tak vytvořit organizaci s předem stanovenými službami a podmínkami jejich využívání, ale spíše subjekt reagující na potřeby členů. Od svých začátků Klub při navrhování projektů zohledňoval i zájmy a návrhy klientů a za již téměř 20 let svého samostatného působení vykrytalizoval do současné podoby neziskové organizace s velkým regionálním významem, silnou členskou základnou a pravidelnou finanční podporou od veřejných i soukromých subjektů.

Poslání Klubu se dá obecně charakterizovat jako všestranná podpora rodin s tělesně či mentálně postiženými potomky v regionu, přičemž hranice působení spolku zpravidla nepřesahuje oblast vymezenou okresem Jablonec nad Nisou. Organizace se při realizaci svých projektů v první řadě zaměřuje na obhajobu zájmů zdravotně postižených dětí a jejich rodičů, na podporu integrace a nezávislého způsobu života osob s handicapem, na šíření informací a poskytování poradenství týkajícího se života handicapovaných a na snahu pozitivně ovlivňovat vzájemné vztahy veřejnosti a zdravotně postižených osob.

Finance na provozování svých služeb získává sdružení z mnoha zdrojů. Získávání potřebných prostředků nebývá vždy úplně jednoduché. Návrhy projektů musí být nejprve představeny schvalovacímu výboru. Po úspěšném schválení představitelka organizace vypisuje a posílá žádosti o příspěvky na každý projekt Klubu zvlášť. Stěžejní část

---

⁴⁰ Asociace rodičů a přátel zdravotně postižených dětí v ČR, o.s. O nás. (<http://www.arpzpd.cz/>, 18. 1. 2014).

⁴¹ Centrum sociálních služeb Jablonec nad Nisou, p.o. Spolkový dům. (<http://www.centrumjablonec.cz/cs/spolkovy-dum/>, 18. 1. 2014).

finančních zdrojů plyne organizaci z dotací od veřejné správy (státní dotace od Ministerstva práce a sociálních věcí a Ministerstva zdravotnictví, příspěvky od Magistrátu města Jablonec nad Nisou a z Krajského úřadu Libereckého kraje), z grantů od regionálních i celorepublikových nadací (Nadace Euronisa, Nadace Preciosa, projekt Nadace Charty 77 Konto Bariéry) a ze sponzorských darů místních právnických i fyzických osob. Příjmy z vlastní činnosti (členské poplatky a platby vybírané za poskytování některých služeb) tvoří minimum zdrojů, které by samy o sobě organizaci neudržely při životě.

Jablonecký klub patří k malým neziskovým subjektům, i přesto má ve svém regionu působnosti nezastupitelnou pozici a poměrně velkou členskou základnu. Na zajištění jeho fungování se v současné době podílí čtyři trvalí zaměstnanci z řad rodičů, z nichž dva v organizaci pracují na plný úvazek a dva na dohodu o provedení práce. Spolek výpomoci dobrovolníků příliš nevyužívá, neboť si jako malá místní organizace s omezenými finančními prostředky nemůže dovolit jejich další vzdělávání a zaškolování, které je pro systematickou a efektivní práci s těžce postiženými dětmi důležité. Místo dobrovolníků z řad veřejnosti se proto do činností organizace často zapojují spíše rodinní příslušníci a přátelé handicapovaných dětí a mladých lidí. Členskou základnu spolku tvoří jednotlivci, ale celé rodiny. Počty se každoročně pohybují okolo 50 členských rodin. Organizace podporuje výhradně rodiny, které své děti vychovávají v rodinném prostředí a mají je trvale ve své domácí péči.

V současné době organizace svým klientům přináší celou škálu služeb, které se souhrnně nazývají sociální poradenství⁴² a služby sociální prevence⁴³. V rámci sociální prevence se sdružení zaměřuje na tzv. sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi. Tyto registrované sociální služby pod Ministerstvem práce a sociálních věcí poskytuje v souladu s § 65 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Prostřednictvím sociálně aktivizačních služeb se organizace snaží všestranně podporovat rodiny dětí nacházející se v nepříznivé životní situaci tak, aby jim napomohla ke snížení sociální izolace dítěte a k jeho integraci do běžného života v co největší individuálně možné míře. Organizace provádí služby terénní formou v přirozeném prostředí rodiny a ambulantní formou na kontaktním místě sdružení ve Spolkovém domě, kde jsou pracovníci klientům k dispozici

---

⁴² § 37 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů.

⁴³ § 53 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů.

čtyři dny v týdnu o úředních hodinách⁴⁴. Všechny služby organizace jsou primárně určeny rodinám se zdravotně znevýhodněnými dětmi do 26 let věku, ale Klub se snaží podporovat i mladší dospělé občany (nad 26 let) s handicapem. V případě klientů využívajících různé formy podpory Klubu nemusí jít vždy o členy. Jeho pomoc může vyhledat kdokoli z široké veřejnosti.

V rámci sociálních služeb provádí organizace široké spektrum činností, která začíná odborným sociálním poradenstvím. Klienti zde nacházejí potřebnou pomoc při vyřizování sociálních dávek, komunikaci s úřady, orientaci v legislativě, zajišťování návazných sociálních služeb, při prosazování práv a zájmů a při řešení různých individuálních krizových situací v rodině. Pracovníci organizují také množství vzdělávacích kurzů, školení a přednášek pod vedením příslušných odborníků. Tyto služby Klub poskytuje členským rodinám a dalším klientům zcela bezplatně.

Dalším hojně využívaným projektem tohoto pobočného spolku je půjčování kompenzačních pomůcek. Svoji velkou půjčovnu kompenzačních pomůcek pro handicapované děti i dospělé zřídil jablonecký Klub z vlastní iniciativy. Služba nabízí dlouhodobé i krátkodobé zapůjčení mnoha typů invalidních vozíků, rehabilitačních kočárků, chodítek, berlí, toaletních židlí, vanových sedaček, antidekubitních matrací⁴⁵, zvedacích zařízení a pomůcek pro odstranění architektonických bariér. Samotné vypůjčení je již klientům zpoplatněno, ale ke službě patří i bezplatné poradenství, školení o správném používání a možnost vyzkoušení pomůcek. Na financování půjčovny nepobírá organizace dotace ze státních zdrojů. Získávání prostředků probíhá několika způsoby. Na rozšiřování a obnovu vybavení půjčovny shání Klub granty a sponzorské dary převážně od regionálních nadací a soukromých právnických i fyzických osob a potřebné opravy pomůcek se hradí z výpůjčních poplatků.

Důležitou a naprosto jedinečnou službu v celém regionu představuje projekt Sociální automobil, který mohou klientské rodiny využívat od roku 2000. Pomocí této služby Klub zprostředkovává dopravu handicapovaných žáků do regionálních škol se speciálními třídami a významně tak podporuje pravidelnou školní docházku postižených dětí z Jablonce nad Nisou a ze všech okolních obcí. V právě probíhajícím školním roce vozí sociální automobil pravidelně do školy 14 žáků. Služba vznikla jako reakce na potřeby rodin, v jejichž bydlech se pro jejich děti nenachází požadovaný způsob vzdělávání

---

⁴⁴ Úřední hodiny organizace jsou každé pondělí a čtvrtek od 9:00 do 13:00, ve středu od 14:00 do 16:00 a v pátek probíhají individuální konzultace po předchozí dohodě.

⁴⁵ Matrace sloužící jako prevence proti vzniku proleženin a s nimi spojených zdravotních problémů handicapovaných osob.

a také těch rodičů, jimž životní situace nedovoluje pravidelně dvakrát denně cestovat s dětmi do školy a zpět domů. Pro většinu dětí je tak sociální automobil jedinou možností, jak se každý den dostavit do školy a účastnit se vyučování. Pedagogičtí i sociální pracovníci představitelce Klubu potvrdili, že žákům zapojeným do programu se podstatně zlepšila školní docházka. Přitom odborná a systematická pedagogická práce s těžce postiženými dětmi se mnohdy zásadně podepisuje jak na zvýšení kvality jejich budoucího života, tak i na tom, zda u jejich rodičů i přes obrovskou snahu a trpělivost nedojde k tzv. syndromu vyhoření, který může vést k situaci, že výchovu dítěte sami psychicky nezvládnou a umístí ho do ústavní péče. Vhodně zvolené školní aktivity výrazně rozvíjejí mentální, sociální, komunikační či pohybové dovednosti dětí a proto je důležité rodinám poskytnout možnost zařadit jejich potomky do výchovného a vzdělávacího procesu, který v co největší míře odpovídá individuálním možnostem žáka. Sociální automobil rozváží děti z malých obcí v regionu do Jablonce nad Nisou, kde se nachází základní škola s integrovanými speciálními pomocnými⁴⁶ a rehabilitačními⁴⁷ třídami. Toto vzdělávací zařízení má po městě více poboček a v jedné z nich fungují i praktické (dříve zvláštní)⁴⁸ třídy. Budova je ovšem architektonicky velmi bariérová a tak Klub dále nabízí rodinám vozíčkářů, jejichž mentální možnosti odpovídají zvláštnímu vzdělávání, dopravu do liberecké praktické školy při Jedličkově ústavu, neboť zařazení těchto dětí do pomocných a rehabilitačních tříd by nedostatečně rozvíjelo jejich dovednosti.

Hromadná a pravidelná doprava dětí z okolních obcí v rozsahu až 40 kilometrů (přibližná vzdálenost z obce Desná v Jizerských horách do Liberce) je časově, finančně i organizačně poměrně náročnou činností. Rozvozy probíhají každý školní den před začátkem vyučování i po jeho skončení ve dvou blocích. Rozpisy jízd a klientů zhotovuje odpovědná pracovnice organizace spolu s pedagogy na celý školní rok. Školy většiny dětí upravily pomocí individuálních vzdělávacích plánů rozvrhy hodin tak, aby odpovídaly omezeným možnostem rozvozů. Pracovnice spolku v rámci této služby funguje také jako dispečerka, která od časného rána zprostředkovává telefonickou komunikaci mezi řidičem a rodiči v případě změn na trase svozu, například při nečekaném onemocnění dítěte.

Speciálně upravený mikrobús, který Klub získal z prostředků Konta Bariéry, je kromě čtyř normálních dětských autosedaček vybaven také jedním sedadlem opatřeným výsuvným elektrickým mechanismem pro snadnější manipulaci s nepohyblivými dětmi,

---

⁴⁶ Třídy pro děti se středně těžkou mentální retardací.

⁴⁷ Třídy pro děti s těžkou až hlubokou mentální retardací a těžkým tělesným postižením.

⁴⁸ Třídy pro děti lehce mentálně postižené.

nájezdovou rampou a zadním prostorem pro přepravu dvou vozičkářů. Pro řízení sociálního automobilu organizace zaměstnává profesionálního řidiče, jehož celou mzdu dlouhodobě sponzoruje místní soukromá právnická osoba. Další výdaje spojené se službou (nákup pohonných hmot, dálniční známky, údržbu a opravy vozidla) hradí Klub z dotací od magistrátu, z klientských poplatků a z nepatrných příspěvků získaných od okolních obcí. Tuto službu kvůli vysoké finanční náročnosti organizace nemůže rodinám poskytovat zcela bezplatně a za rok na klientských poplatcích vybere přibližně 50 000 Kč.

V rámci sociálně aktivizačních služeb dále jablonecký Klub zprostředkovává mnoho jednodenních i pobytových akcí. Spolek organizuje volnočasové i vzdělávací aktivity nejen pro děti samotné, ale i pro celé členské rodiny, přátelé handicapovaných dětí a pro širokou veřejnost. Některé akce Klub pořádá každoročně a jiné podle momentálních nápadů pracovníků či podle zájmu klientů. Dětské klienti si oblíbili zejména karnevaly, besídky, jarní reje čarodějnic a podzimní „dýňobraní“, kde se setkávají s handicapovanými i zdravými přáteli a účastní se spolu soutěží a her. Pravidelně se konají také akce jako den s hasiči, den s policií, sestup pod jabloneckou přehradu, výlet historickou tramvají s prohlídkou depa, výlet do muzea či do zoo, kde děti tráví volný čas s rodinou a společně se učí a dozvídají zajímavosti z různých oblastí zájmů. Do budoucna plánuje organizace uskutečnit zájezd do nového libereckého science centra IQ Landia, otevřeného v březnu tohoto roku.

Klub je dále hlavním organizátorem Dne zdravotně postižených⁴⁹, který každoročně v létě na prostranství Mírového náměstí pořádá město Jablonec nad Nisou. Letos proběhne již 15. ročník. Tato akce vytváří přirozené a příjemné prostředí pro setkávání široké veřejnosti se svými zdravotně znevýhodněnými spoluobčany. Dne se účastní představitelé města, známé osobnosti a místní neziskové organizace z oblasti sociálních služeb, které zde mají možnost prezentovat své činnosti. Hlavním posláním dne je odstraňovat komunikační bariéry mezi lidmi, vytvářet nové sociální sítě, podporovat integraci handicapovaných do společnosti a seznamovat veřejnost s životem postižených, s posláním neziskových organizací a s možnostmi, jak se zapojit do jejich podpory. Tato osvětová společenská akce probíhá celý den a doprovází ji bohatý kulturní a zábavný program, v jehož rámci se všichni účastníci mohou společně zapojit do různých výtvarných činností, sportovních her a soutěží.

---

⁴⁹ Jablonec nad Nisou (Oficiální stránky statutárního města). Den zdravotně postižených (<http://www.mestojablonec.cz/redakce/index.php?xuser=&lanG=cs&subakce=ssearch&ssearchText=Den+zdravotn%C4%9B+posti%C5%BEen%C3%BDch>, 18. 1. 2014).

Finančně i organizačně nejrozsáhlejším projektem Klubu je v oblasti zprostředkovávání volnočasových aktivit v současné době určité letní rekondiční pobyt zdravotně postižených dětí a mládeže (viz následující kapitola). Dříve se Klub věnoval i psychorehabilitačním kurzům pro rodiny se zdravotně postiženými dětmi, ale z důvodu dlouhodobého klesajícího zájmu členů o tuto službu jejich pořádání zanechal. Těchto týdenních vzdělávacích pobytových akcí se na rozdíl od rekondičního pobytu účastnili děti i rodiče. Kurzy se skládaly z několika vzdělávacích a rekreačních bloků. Pro rodiče se konaly přednášky a školení, po jejichž dobu se volnočasovému programu dětí věnovali vedoucí. Následně se rodiče spolu se svými dětmi zapojili do výtvarných a sportovních aktivit. Na financování psychorehabilitačních kurzů získávala organizace prostředky z klientských poplatků a dotací z Ministerstva zdravotnictví.

Kromě poskytování všech výše uvedených sociálních služeb se organizace zapojuje i do programu tzv. pracovní skupiny Bariéry, která sdružuje zástupce handicapovaných a představitele města. Pracovní skupina tvoří součást projektu Jablonec nad Nisou – Město bez bariér⁵⁰ a jejím posláním je odstraňování architektonických bariér v ulicích a budovách města. Představitelům klubu se ve spolupráci s magistrátem například podařilo iniciovat rekonstrukci původního výtahu v místní poliklinice, ve kterém pro jeho malé rozměry nebylo možno přepravovat osobu na ortopedickém vozíku. Projekt Město bez bariér je součástí komunitního plánu Jablonce nad Nisou již 10 let. Pracovní skupina Bariéry pořádá pravidelné schůze, na nichž členové předkládají své nápady a návrhy na řešení architektonických problémů města.

Jablonecký klub Asociace rodičů a přátel zdravotně postižených dětí v ČR plní ve svém regionu působnosti důležitou roli při poskytování sociálních služeb a aktivní pomoci rodinám, jež vychovávají děti s různými formami a stupni zdravotního postižení. Široké spektrum akcí pořádaných touto organizací nabízí rodinám mnohdy jediný způsob volnočasového a zájmového vyžití pro jejich potomky, neboť žádný jiný neziskový, státní ani podnikatelský subjekt v regionu podobné služby pro těžce postižené děti neposkytuje. Díky projektu Sociální automobil Klub výrazným způsobem přispívá také ke zlepšení školní docházky místních dětí zapojených do programu. Podpora organizace tvoří nedílnou součást života mnoha členských rodin. Pracovníci Klubu, kteří jsou všichni také rodiči handicapovaných dětí, se snaží při poskytování svých služeb flexibilně reagovat na

---

⁵⁰ Jablonec nad Nisou (Oficiální stránky statutárního města). *Jablonec nad Nisou chce odbourat bariéry*. Tisková zpráva (<http://www.mestojablonec.cz/redakce/tisk.php?lanG=cs&clanek=269&slozka=263&>, 18. 1. 2014).

individuální potřeby a přání každého klienta a rodiny. Všechny aktivity organizace směřují k jejímu hlavnímu poslání, jímž je umožnit rodinám pomocí všestranné podpory vytvořit zázemí pro vychovávání a pečování o handicapované děti v domácím prostředí.

6 PŘÍPADOVÁ STUDIE LETNÍCH REKONDIČNÍCH POBYTŮ

6.1 Pořádání letních rekondičních pobytů

Největším projektem jabloneckého Klubu ARPZPD v oblasti zprostředkování volnočasových aktivit je pravidelné pořádání prázdninové pobytové akce pro handicapované děti. Tato akce se oficiálně nazývá letní rekondiční pobyt zdravotně postižených dětí a mládeže, ale mezi pořadateli a účastníky se běžně označuje jako letní tábor. Už z určení pobytu vyplývají nezainteresovaným osobám znatelné rozdíly, kterými se akce odlišuje od klasických dětských táborů. Tento názor je samozřejmě na místě a nikdo nemůže tvrdit, že žádné rozdílné prvky mezi volnočasovými aktivitami pro zdravé a těžce handicapované děti neexistují, ale na druhou stranu bývají lidé po seznámení se s průběhem a programem pobytové akce Klubu často překvapení, jak moc jsou si oba druhy táborů v praxi podobné.

Tradici pořádání táborů zahájila současná představitelka Klubu ještě před vznikem samostatné ARPZPD ČR. Nikdo ze zaměstnanců si není schopen vybavit přesné datum, ale shodují se, že jsou pobyty součástí činnosti organizace opravdu každoročně již více jak 20 let. Akce vznikla z vlastní iniciativy rodičů (dnes představitelů Klubu) a původním impulzem pro realizaci tábora byly ohlasy jejich dětí, které toužily trávit letní prázdniny stejným způsobem jako zdravé děti. V té době v severních Čechách žádná podobná aktivita pro těžce postižené děti neexistovala a jablonečtí rodiče při pořádání tábora spolupracovali s rodinami z Ústí nad Labem. Prvních ročníků se účastnilo zhruba 40 dětí a stejně vedoucích. Realizace pobytu takového rozsahu byla obtížná a v tak velkém počtu, v kterém si některé děti nedokázaly ani zapamatovat jména všech ostatních účastníků, nebylo jednoduché navodit požadovanou atmosféru. Po vzniku samostatných pobočných spolků se jablonečtí rodiče rozhodli pro organizaci vlastních pobytů v komornějším měřítku, v němž je možné více se soustředit na zajímavý program tábora a vtáhnout tak děti více do děje.

Pořádání tábora se setkala s okamžitým úspěchem, který stále trvá. Kapacita dětských účastníků je vždy naplněna brzy po vyhlášení termínu.

S přípravou tábora začíná představitelka Klubu vždy na podzim předchozího roku. Ze všeho nejdříve vypisuje a rozesílá podrobně zpracovaný projekt zamýšlené akce, jehož prostřednictvím žádá instituce o příspěvky na konání. Realizace tábora je finančně nákladná a není v možnostech organizace ji celou zaplatit z vlastních zdrojů. Ubytování, strava, zdravotnické vybavení, výtvarné potřeby, doprava, výlety, mzdy vedoucích a další výdaje se každoročně pohybují okolo 300 000 Kč. Přibližně 80 000 Kč organizace vybere na poplatcích od rodičů účastníků a zbylou částku tvoří příspěvky a dotace od veřejných i soukromých subjektů. Největším podílem pravidelně přispívá Magistrát města Jablonec nad Nisou (asi 65 000 Kč), následují Krajský úřad Libereckého kraje (asi 30 000 Kč) a regionální nadace (každá asi 20 000 Kč). Zbytek (přibližně 85 000 Kč) Klub získává z dotací Ministerstva zdravotnictví a od regionálních sponzorů a dárců.

Ke snížení nákladů by jistě došlo, kdyby se účast vedoucích převedla z pracovního poměru (mzda jednoho vedoucího se pohybuje okolo 3 000 Kč) na dobrovolnickou činnost, k čemuž ale organizátorka nechce přistoupit a podle jejích slov k tomu má několik důvodů. Prvním je náročné shánění požadovaného počtu vedoucích, což se od minulého roku ještě zkomplikovalo, neboť podle nových podmínek pro přidělení dotací musí mít všichni účastníci a tedy i vedoucí trvalé bydliště v regionu působnosti organizace. Přitom na předchozích táborech pracovali lidé z celé republiky. Druhý důvod s tím úzce souvisí. Většinu vedoucích tvoří vysokoškolští studenti, kteří by si na téměř každé jiné brigádě vydělali více peněz za neúměrně méně práce. I když tábor přináší vedoucím nenahraditelné zážitky a bohaté zkušenosti, organizátorka si uvědomuje, že naplní čtrnáctidenní činnosti vedoucích je téměř 24 hodinová náročná a velmi zodpovědná práce, které před táborem věnují při přípravě programu také svůj volný čas a proto jim chce, kromě potvrzení o nabyté praxi v péči o těžce handicapované děti, poskytnout také alespoň minimální finanční odměnu.

Táborový pobyt je určen pro těžce tělesně a mentálně postižené děti či mládež. Tito účastníci musí splňovat několik podmínek, které pro získání dotací určuje Ministerstvo zdravotnictví. Děti musí mít trvalé bydliště v požadovaném regionu, být držiteli průkazu ZTP/P a nacházet se ve III. či IV. skupině závislosti na péči⁵¹. Od požadavků ministerstva

---

⁵¹ V rámci výše příspěvků na péči vymezuje zákon o sociálních službách čtyři skupiny závislosti na péči druhých fyzických osob (lehká, středně těžká, těžká, úplná). Zařazení do skupiny se dle zákona posuzuje

se odvíjí také věková hranice účastníků, která nesmí přesáhnout hranici 26 let věku. Organizátorka se již dlouho snaží prosadit, aby v případě tohoto pobytu nebyla věková hranice určena tak striktně jako je tomu u obdobných aktivit pro zdravé děti, neboť u mentálně postižených osob nebývá fyzický věk důvodem považovat je za dospělé. Někteří z mladých lidí se táborů účastní od útlého dětství, přináší jim mnoho zážitků, podnětů k rozvoji osobnosti i širokého spektra dovedností a jedinečnou možnost jak trávit čas s přáteli. Překročení věkové hranice pro ně bude znamenat ztrátu aktivity, na kterou se každoročně těší. Klub bojuje za prosazení svých požadavků také proto, že se v regionu nevyskytuje žádná organizace, která by organizovala nějaké navazující prázdninové akce pro handicapované dospělé. Jediná podobná akce je zde pořádána seniorskou organizací a není určena pro osoby na vozíku.

I z požadavků Klubu a určení či cílů samotného pobytu plynou jistá nutná omezení, kvůli nimž nemůže být tábor zpřístupněn všem. Pobyt je určen dětem, které jsou i přes svůj handicap schopny účastnit se kolektivních aktivit. Toto omezení bylo do projektu tábora výslovně připsáno po zkušenostech s dětmi, které na vytržení ze svého stereotypu reagovaly až agresivitou, musel se jim tvořit individuální program a nebylo možné je ubytovat ve společných pokojích s ostatními dětmi. Zkušenosti se týkaly hluboce mentálně postižených dětí, pro něž nebyl tábor rodiči vhodně zvolenou aktivitou. Děti nevyjadřovaly pozitivní emoce, ale spíše mrzutost a nedocházelo k žádnému znatelnému progresu jejich stavu.

Kapacita a časový rozsah projektu jsou omezeny finančně, dotovanými místy (určuje ministerstvo) a také kapacitou ubytovacího zařízení. Tábor má specifické nároky jak na ubytování, tak i na počet osob, které se dětem po celou dobu pobytu intenzivně věnují. Na každé účastnící se dítě připadá jeden vedoucí, za všechny záležitosti spojené s pobytem zodpovídá na místě hlavní vedoucí a na zdraví všech účastníků dohlíží zdravotnice, která je zároveň hlavní představitelkou jabloneckého Klubu ARPZPD ČR. Všichni vedoucí mají kromě přípravy a průběhu programu každý den na starosti jedno dítě, kterému poskytují veškeré služby osobní asistence v závislosti na individuálních potřebách. Pomáhají dětem s mobilitou, stravováním, hygienou, toaletou, oblékáním, při přesunech z vozíku a na něj, umožňují jim vykonávat výtvarné činnosti, účastnit se sportovních her a dalšího programu a jsou jim k dispozici kdykoliv je děti potřebují (dokonce i v noci, neboť určení tábora vyžaduje držení nepřetržitých nočních služeb).

---

podle počtu základních životních potřeb, které není jedinec schopen zvládat bez cizí pomoci (§ 7–10 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů).

Zároveň se ale trpělivě snaží podporovat děti v co největší možné míře samostatnosti a rozvíjet tak jejich dovednosti i v činnostech, které za ně ve shonu běžného dne obvykle vykonávají rodiče. Každý den pobytu se o děti stará jiný vedoucí. Asistenti se střídají proto, aby všichni účastníci měli možnost dobře se vzájemně poznat a aby tak dohromady vytvářeli kolektiv založený na pozitivních vztazích, přátelství a důvěře. Kdyby s dětmi po celý pobyt trávili převážnou část dne stejní vedoucí, některé z dětí by se na ně mohly upnout a odmítaly by spolupracovat s jinými osobami.

Klub pořádá tábory výhradně v rekreačních areálech vybavených bezbariérovým ubytováním v budovách a venkovními prostory uzpůsobenými pro pohyb vozíčkářů. Ve vztahu ke zdravotnímu stavu dětí nelze pořádat tábory ve stanech či v chatkách. Výběr vhodného areálu není jednoduchý a každý mívá obvykle své klady i zápory. Většina rekreačních areálů, které požadavkům Klubu víceméně vyhovují, je v provozu už dlouho a do bezbariérové podoby jsou pouze postupně rekonstruovány. Problémem často bývají třeba nevhodně řešené prostory umýváren, například vysoko umístěná umyvadla či dveře toalet, které se otevírají dovnitř⁵². Snahou organizace je měnit po určité době místo pobytu, aby děti poznávaly stále nové prostředí. Osobně jsem se zúčastnila čtyř pobytů konaných ve škole v přírodě ve Střelských Hořticích (Jihočeský kraj) a jednoho v areálu Poslův mlýn v Doksech (Liberecký kraj), kde se bude konat i letošní ročník. V obou těchto areálech jsme měli k dispozici kromě všech společných prostor soukromou budovu na ubytování, venkovní prostranství v její blízkosti a společenskou místnost, kam se naše aktivity přesouvaly v případě nepříznivého počasí. Všech pobytů ve Střelských Hořticích se účastnilo kolem 20 dětí. Jednotlivé pavilony v Doksech mají menší ubytovací kapacitu (přibližně 30 osob), proto bylo nutné snížit počet dětských míst na 14.

Jedním z hlavních záměrů Klubu je prostřednictvím tábora poskytnout handicapovaným dětem možnost zažít i přes své znevýhodnění to, co o prázdninách běžně zažívají zdravé děti, což zahrnuje i vícedenní pobyt v přírodním prostředí ve společnosti vrstevníků a bez přítomnosti rodičů. Tábor ale není konstituován pouze jako rekreační pobyt zacílený na aktivní využití volného času. Bohatý program děti vytrhává z každodenního stereotypu a plní řadu výchovných, vzdělávacích, terapeutických a integračních cílů. Neopomenutelným vedlejším výstupem pobytu, ale nikoliv jeho cílem, je poskytnout odlehčení rodinám, které o své těžce handicapované potomky každodenně

---

⁵² Dveře otevírané dovnitř malých místností jsou nebezpečné například u dětí s epilepsií. Kdyby došlo k záchvatu, mohlo by dojít k situaci, při které dítě v bezvědomí spadne z toalety na zem a zavřené dveře kvůli malému prostoru nepůjdou otevřít tak, aby se k němu mohla dostat zdravotnice.

pečují, což jim ztěžuje například možnost vykonávat některé druhy volnočasových aktivit se zdravými sourozenci postižených dětí.

Program pobytů je vždy předem pečlivě připraven. Skládá se z tzv. táborové hry, která určuje vlastní děj a zaměření tábora. Z plánů táborové hry jsou pak odvozeny témata a dílčí činnosti jednotlivých dnů. Osobně se pobytů účastním od roku 2009, kdy byla táborová hra zaměřená na africká dobrodružství cestovatele Emila Holuba. O rok později děti cestovaly znovu, tentokrát však pomocí stroje času do minulosti i budoucnosti. V roce 2011 se tvůrci hry inspirovali populární westernovou karetní hrou „Bang!“. Své pozorování jsem prováděla na dvou posledních ročnících. V roce 2012 byl tábor věnován pro děti velmi atraktivnímu mafiánskému tématu a na loňském pobytu vedoucí nechali ožít fantasy postavy z knih J. R. R. Tolkiena.

Celotáborová témata vymýšlí dobrovolné skupiny z řad vedoucích. Všichni vedoucí pak mají ve dvojicích na starosti sestavení detailních programů konkrétních dnů. Při tom se řídí zaměřením hry a do svých dnů zařazují aktivity tak, aby obsahově i časově odpovídaly celkovému plánu tábora. Tvůrci táborovou hru do detailu promýšlejí. Žádanými vlastnostmi tématu jsou atraktivita a zábavnost spojené s možností vykonávat pestrou škálu aktivit. Zároveň by děj neměl být lehce předvídatelný, aby děti vtáhli a překvapovali a nutil je tak udržovat pozornost a přemýšlet. V rozhovorech s nezainteresovanými osobami jsem často slyšela názory, ze kterých zněly pochybnosti o schopnostech zdravotně postižených dětí vnímat děj takové hry. Musím s nimi nesouhlasit. I většina mentálně postižených dětí se při zaujetí jejich pozorností dokáže soustředit na pozadí jednotlivých aktivit programu, vnímat souvislosti a nadchnout se pro táborovou hru. V případě dětí s těžším mentálním handicapem se sice o porozumění hře mluvit nedá, ovšem o vnímání svého okolí ano. U těchto účastníků nejde nutně o pochopení táborové hry, ale v první řadě o zapojení do kolektivu a účast na dílčích činnostech. Celkově má táborová hra největší význam pro nejmladší tělesně handicapované a všechny lehce až středně těžce mentálně handicapované děti. Dospělí a dospívající fyzicky postižení lidé na tábor jezdí obvykle od svých dětských let. Do plnění úkolů táborové hry se sice aktivně a rádi pouštějí, nejvýznamnější pro ně ale je každoroční setkání s dlouholetými přáteli z řad dětí i vedoucích. Na základě jejich vlastního zájmu jim vedoucí při vhodných příležitostech poskytují prostor pro realizaci svých nápadů spojených s dějem a zapojují je tak do tvorby programu pro ostatní děti. Stejným způsobem se vedoucí snaží zapojit samostatnější, lehce mentálně postižené děti do drobné výpomoci ostatním účastníkům.

Program jednotlivých dnů pobytu bývá rozdělen do tří bloků. Dopolední a odpolední bloky vyplňují tematicky zvolené výtvarné a sportovní činnosti, zábavné i vědomostní soutěže a další aktivity. Horkého počasí využíváme k různým vodním hrám, projížďkám na loďkách, ale také například ke sjíždění vhodného úseku řeky na raftech. Dále s dětmi podnikáme pěší procházky po okolí nebo výlety autobusem za poznáním vzdálenějších míst. V jižních Čechách jsme v rámci tábora navštívili zříceninu hradu Rabí, České Budějovice, Strakonice, Písek, westernovou osadu s muzeem divokého západu či zámek Hluboká, kde byl pro děti připravený bezbariérový prohlídkový okruh se zajímavým výkladem. Krátký večerní blok obvykle slouží ke zhodnocení dne, k vyhlášení vítězů celodenních soutěží a k nastínění tématu příštího dne, což působí motivačně a povzbuzuje zájem a zvědavost dětí.

V rámci organizace hry vedoucí všechny děti na začátku pobytu rozdělí do dvou vyrovnaných oddílů, které spolu v různých úsecích programu buď soupeří o výhru, nebo kooperují při překonávání společných překážek. Soutěže jsou navrženy tak, aby každé z dětí mohlo zažít úspěch. Při výkonu činností a plnění úkolů dostávají prostor všechny děti, nejen ty nejschopnější či nejaktivnější z oddílů. Vedoucí při vedení her děti pozitivně motivují a učí je radovat se nejen z vlastního úspěchu, ale i z úspěchu ostatních. Svým působením se jim snaží vštěpovat zásady slušného chování a fair play.

Kromě plánu táborové hry se pobyty řídí ještě vnitřním řádem. Ten určuje zdravotnice, která zároveň dohlíží na jeho dodržování. Podle pokynů zdravotnice také vedoucí ubytovávají děti na pokojích, kde spolu bydlí obvykle po čtyřech. Zdravotnice vybírá spolubydlící zpravidla podle věku, osobních potřeb a přání. U postižených dětí se musí brát daleko větší ohled na jejich zdravotní stav a fyzické i mentální možnosti. Proto jsou pevně stanoveny časy ranního budíčku, rozevičky, stravování, bloků dopoledního a odpoledního programu, poledního klidu a večerky. V čase odpoledního a nočního klidu vždy dvojice vedoucích drží službu tak, aby byla dětem v případě potřeby kdykoliv k dispozici asistence. Pravidelný režim napomáhá mentálně handicapovaným dětem zvyknout si na nové prostředí a také při časové orientaci. Požadavkem je, aby bylo dětem poskytnuto celodenní aktivní vyžití bez prostoru na nudu a zároveň také dostatek času na odpočinek a regeneraci organismu. Součástí řádu je i několik povinností kladených přímo na dětské účastníky. Děti musí s potřebnou pomocí a podporou asistentů dbát o vlastní hygienu a zevnějšek, udržovat pořádek ve svých věcech a čistotu na pokojích. V tomto ohledu se na táboře snažíme rozvíjet základní sebeobslužné schopnosti dětí.

Po obecném představení všech podstatných náležitostí letních rekondičních pobytů pořádaných Klubem se dále zaměřím na poslední dva ročníky táborů, na kterých jsem se kromě povinností vedoucí věnovala také pozorování pro účely mé práce. Mým hlavním zájmem bylo sledovat reakce dětí na táborovou hru a skutečnost, jak tábor svými výchovnými, vzdělávacími a integračními aspekty pozitivně působí na celkový osobnostní a dovednostní rozvoj dětí. Postupně nastíním děj obou táborů a představím náplň vybraných činností zařazených do programu, na nichž se pokusím detailněji přiblížit průběh pobytu. Pro dokreslení táborové atmosféry přikládám k této části práce dokumentační fotografie zachycující účastníky při pohybových i tvůrčích činnostech. Jedná se většinou o momentky, které doplňují mou případovou studii o možnost nahlédnutí do přirozeného běhu táborového pobytu (viz Přílohy).

Nejprve se ale zaměřím na představení dětských účastníků těchto pobytů (viz tab. 13). Děti jsem autenticky rozdělila do oddílů podle tábora v roce 2012. O rok později se kapacita pobytu snížila, ale účastnily se stejné děti jako v roce 2012. Všem dětem jsem pro zachování anonymity změnila jména a účastníky obou ročníků jsem v tabulkách označila. U každého dítěte uvádím také stručnou charakteristiku jeho tělesného či mentálního stavu a typ školského zařízení, který navštěvuje (navštěvovalo). Informace o přesném druhu handicapu a školní docházce dítěte čerpám z dotazníků vyplněných rodiči dětí. I když návratnost dotazníků byla poměrně vysoká (17 z 21), několik se mi jich nepodařilo získat zpět. V těch případech informace v tabulce chybí.

Tab. 13: Představení dětských účastníků pobytů v roce 2012 a 2013

Oddíl A				
Jméno	Věk	Druh handicapu	Vzdělávání	Stav a schopnosti dítěte
Mírek	19	Downův syndrom, středně těžká mentální retardace, autistické rysy, vada řeči	Speciální ZŠ	S dopomocí, podporou a řádným dohledem zvládne mnoho úkonů sám
Filip*	10	Těžká forma autismu, středně těžká mentální retardace, vada řeči	Speciální ZŠ	Téměř nemluví, ale emoce vyjadřuje zvuky; řeči rozumí, ale reaguje pouze na oslovení a jasné příkazy; bez pudu sebezáchovy

Matěj	20	Lehčí forma autismu, středně těžká mentální retardace, vada řeči	-	S dopomocí, podporou a řádným dohledem zvládne mnoho úkonů sám
Sylva*	24	Dětská mozková obrna (DMO)	Střední odborná škola	Vozičkářka (řídí elektrický vozík), částečné ochrnutí dolních končetin (s oporou se dokáže zapřít o nohy)
Vanesska*	14	DMO, těžká mentální retardace	-	Vozičkářka (bez opory se sama posadí a zapře o nohy); nemluví, emoce vyjadřuje zvuky
Petra	17	Lehká mentální retardace, vada řeči	-	S podporou a řádným dohledem zvládne téměř všechno sama
Ondra	19	DMO, zraková a řečová vada	-	Vozičkář (sedí ve speciální na míru vyrobené sedačce, jeho stav vyžaduje upoutání pásy, částečně pohyblivé ruce); spastická forma DMO (křeče, neovladatelné svalové záškuby)
Anička*	24	DMO, těžká epilepsie, zrakový handicap jednoho oka, lehký mentální handicap	Praktická ZŠ	Částečné ochrnutí levé strany celého těla (na krátké vzdálenosti s dopomocí chodí, jinak používá vozík); po operaci mozku snížení počtu záchvatů, ale s lehkým dopadem na mentální stav
Viktor*	25	DMO, lehká mentální retardace	Speciální ZŠ	Částečné ochrnutí všech končetin (ruce částečně pohyblivé, zapře se o nohy)
Jindřiška*	18	Lehká mentální retardace, epilepsie	Speciální ZŠ	S podporou a řádným dohledem zvládne téměř všechno sama
Magda*	13	DMO, zraková vada	ZŠ	Vozičkářka, částečné ochrnutí dolních končetin (nezapře se o nohy)

Oddíl B				
Jméno	Věk	Druh handicapu	Vzdělání	Stav a schopnosti dítěte
Kuba*	13	DMO	ZŠ	Vozíčkář (řídí elektrický v.), částečné ochrnutí dolních končetin (o nohy se nezapře, na vozík musí být připoután speciálním postrojem)
David*	13	Lehká forma autismu, lehká mentální retardace	Praktická ZŠ	S dopomocí, podporou a řádným dohledem zvládne mnoho úkonů sám
Michal	19	DMO, lehká mentální retardace	Praktická ZŠ	Částečné ochrnutí všech končetin (ruce částečně pohyblivé, zapře se o nohy)
Linda*	17	DMO, středně těžká mentální retardace, epilepsie	Speciální ZŠ	Částečné ochrnutí všech končetin, vozíčkář (ruce částečně pohyblivé, nezapře se o nohy, na vozíku připoutána pomocí speciálního postroje a sedačky)
Maruška*	12	Lehké mentální postižení, rakovina mozku, sluchová vada	Speciální škola	Snížení mentálních schopností a opožděný vývoj vlivem těžké nemoci; s dopomocí, podporou a řádným dohledem zvládne téměř všechno sama
Nikola	25	Lehká mentální retardace, epilepsie, těžká dyslexie	Integrované učiliště (obor cukrář)	S podporou a řádným dohledem zvládne téměř všechno sama
Terezka*	21	DMO, těžká vada řeči	Speciální škola	Vozíčkářka (částečné ochrnutí všech končetin, zapře se o nohy), spastická forma DMO;

				téměř nemluví (dorozumívání pomocí otázek s odpovědi ano/ne)
Eliška*	21	DMO	Vysoká škola	Vozičkářka, částečné ochrnutí dolních končetin (na krátké vzdálenosti chodí o berlích, celodenně nosí korzet na podporu páteře)
Štěpán	19	Lehká mentální retardace, autistická a psychická porucha	Praktická škola	S dopomocí, podporou a řádným dohledem zvládne mnoho úkonů sám
Kristýna*	24	Spinální svalová atrofie (SMA)	Vysoká škola	Vozičkářka (řídí elektrický v.), částečně pohyblivé ruce (pouze dlaně a prsty), celodenně nosí korzet, na vozíku upoutána pomocí sedačky a speciálních podpůrných prvků pro krk a hlavu

* účastníci obou pobytů

6.2 Program a průběh letního rekondičního pobytu v roce 2012

Téma čtrnáctidenního letního rekondičního pobytu v roce 2012 neslo název „Mafie aneb vítejte v chicagském podsvětí“. Děti se měly prostřednictvím programu ocitnout v USA a stát se adepty na práci pro mafiánského bosse, který je jako své vážené hosty pozval do města. Každý den plnily jeho úkoly a skládaly zkoušky, jež si pro ně připravil, aby se staly ostřílenými mafiány a mohly tak nastoupit do jeho služeb. Mafiánský boss (vedoucí v kostýmu) děti v táboře navštěvoval a provázel je celým příběhem, který počítal s neočekávanými zvraty a překvapivým odhalením. Na začátku tábora jim postava mafiána

odtajnila mapu, na níž byly znázorněny zatím nedobyté části města Chicago. Hlavní osu příběhu první poloviny pobytu tvořilo soutěžení mezi oddíly o nová území. Děti rozdělené do oddílů představovaly mafiánské rodiny. Každý den obě rodiny získaly od mafiána po kusu mapy a o jednu bonusovou část soupeřily. K obsazení celého města a k prvnímu zvratu v příběhu došlo v polovině pobytu. Děti se od bosse dozvěděly, že Chicago může získat pouze jedna z rodin. V následujících dnech pokračovaly soutěže mezi oddíly s tím rozdílem, že do her vsázely území, která se jim dříve podařilo dobýt. Postava mafiána se zatím potají snažila všelijak drobně škodit oběma oddílům tak, aby stopy na „místě činu“ vždy vedly k druhé rodině. Postupně se děti z mnoha náznaků dověděly, že za přátelským vystupováním mafiána se skrývá přetvářka. Od začátku s nimi nehrál čistou hru a nikdy neměl v úmyslu nechat jim těžce dobytá území. Jeho cílem bylo rodiny o vybojovaná území bez práce okrást, ovládnout tak celé město a získat pro sebe poklad, který se tam ukrýval. Po celou dobu se navíc snažil vnést mezi rodiny svár, aby od svého plánu odvrátil pozornost. Rodiny jeho úmysly ale odhalily, spřátelily se a společnými silami si mafiána podřídily. Odměnou za všechny snahy jim bylo nalezení pokladu.

Celý pobyt dvě starší dívky z každého oddílu hrály role „vůdkyň“, které pomáhaly vedoucím s přípravou programu a aktivně se zapojovaly do jeho vymýšlení. Každý den tábora se nesl v duchu konkrétního tématu. Po příjezdu a ubytování probíhalo představení hlavní postavy, úvod do táborové hry, rozdělení do oddílů a vysvětlení role „vůdkyň rodin“. Následovaly jednoduché a zábavné seznamovací hry s cílem zapamatovat si jména, vzhled a zájmy všech účastníků. Při těchto hrách vedoucí nejen pomáhali dětem, jak tomu bývá po většinu tábora, ale aktivně se účastnili i sami za sebe, neboť vytvoření známého prostředí a pevného kolektivu napomáhá dětem odbourávat případnou nedůvěru a ostych před novými vedoucími.

Druhý den byl ve znamení vyřizování formalit. Děti si tvořily a vyplňovaly vlastní mafiánské průkazky, navrhovaly a vyráběly oddílové vlajky a vymýšlely jména a bojové pokřiky rodin. Při vyplňování průkazů děti navštěvovaly několik stanovišť rozmístěných po areálu. Čekalo je například prokazování totožnosti pomocí otisků prstů či převádění svého jména na číselný kód podle určených pravidel.

Třetí den započal výcvik mafiánů. Oddíly měly zdokonalovat své schopnosti přežít při stavu ohrožení. Celý den probíhaly aktivity, které symbolizovaly trénování dovedností, bez nichž se děti v mafiánském světě neobejdou. Při sportovních hrách dokazovaly vytrvalost, přesnost a rychlost, vědomostní soutěže byly zaměřené na paměť a důvtip. Protože pohyb v mafiánských kruzích může být nebezpečný, další aktivity byly věnovány

poznávání léčivých bylin a základům poskytování první pomoci. Děti takto na táboře prostřednictvím her získávají důležité dovednosti a vědomosti, s jejichž potřebou se mohou setkat v každodenním životě.

Čtvrtý den byl věnován hledání tajných komunikačních kanálů. Program vyplňovaly aktivity zaměřené na vymýšlení různých šifer, tajného jazyka, ovládání morseovky, luštění rébusů, hádanek a posílání tajných zpráv.

Pátý den probíhal ve znamení síly, rozumu a krásy. Děti plnily úkoly na sportovních stanovištích zaměřených na zdatnost, obratnost a sílu. Poté si odpočinuly u výtvarných činností, které tento den představovalo malování na hedvábí. Děti zdobily šátky, pouzdra na brýle a nástěnné obrázky různých tvarů. Následovala vědomostní hra na motivy televizní soutěže „Riskuj!“. Otázky ověřovaly nejen obecný přehled soutěžících, ale hlavně jejich paměť a soustředěnost na táborovou hru, neboť se v něm vyskytovalo mnoho otázek, na něž již během pobytu slyšely odpověď.

Šestáho dne se děti věnovaly mafiánskému výcviku přežití v přírodě. Programem je provázela postava tuláka. Nejprve měly za úkol vyrobit si části oděvu. Tuto aktivitu představovaly různé techniky barvení triček a skládání a zdobení čepic z novinového papíru. Sportovní hry probíhaly opět prostřednictvím různých stanovišť. Soutěžení na stanovištích je oblíbenou a velmi variabilní aktivitou tábora. Jednotlivé úkoly se od sebe liší svou obtížností a všechny děti tak zažívají úspěchy. Za vrchol dne děti považovaly momenty, kdy je tulák učil střílet na terč ze vzduchovky, soutěžení v rozdělování ohně pomocí sirek a následné vaření čaje v kotlíku.

Na konci sedmého den se mělo konat slavnostní ukončení výcviku. Všechny aktivity se tak nesly v duchu příprav na obřad pasování do mafiánského stavu. Touto událostí měly děti získat i povolení používat mafiánské přezdívky. Nejprve oba oddíly pracovaly na svém vystupování a vzhledu, aby se na slavnosti předvedly v co nejlepším světle. Tvořily si kostýmy, obřadní klobouky, vymýšlely si nová mafiánská jména, zdobily jmenovky a secvičovaly obřadní tance na motivy svého bojového pokřiku. Tvůrci programu využily také horkého počasí a na zbytek dne jsme se s dětmi přesunuly k řece, kde kromě plavání a různých her proběhla také obřadní očista před slavností. Pasování do mafiánského stavu se uskutečnilo u táboráku. Zdravotnice dětem výjimečně prodloužila večerku, aby si užily opékání špekáčků a zpívání za doprovodu kytary.

Osmý den mafiánský boss zinscenoval únos vůdkyň obou rodin. Dívkám bylo za pomoc s programem přichystáno překvapení v podobě výletu do Strakonice, kde navštívily muzeum, katakomby s bezbariérovým přístupem a odpočinuly si v kavárně. Děti v táboře

zatím měly za úkol rozpoutat záchrannou akci. Nejprve kreslily portréty pohřešovaných dívek a plakáty umísťovaly všude po areálu. Měly za úkol oslovovat cizí návštěvníky areálu, popisovat jim dívky a zjišťovat tak, jestli je někdo neviděl. Děti statečně překonávaly svůj ostych při komunikaci. Oslovení rekreanti reagovali na nečekané zpestření svého pobytu pozitivně a se zájmem se na okamžik zapojili do naší hry. Všechny děti trpělivě vyslechly, i když o únosu dívek a mafiánech v táboře nemohli podat žádné informace. Protože se děti nic nedověděly, podnikly pátrací výpravu po okolí. Postupovaly pomocí předem připravených stop a hledaly indicie, které jim měly napovědět, jaké požaduje únosce výkupné. Aby se dívky z výletu vrátily nepozorovaně, ostatní děti se účastnily promítání animovaného filmu. V závěru dne došlo k vykoupení a osvobození vůdkyň, které se znovu přidaly ke svému oddílu. Postava mafiána děti přesvědčila o tom, že si rodiny vůdkyně unesly vzájemně.

Devátý den došlo v reakci na události předchozího večera k rozkmotření rodin. Den probíhal v duchu kontaktních sportovních her a záškodnictví. Hned ráno byla vyhlášena celodenní hra „tajný nepřítel“. Každý si vylosoval jméno jednoho z účastníků, kterému se měl po celý den snažit tajně škodit drobnými kanadskými žerty. Náplň programu tvořily turnaje ve hře pétanque a ve fotbale. Fotbal s upravenými pravidly, kdy vozíčkáři přepravují míč na klíně, je u dětí velmi oblíbená hra. Pro vedoucí tlačící vozíky po hřišti ale představuje jednu z fyzicky nejnámáhavějších aktivit. Všichni poté byli rádi, že se díky horkému počasí na hřišti daly zrealizovat i vodní války za použití vodních pistolí a nafukovacích balonků naplněných vodou.

Další den proběhl ve znamení bojů o vodu. Mafiánský boss dětem sdělil, že při vodních válkách došlo k vyčerpání všech zdrojů pitné vody. Pro děti byly připravené převážně sportovní aktivity zaměřené na získávání vody a ubránění vlastních zásob. Na druhou část dne se děti přemístily do mafiánského kasina, kde vsázely své žetony na vítězství v různých hrách (kostky, karty, pexeso, ruleta, „Člověče, nezlob se!“ a další deskové hry). Stanoviště pomáhaly vedoucím obsluhovat také starší dívky v kostýmech krupiérů.

Jedenáctého dne se konal výlet ve stylu televizního pořadu „Amazing race“. Obě rodiny dostaly obálky s různými předměty, podle nichž měly přijít na to, kam se mají vydat. Cestou plnily různé úkoly a získávaly další nápovědy. Kromě toho si každé dítě v soutěži vybojovalo korálkový náhrdelník, který se týkal jedné z následujících aktivit dne. Cílem byl zámek v Horažďovicích a rodiny se tam měly dostat místní autobusovou dopravou, což bylo pro mnohé velké dobrodružství, protože na táborové výlety se jezdí

obvykle předem objednanou vlastní dopravou. Místní autobusy ale bohužel nebyly bezbariérové, tak vozičkáře do města odvezl hlavní vedoucí sociálním automobilem Klubu, který se v době prázdnin využívá i pro potřeby tábora. Ve městě děti nejprve čekala zábavná bojová hra s názvem „Nožky od stonožky“. Tato hra je zaměřená na rozvoj komunikačních schopností, orientaci v každodenním životě a zapojení do společenského života. Vedoucí den předem oslovili místní obchodníky a našli mezi nimi deset ochotných, s nimiž hru připravili. Do každého z deseti obchodů umístili jednu sadu barevných párátěk (nožiček). Děti poté navštěvovaly různé obchody a v každém měly za úkol mimo slušného pozdravu položit prodavači dotaz: „Máte nožky od stonožky?“. Když se jim podařilo trefit jeden z vybraných obchodů, získaly „nožku“, v opačném případě obvykle nezainteresovaní prodavači naši hru neznali a vznikaly humorné situace. Například v místním železářství dětem věnovali náboje do sešíváčky a v chovatelských potřebách nám prodavač nabízel namísto stonožek krmné červy a cvrčky. Každé dítě mělo za pomoci svého asistenta objevit ve městě zapojené obchody a získat tak všech deset „nožek“ (vždy po jednom barevném párátku ze sady). Při této hře se účastníci dobře bavili a většina z nich odbourala svůj ostych. Děti tak byly připravené na další podobně laděnou hru. V té měly za úkol oslovovat kolemjdoucí a pokoušet se s nimi směnit svůj korálkový náhrdelník za cokoliiv, co měli lidé zrovna u sebe. Ve směném obchodu děti takto pokračovaly, dokud se získanou věcí nebyly spokojeni. Oslovené osoby setkání s dětmi nejprve zaskočilo, ale většina se poté do naší hry se zájmem zapojila. Své úspěchy a zážitky si děti sdělovaly při obědě v místní pizzerii, kde na ně čekal poslední úkol dne. Všichni se museli snažit vyřídit si svou objednávku u trpělivého číšníka sami.

Dvanáctý den se po náročném výletu nesl v duchu odpočinku. Děti se nejprve věnovaly výtvarným činnostem. Různými technikami zdobily pomocí zapékacích barev hrnky, talíře či květináče. Poté následovat kulturní program. Oddíly dostaly za úkol nastudovat a zahrát vlastní divadelní představení. Starší dívky vymyslely nedokončené příběhy s mafiánskou tematikou a oba oddíly je nejprve domýšlely, pak si rozdělily jednotlivé role, vytvářely kostýmy a potřebné rekvizity. Večer se konala divadelní premiéra otevřená i pro ostatní rekreanty. Poté děti oslavovaly úspěch při diskotéce pod širým nebem.

Třináctý den pobytu byl ve znamení odhalení všech skutečností táborové hry. Konalo se stopování a zajetí mafiánského bosse. Následoval soud, při němž se rozhodovalo o dalším osudu zrádné postavy. Táborovým aktivitám opět se zájmem přihlíželi děti i dospělí z řad ostatních rekreantů. Někteří se také zapojili do průběhu „soudního přelíčení“.

Děti nejprve chtěly mafiána vyhostit z města, ale nakonec rozhodly, že se mohou znovu spřátelit, pokud jim předá mapu k pokladu a splní přísahu věrnosti.

Poslední den programu jsme se s mapou vydali na výlet po okolí, v jehož cíli děti objevily balíčky s cenami. Zbytek dne byl věnován odpočinkovým aktivitám s volnou účastí a přípravám na odjezd. Nejprve si děti prohlížely obsahy svých balíčků, které vedoucí předem sestavují podle individuálních zájmů tak, aby všechny děti jejich dárky potěšily. Poté následovalo promítání animovaného filmu. V průběhu celého dne mezi účastníky kolovaly „vzkazníky“. Představovaly je předem vyzdobené čtvrtky nadepsané jmény, které si tradičně z táborů všichni odvázejí domů. Děti i vedoucí tak měli možnost psát či kreslit ostatním účastníkům milé vzkazy na památku. Večer se konala také „burza výrobků“, na které byly vystaveny výsledky veškerých výtvarných aktivit dětí. Děti si nejprve prohlížely práce ostatních a poté si z vlastních výrobků vybraly ty, jež si chtějí odvést domů. Při některých výtvarných činnostech mají děti za úkol vyrobit kromě věcí pro vlastní potřebu také výrobky, kterými organizace obdarovává sponzory, z jejichž příspěvků je tábor financován.

Odjezd z tábora provázely smíšené pocity. Dětem se již stýskalo po rodičích, ale zároveň se jim zdálo, že 14 dní pobytu uběhlo moc rychle. Neveselou atmosféru umocňovalo i to, že již před pobyttem představitelka Klubu ohlásila poslední ročník tábora, neboť se obávala, že kvůli zhoršení jejího zdravotního stavu nebude schopna další pobyt pořádat. Uvědomovaly si to hlavně starší dívky, které se s ostatními účastníky tábora loučily se slzami v očích. Zdravotní stav organizátorky se ale v zimě následujícího roku výrazně zlepšil a tak vyslyšela naléhání dětí a začala plánovat další ročník táborového pobytu. Dětem udělala zpráva ohromnou radost. Sama organizátorka mi popisovala nečekané reakce dětí, které ji velmi dojaly. Příkladem za všechny bylo nadšení Terezky. Dívka upoutaná na ortopedický vozík, která obvykle dokáže vyslovit pouze slova „jo“ či „ne“, se bez cizí dopomoci na vozíku postavila na nohy a nahlas srozumitelně volala: „Hurá tábor!“.

6.3 Program a průběh rekondičního pobytu v roce 2013

V roce 2013 proběhlo v organizační formě tábora několik změn, neboť Klub tentokrát s plánováním pobytové akce začal později a prázdninová kapacita areálu ve Střelských Hošticích již byla naplněna. Představitelka Klubu se rozhodla realizovat pobyt

v rekreačním areálu Poslův mlýn u Doks v menším měřítku (desetidenní pobyt pro 14 dětských účastníků).

Účelem podrobnějšího seznámení s průběhem a programem tábora konaného v roce 2012 bylo přiblížení cílů a funkcí těchto akcí a celkové atmosféry, kterou se organizace spolu s vedoucími snaží na letních rekondičních pobytech navodit. Dále krátce nastíním děj následujícího ročníku a zaměřím se na aktivity konkrétního dne.

Táborová hra s názvem „Velká dobrodružství malých hobitů“ přenesla tentokrát účastníky do světa fantasy literatury, kouzelných bytostí a klasického souboje dobra se zlem. Děti se staly hobity a vydaly se na cestu za zničením prstenu, který ve hře představoval zdroj veškerého zla. Děti byly opět rozděleny do oddílů a tvořily tak dva „hobití klany“. Oddíly spolu ovšem nesoupeřily, ale spolupracovaly. Přesto v průběhu tábora probíhaly sportovní kontaktní hry a jiné soutěže o cenné informace či předměty, které jim mohly na cestě pomoci.

Postupně se děti poznávaly s postavami, jejichž kostýmy si vedoucí předem vyrobili. Nejprve se setkaly s čarodějem Gandalfem. Tato postava je provázela dějem, seznamovala je s jejich úkoly a se vším, co potřebovaly vědět o bájném Středozemí a jejich obyvatelích. Při svém putování k Hoře osudu, v níž bylo možné prsten zla zničit, procházely říšemi různých nadpřirozených bytostí a snažily se získat jejich pomoc a ochranu před útoky zlých skřetů. Strávily den s elfy, trpaslíky a s ožvlými stromy enty (dnu s enty se budu věnovat podrobněji) a musely se bránit před zápornými postavami skřetů, kteří se jim snažili ukrást prsten. V průběhu hry si děti mezi sebou prsten předávaly tak, aby se všechny vystříдалy v důležité roli strážce prstenu. Program byl poslední den završen noční bojovou hrou v okolních lesích, na jejímž konci děti dorazily na Horu osudu, kde úspěšně zničily prsten vhozením do ohně. Mytické bytosti k dětem poté pronesly děkovné proslovy za záchranu Středozemě a jejich statečnost odměnily balíčky s táborovými cenami a postava čaroděje na oslavu vítězství dobra nad zlem odpálila krátký ohňostroj.

Po celý pobyt se děti v rámci tematického programu věnovaly jak pohybovým, tak i rukodělným aktivitám. Například zhotovovaly „zbraně“ a helmy z přírodních materiálů, barvily látkové pláště, metodou drátkování tvořily korálkové šperky, navlékaly náramky a náhrdelníky, malovaly na hedvábí, tvarovaly z hmoty FIMO či vyráběly brože metodou spékaného skla. Program byl doplněn také o pěší výlet k Máchovu jezeru a vyhlídkovou plavbu parníkem.

Na vzdělávací aktivity byl nejvíce zaměřen šestý den pobytu, v němž se vedoucí zaměřili na rozšiřování znalostí o přírodě. Den nesl název „Putování za enty“. Postava čaroděje Gandalfa dětem ráno sdělila, že pomoc entů mohou získat, pouze když se jim podaří svými argumenty, vědomostmi o lese a dary přesvědčit Stromovouse, nejstaršího enta. Dopoledne se děti věnovaly výtvarným aktivitám, z nichž měly vzejít dary pro enta. Nejprve vyráběly z přírodních materiálů za pomoci lepidla a vodových barev plastické obrazy stromů. Následovalo tvoření obrazů s přírodními motivy, které probíhalo metodou modrotisku. Tato metoda je založená na principu fotocitlivého papíru, na nějž děti aranžovaly nasbírané květiny, zajímavé listy či stébla. Takto připravené výrobky vedoucí později osvětlovali, sňali z nich rostliny a následně je vyvolávali ve speciálním roztoku. Místa, kde se nacházely rostliny, zůstala bílá a jejich okolí dostalo výrazně modrou barvu. Vznikly tak velmi působivé kontrastní obrazy. Starší dívky si takto kromě darů pro postavu Stromovouse vytvářely například i přání k narozeninám pro své blízké.

Odpolední program probíhal v okolních lesích, kde byly připraveny vzdělávací aktivity. Čaroděj provázel děti úkoly, v nichž se učily o floře i fauně žijící v lesích České republiky a také o tom, jak se mají v přírodě chovat a jak ji mohou chránit. Děti poznávaly stopy zvěře, určovaly druhy stromů či květin, pojmenovávaly části rostlin a učily se, co přírodě škodí. Po nabytí potřebných znalostí získaly oba oddíly od čaroděje pracovní arch, který si měly řádně vyplnit a uschovat pro Stromovouse na důkaz, kolik se toho o lese naučily. Ve zbylém čase většina dětí stavěla z pařezů domy pro skřítky. Mentálně schopnější děti si společně připravovaly argumentaci do rozpravy s entem. Ve večerním bloku programu děti navštívil Stromovous, který nejprve zhodnotil jejich snažení a přijal dary. Poté ho děti přesvědčovaly, aby se k nim enti přidali na výpravě za zničením prstenu. Děti mu vysvětlily, jak se skřeti k lesům chovají a jak ohrožují přírodu. Nakonec moudrý ent jejich argumenty uznal a přislíbil svou pomoc. Takto získané znalosti si děti upevňovaly v dalším průběhu pobytu, kdy je mohly uplatnit v různých kvízích a soutěžích.

6.4 Zhodnocení informací z dotazníků pro rodiče dětí účastníků se rekondičních pobytů v roce 2012 a 2013

Pro účely své práce jsem pro rodiče dětí účastníků se rekondičních pobytů v letech 2012 a 2013 vytvořila dotazník, v jehož stěžejní části respondenti vyjadřovaly své názory ohledně pozitivních přínosů a vlivů, které na jejich potomky tábory mají. Dotazy

byly zaměřené na vzdělávací, výchovné a integrační aspekty pobytů a také na kvalitu prožití volného času. Rodiče se jednohlasně shodují, že tábory kromě jedinečné možnosti rekreace pro handicapované děti působí velmi pozitivně na osobnostní a dovednostní rozvoj jejich potomků.

Podle odpovědí rodičů zúčastněných dětí mají tábory pozitivní vliv na zvýšení schopnosti samostatnosti, mezilidské komunikace, vzájemné tolerance a kooperace v kolektivu. Táborové aktivity dále působí na všestranný rozvoj dětí, vyvolávají v nich větší zájem o okolí a obohacují je o nové zážitky, zkušenosti, dovednosti a sociální vazby. Každodenní konfrontace se zdravými lidmi děti učí životu v široké společnosti. Kromě vzdělávacích, výchovných a integračních funkcí rodiče vnímají tábory jako hodnotné a aktivní vyplnění volného času, které přináší dětem odreagování a psychické uvolnění. I když konkrétní dotaz na tento aspekt nebyl součástí dotazníku, většina rodičů ve svých odpovědích zmiňuje kladné hodnocení dobrovolné angažovanosti vedoucích, kteří na každý pobyt připravují novou propracovanou táborovou hru. Velkým přínosem je podle nich také změna prostředí a každodenního stereotypu, ve kterém se děti dlouhodobě pohybují (tento fakt rodiče přirovnávají k opuštění své bubliny či ulity). Jistý význam připisují táborům i po zdravotní stránce, neboť zajišťují dětem dostatek pohybu a každodenní pobyt na čerstvém vzduchu.

Na otázku týkající se toho, jaké pocity vyjadřují jejich děti po táboře, rodiče odpovídají, že se v dětech nejprve mísí nadšení a smutek. Mají radost ze shledání s rodiči, ale těžce vnímají konec tábora a loučení s přáteli. Po adaptaci na tyto změny se děti snaží s blízkými podělit o své nové zážitky, kterými poté ještě dlouhou dobu žijí. Rádi vzpomínají, prohlíží si fotografie (každý balíček s táborovými cenami vždy obsahuje i CD s fotografiemi), výrobky, dárky a další vzpomínkové předměty z tábora. Velmi brzy se také začínají na tábor znovu těšit a klást rodičům otázky týkající se táborové hry a účastníků dalšího ročníku pobytu.

Rodiče starších účastníků vnímají zejména pozitivní vliv pobytu na zvýšení sebevědomí dětí v sociální interakci se zdravými lidmi. Vyzdvihují odreagování, poznávací výlety, zajímavé výtvarné techniky a navazování nových přátelství s ostatními dětmi i s vedoucími. Matka Nikolý vyjádřila smysl tábora takto: „Dcera se vrací psychicky uvolněná s řadou kontaktů, z nichž některé přetrvávají do dalšího života. Tábor jí upevňuje sebevědomí a to jí umožňuje rovnocenný kontakt se zdravou populací, učí ji starat se o ostatní a sama pomoc přijmout. Při hrách si rozvíjí fantazii a smysl pro kolektiv a při výtvarných činnostech se učí řadu technik, se kterými by jinak nepřišla do styku. Obrovský

význam mají i poznávací výlety, které každoročně na táboře podnikají. Pokud může dcera volit mezi táborem a jakýmkoliv jiným druhem dovolené, volí si tábor. Je šťastná, že může konečně strávit 14 dní v roce bez matky, těší se na kolektiv dětí a vedoucích. Tábor přináší výhody i mně samotné. Já mám 14 dní absolutního uvolnění, kdy nemusím řešit jiné problémy než své vlastní. A vrací se mi spokojený potomek plný dojmů, které dlouho přetrvávají.“. Rodiče Terezy hodnotí pozitivní vliv táborových aktivit na integraci dětí do společnosti takto: „Táborové aktivity jako výlety, exkurze a další aktivity, kterých se účastní skupina handicapovaných mezi zdravými lidmi, napomáhá všem zdravým uvědomit si, že i handicapovaní chtějí poznávat, hrát si a bavit se, a že je to normální setkávat se s nimi a být dohromady.“

Rodiče mladších a mentálně postižených účastníků vyzdvihují hlavně pozitivní působení na osamostatnění dětí, jejich zapojení do kolektivu a získávání nových dovedností pomocí her a rukodělných aktivit. Z dlouhodobého hlediska zvyšuje táborový pobyt kvalitu života dětí důrazem na nácvik sebeobslužných činností a spolupráce v kolektivu. Rodiče Filipa vyjadřují překvapení nad adaptací syna takto: „Syn před absolvováním prvního tábora zažil pouze krátkodobé odloučení od rodiny, neboť všechny předchozí pokusy o zvyknutí si na trávení několikadenních pobytů bez naší přítomnosti psychicky nezvládal. Dlouho jsme zvažovali, jestli ho máme zkusit přihlásit na tábor a po odjezdu na jeho první tábor jsme byli připraveni v případě potřeby pro syna opět dojet. Překvapilo nás, že syn odloučení od rodiny do cizího prostředí tentokrát bez větších problémů zvládl. Letos jel už po třetí. Náš syn emoce slovy téměř nevyjadřuje, ale na táboře se v kolektivu při zábavných hrách cítil zřejmě dobře, proto stýskání vždy překonal.“

Z reakcí oslovených rodičů je zřejmý znatelný vliv letních rekondičních pobytů Klubu na osobnostní a dovednostní rozvoj účastnících se dětí a mládeže. Aktivity v rámci tábora vhodnými a efektivními formami naplňují výchovné, vzdělávací i integrační funkce. Pobyt handicapovaným dětem přináší také jedinečnou možnost trávení volného času v kolektivu a v přírodním prostředí. Tábory tak naplňují cíle, které jim připisují jejich pořadatelé a které od nich rodiče účastnících se dětí očekávají.

7 ZÁVĚR

Tato diplomová práce pojednává o třetím sektoru v České republice. Nejprve se věnuji vymezení a obecné teorii této části občanské společnosti a poté se zaměřuji na historický vývoj a současný stav třetího sektoru v České republice. Následují případové studie, jejichž prostřednictvím poskytují vhled do činností konkrétní neziskové organizace zabývající se službami pro handicapované děti a přibližují průběh a význam konkrétní volnočasové aktivity, kterou tato organizace pořádá.

V první, čistě teoretické části práce, bylo mým cílem zpracovat podle uznávaných současných pohledů obecnou teorii týkající se třetího sektoru. Shrnuji zde zásadní teoretické poznatky. Organizace třetího sektoru mají v moderních demokratických státech nezanedbatelnou roli a plní důležité funkce. Jejich činnosti zasahují do mnoha oblastí života společnosti. Pod pojmem třetí sektor je obvykle chápána organizovaná sféra svobodného a dobrovolného lidského jednání a sdružování, která se nachází mimo sféru státu, trhu a domácností. Kromě označení třetí sektor se můžeme v rámci takto vymezené oblasti nejčastěji setkat s pojmenováními neziskový nebo občanský sektor či organizovaná občanská společnost.

Třetí sektor představuje širokou, obsáhlou a jako celek těžce uchopitelnou sféru občanských aktivit. Tvoří ji různé typy organizací naplňující rozmanité cíle a funkce. Existence a vývoj aktivit organizací občanské společnosti jsou významnými principy, na nichž se zakládají moderní demokratické státy, neboť právo na sdružování patří mezi základní občanské svobody. Tato sféra se v současné době nejčastěji vymezuje pomocí strukturálně-operacionální definice, podle níž musí organizace pro zařazení do občanského sektoru splňovat pět základních podmínek. Jsou jimi prvek organizovanosti, soukromý charakter organizace, zásada nerozdělování zisku, samosprávnost a princip dobrovolnosti.

Třetí sektor tvoří oblast občanského sdružování vně státu, trhu a rodiny a doplňuje tak nabídku služeb a veřejných statků. Poskytuje občanům alternativní způsoby pro uspokojování jejich potřeb a umožňuje prosazování soukromých zájmů a veřejného blaha i v těch oblastech, kde stát a trh selhávají či kde je jejich nabídka nedostatečná. Kromě toho otvírá prostor pro veřejnou diskuzi a kontrolu nad státní mocí. Zaměření organizací třetího sektoru se promítá do oblastí sociální a zdravotní péče, podpory vědy, vzdělávání a kultury, dobročinnosti, sportu, různých zájmů a volnočasových aktivit, politiky,

náboženství, ochrany životního prostředí, profesních zájmů a dalších pestrých oblastí života společnosti.

V druhé části práce bylo mým cílem analyzovat historii třetího sektoru v České republice, důležité aspekty jeho vývoje a za použití nejaktuálnějších dostupných dat také jeho současný stav. Podoba občanské společnosti v českých zemích má bohatou historii, jejíž kořeny sahají již do období středověku. K rozmachu moderní organizované občanské společnosti došlo v druhé polovině 19. století. Do vývoje významně zasáhlo střídání demokratických a nedemokratických politických režimů ve 20. století, neboť nedemokratické podmínky svobodné občanské aktivity potlačují a neumožňují oficiální rozvoj občanské společnosti. Za tzv. zlatý věk českého občanského sektoru je považováno období první republiky. Toto období ukončily události 2. světové války, po jejímž skončení roku 1945 následovaly snahy o obnovu třetího sektoru. Krátce poté však do obnovy a dalšího vývoje občanských aktivit negativně zasáhlo převzetí státní moci komunisty. Možnost dalšího svobodného vývoje přinesl až rok 1989.

Občanský sektor působí nezávisle na institucích veřejné správy, ale jejich ekonomická podpora neziskových organizací a také celkový přístup státní moci k občanskému sektoru výrazně ovlivňuje jeho vývoj. Neziskový sektor České republiky se od roku 1989 stále kvalitativně i kvantitativně vyvíjí a jeho současný stav či vzájemný vztah se státní mocí jsou výsledkem různých tradic zakořeněných v české společnosti v důsledku dlouhé a obsáhlé historie zdejšího občanského sektoru.

Ve třetí části práce, která obsahuje případové studie, vycházím z vlastního výzkumu. V této části práce se zaměřuji na oblast třetího sektoru, která se zabývá poskytováním služeb a pomoci handicapovaným dětem či mládeži. Na příkladu regionálního pobočného spolku Asociace rodičů a přátel zdravotně postižených dětí v ČR, o.s. Klub Jablonec nad Nisou, se kterým dlouhodobě spolupracuji, se snažím docílit přiblížení poslání a fungování neziskových organizací z této oblasti zájmu. Po nastínění činností organizace se dále zaměřuji na letní rekondiční pobyty (tábory) pro handicapované děti, které tato organizace pořádá. Jako vedoucí se této akce účastním od roku 2009 a v letech 2012 a 2013 jsem na těchto pobytech prováděla pozorování pro účely svého výzkumu. Mým hlavním cílem v této části práce bylo zodpovědět otázku, zda činnosti této organizace mají vliv na výchovu, vzdělání a sociální integraci zdravotně handicapovaných dětí a mládeže. Prostřednictvím výzkumu jsem se snažila dosáhnout potvrzení či vyvrácení mé hypotézy, že aktivity této organizace významně napomáhají v osobnostním a dovednostním rozvoji zdravotně znevýhodněných dětí.

Při zhodnocování mého výzkumu jsem nevycházela pouze z vlastního pozorování a zkušeností, ale také z rozhovorů s představitelkou organizace. Další zdroje dat mi poskytly vlastní dotazníky zhotovené pro rodiče dětí účastnících se táborů. Z názorů rodičů vyplývá, že vnímají znatelný pozitivní vliv pobytů na všestranný rozvoj svých dětí. Vyzdvihují zejména zábavné programy táborů, které svými tematicky laděnými pohybovými, výtvarnými či vzdělávacími aktivitami a poznávacími výlety působí na osobnostní, dovedností a komunikační rozvoj jejich handicapovaných potomků. Všechny tyto děti pochází z rodin, které je trvale vychovávají a pečují o ně v domácím prostředí. Proto vnímám informace, které mi rodiče prostřednictvím dotazníků poskytli, jako stěžejní zdroj dat pro potvrzení mé hypotézy.

8 SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

8.1 Literatura

Anheier, H. K. (2005). *Nonprofit organizations. Theory, management, policy* (London, New York: Routledge).

Asociace nestátních neziskových organizací JMK. *Průvodce novým občanským zákoníkem pro NNO*. (<http://www.annojmk.cz/sites/all/files/pravni-poradenstvi/pruvodce-novym-obcanskym-zakonikem-pro-nno-2014.pdf>, 9. 3. 2014).

Bačuvčík, R. (2005). K terminologii neziskového sektoru. In: Škarabelová, S. (ed.), *Definice neziskového sektoru. Sborník příspěvků z internetové diskuze* (Brno: Centrum pro výzkum neziskového sektoru), 39–44.

Deverová, L. (2010). Právo pro organizace občanské společnosti. In: Skovajsa, M. a kol., *Občanský sektor. Organizovaná občanská společnost v České republice* (Praha: Portál), 166–213.

Dostál, P. (2001). Role církve. In: Frič, P., Goulli, R. a kol., *Neziskový sektor v ČR* (Praha: Eurolex Bohemia), 54–58.

Frič, P., Šilhánová, H. (2001). Neziskový sektor v ČR- shrnutí. In: Frič, P., Goulli, R. a kol., *Neziskový sektor v ČR* (Praha: Eurolex Bohemia), 33–45.

Linz, J. J., Stepan, A. C. (1996). *Problems of democratic transition and consolidation: southern Europe, South America, and post-communist Europe* (Baltimore: Johns Hopkins University Press).

Müller, K. (2002). *Češi a občanská společnost. Pojem, problémy, východiska* (Praha: Triton).

Müller, K. B. (2008). *Politická sociologie: politika a identita v proměnách modernity* (Praha: Portál).

Pospíšil, M. a kol. (2009). *Neziskové organizace a jejich funkce v demokratické společnosti* (Brno: Společnost pro studium neziskového sektoru).

(http://cvns.econ.muni.cz/prenos_souboru/is/soubory/web/102-scan9-no-a-jejich-funkce.pdf, 23. 1. 2014).

Pospíšilová, T. (2010). Česká občanská společnost. Data, fakta, měření. In: Skovajsa, M. a kol., *Občanský sektor. Organizovaná občanská společnost v České republice* (Praha: Portál), 16–29.

Prewitt, K. (1999). The Importance of Foundations in an Open Society. In: Bertelsmann Foundation (ed.), *The Future of Foundations in an Open Society* (Gütersloh: Bertelsmann Foundation Publisher), 20–29.

(http://www.bertelsmann-stiftung.de/cps/rde/xbcr/SID-391ECA57-C5B5AC09/bst/xcms_bst_dms_15855_15856_2.pdf, 23. 1. 2014).

Rektořík, J., Hyánek, V. (2010). Prostor pro působení neziskových organizací. In: Rektořík, J. a kol., *Organizace neziskového sektoru. Základy ekonomiky, teorie a řízení*. Vydání III. (Praha: EKOPRESS, s.r.o.), 13–22.

Salamon, L. M., Anheier, H. K. (1996a). *Social origin of civil society: Explaining the nonprofit sector cross-nationally*. Working Papers of the Johns Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project. No. 22. (Baltimore: The Johns Hopkins Institute for Policy Studies).

(http://www.ccss.jhu.edu/wp-content/uploads/downloads/2011/09/CNP_WP22_1996.pdf, 18. 9. 2013).

Salamon, L. M., Anheier, H. K. (1996b). *The International Classification of Nonprofit Organizations*. Working Papers of the Johns Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project. No. 19. (Baltimore: The Johns Hopkins Institute for Policy Studies). (<http://www.protectiamuncii.ro/ro/incpo.pdf>, 18. 9. 2013).

Salamon, L. M. (2002). The Resilient Sector: The State of Nonprofit America. In: Salamon, L. M. (ed.), *The State of Nonprofit America* (Brookings Institution: Washington, D. C.), 9–11. (<http://lifetrain.com/NewLife/book-salamon-intro.pdf>, 18. 9. 2013).

Skovajsa, M., Dohnalová, M. (2010). Úvodem o studiu organizované občanské společnosti. In: Skovajsa, M. a kol., *Občanský sektor. Organizovaná občanská společnost v České republice* (Praha: Portál), 16–29.

Skovajsa, M. (2010). Organizovaná občanská společnost: teorie a vývoj. In: Skovajsa, M. a kol., *Občanský sektor. Organizovaná občanská společnost v České republice* (Praha: Portál), 30–58.

Skovajsa, M. (2010). Občanská společnost a demokratický stát. In: Skovajsa, M. a kol., *Občanský sektor. Organizovaná občanská společnost v České republice* (Praha: Portál), 62–85.

Slowík, J. (2010). *Komunikace s lidmi s postižením* (Praha: Portál).

Strnadová, L. (2008). *Současné podoby občanské společnosti. Kritická perspektiva* (Plzeň: Aleš Čeněk).

Tůma, O. (2001). Dějiny neziskového sektoru v českých zemích. In: Frič, P., Goulli, R. a kol., *Neziskový sektor v ČR* (Praha: Eurolex Bohemia), 33–45.

Vaněk, M. (2001). Poválečný stav (1945–1948). In: Frič, P., Goulli, R. a kol., *Neziskový sektor v ČR* (Praha: Eurolex Bohemia), 46–53.

8.2 Prameny

Asociace rodičů a přátel zdravotně postižených dětí v ČR, o.s. *O nás*. (<http://www.arpzpd.cz/>, 18. 1. 2014).

Centrum sociálních služeb Jablonec nad Nisou, p.o. *Spolkový dům*.
(<http://www.centrumjablonec.cz/cs/spolkovy-dum/>, 18. 1. 2014).

ČSÚ. *Agregace neziskového sektoru: pracovníci. Výstupy za roky 2005–2011*.
(<http://apl.czso.cz/pll/rocenka/rocenka.presB>, 9. 3. 2014).

ČSÚ. *Počet neziskových institucí zahrnutých do satelitního účtu podle odvětví a sektoru za rok 2011*. (<http://apl.czso.cz/pll/rocenka/rocenka.presB>, 9. 3. 2014).

ČSÚ. *Počet neziskových institucí zahrnutých do satelitního účtu podle právní formy. Výstupy za roky 2005–2011*. (<http://apl.czso.cz/pll/rocenka/rocenka.presB>, 9. 3. 2014.)

ČSÚ. *Nejnovější ekonomické údaje za neziskové instituce. Rok 2011*.
(http://apl.czso.cz/pll/rocenka/rocenka.indexnu_sat, 9. 3. 2014).

ČSÚ. *Satelitní účet neziskových institucí*. (<http://apl.czso.cz/nufile/SUNI2013.pdf>, 9. 3. 2014).

ČSÚ. *Zaměstnanost podle odvětví, sektoru a typu instituce za rok 2011*.
(<http://apl.czso.cz/pll/rocenka/rocenka.presB>, 9. 3. 2014).

ČSÚ. *Změny ve struktuře jednotlivých sekcí a oddílů ve srovnání dle OKEČ a CZ-NACE - Analýza*.
([http://www.czso.cz/csu/klasifik.nsf/i/zmeny_ve_strukture_jednotlivych_sekci_a_oddilu_ve_srovnani_dle_okec_a_cz_nace_analyza/\\$File/Anal%C3%BDzaOKE%C4%8CxNACE.pdf](http://www.czso.cz/csu/klasifik.nsf/i/zmeny_ve_strukture_jednotlivych_sekci_a_oddilu_ve_srovnani_dle_okec_a_cz_nace_analyza/$File/Anal%C3%BDzaOKE%C4%8CxNACE.pdf), 9. 3. 2014), s. 1.

ČSÚ. *Změny ve struktuře jednotlivých sekcí a oddílů ve srovnání dle OKEČ a CZ-NACE. Systematická část OKEČ a CZ-NACE*.
([http://www.czso.cz/csu/klasifik.nsf/i/tab_1_systematicka_cast_okec_a_cz_nace/\\$File/Tab1.pdf](http://www.czso.cz/csu/klasifik.nsf/i/tab_1_systematicka_cast_okec_a_cz_nace/$File/Tab1.pdf), 9. 3. 2014).

Fotoklub Balvan Jablonec nad Nisou. *Internetový archiv fotoklubu*.
(<http://balvani.rajce.idnes.cz/>, 9. 3. 2014).

Jablonec nad Nisou (Oficiální stránky statutárního města). *Jablonec nad Nisou chce odbourat bariéry*. Tisková zpráva. (<http://www.mestojablonec.cz/redakce/tisk.php?lanG=cs&clanek=269&slozka=263&>, 18. 1. 2014).

Jablonec nad Nisou (Oficiální stránky statutárního města). *Den zdravotně postižených*. (<http://www.mestojablonec.cz/redakce/index.php?xuser=&lanG=cs&subakce=ssearch&ssearchText=Den+zdravotn%C4%9B+posti%C5%BEen%C3%BDch>, 18. 1. 2014).

Justice.cz (Oficiální server českého soudnictví). *Veřejný rejstřík a Sbirka listin*. (<https://or.justice.cz/ias/ui/rejstrik-dotaz?dotaz=60253177>, 18. 1. 2014).

Neziskovky.cz. *Katalog neziskovek*. (<http://www.neziskovky.cz/katalog/>, 9. 3. 2014).

Neziskovky.cz. *Zpráva o stavu rozvoje neziskového sektoru. Rok 2011*. (http://www.neziskovky.cz/sdata/CSOSI_Ceska_republika_final_470.pdf, 9. 3. 2014).

STEM, NROS. *Informace z tiskové konference STEM a NROS. V jakém stavu se nachází naše občanská společnost v době vstupu ČR do EU?* (<http://www.stem.cz/clanek/731>, 9. 3. 2014)

Zákon č. 2/1993 Sb., *o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavních pořádku České republiky*, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 248/1995 Sb., *o obecně prospěšných společnostech*, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 3/2002 Sb., *o církvích a náboženských společnostech*, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 108/2006 Sb., *o sociálních službách*, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 89/2012 Sb., *Občanský zákoník*.

Zákon č. 304/2013 Sb., *o veřejných rejstřících právnických a fyzických osob*.

Zikmundová, B. (10. 3. 2014). *Pers. kom.*

9 RESUMÉ

This diploma thesis deals with the nonprofit sector of the Czech Republic. It's empiric part is focused on nonprofit organisations providing services to handicapped children. The First part is dedicated to the general theory and defining this section of the life of society. I follow up with defining and characterising the concept, state of the most common terms and definitions of the nonprofit sector as well as dividing the areas of interest according to the most essential criterias.

I further deal with the nonprofit sector of the Czech Republic in the second part. I go in for history of the nonprofit sector within the area of the Czech Republic, the key aspects which had the most essential influence on it's development and which heritage and consequences are being projected to the present. I also pay attention to the analysis of the current state of the nonprofit sector of the Czech Republic. I analyse the data from the satelite account of the nonprofit institutions dated to years 2005–2011 as well as the data related to the nonprofit sector. I familiarise with four basic legal types of the nonprofit organisations currently existing in the Czech republic and with the most important factors for tracing the size and state of the organised civil society.

The third part is fully empiric following up my own research. As a data source I have used the results of my own observation, interviews and questionnaires. This part of my work contains as first a case study of one particular nonprofit organisation, which provides service and help to disabled children. The next case study is about a summer reconditioning camp for disabled children and young. The objective of this part of my work by using these specific cases is to bring near the way of functioning and an aim of such organisations. The next purpose is to bring up the function and process of such reconditioning camps. I try to answer the question whether these camps through their programes and themed activities have the educational, pedagogic and integrational functions as well as a positive influence on a personal and skill development of disabled children and young.

10 PŘÍLOHY

Obrázek 1: Seznámení s mapou mafiánského města (2012, zdroj: vlastní)

Obrázek 2: Hry na stanovištích (2012, zdroj: vlastní)

Obrázek 3: Pohybové aktivity na stanovištích (2012, zdroj: vlastní)

Obrázek 4: Hry s tajnou abecedou (2012, zdroj: vlastní)

Obrázek 5: Pohybové aktivity na stanovištích (2012, zdroj: vlastní)

Obrázek 6: Příprava na vodní hry (2012, zdroj: vlastní)

Obrázek 7: Pohybové aktivity (2012, zdroj: vlastní)

Obrázek 8: Pohybové aktivity (2012, zdroj: vlastní)

Obrázek 9: Společné foto (2012, zdroj: vlastní)

Obrázek 10: Výtvarné činnosti (2012, zdroj: vlastní)

Obrázek 11: Výtvarné činnosti (2012, zdroj: vlastní)

Obrázek 12: Výtvarné činnosti (2012, zdroj: vlastní)

Obrázek 13: Setkání s kouzelnými bytostmi (2013, zdroj: Archiv Fotoklubu Balvan)

Obrázek 14: Společné foto, plavba po Máchově jezeře (2013, zdroj: vlastní)

Obrázek 15: Pohybové aktivity (2013, zdroj: Archiv Fotoklubu Balvan)

Obrázek 16: Vědomostní hra „Riskuj!“ (2013, zdroj: Archiv Fotoklubu Balvan)

Obrázek 17: Výtvarné činnosti (2013, zdroj: Archiv Fotoklubu Balvan)

Obrázek 18: Výlet po okolí, stopovaná (2013, zdroj: Archiv Fotoklubu Balvan)

Obrázek 19: Příklady výtvarných výrobků dětí (2012, 2013, zdroj: vlastní; Archiv Fotoklubu Balvan)

